

Etnički, kulturni i jezični stereotipi i predrasude u "Našoj slogi"

Kelemenić, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:638579>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KROATISTIKU

MATEJA KELEMENIĆ

Diplomski rad

**ETNIČKI, KULTURNI I JEZIČNI STEREOTIPI I PREDRASUDE
U NAŠOJ SLOGI**

Pula, lipanj 2019.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KROATISTIKU

MATEJA KELEMENIĆ

Diplomski rad

**ETNIČKI, KULTURNI I JEZIČNI STEREOTIPI I PREDRASUDE
U NAŠOJ SLOGI**

JMBAG: 0303029292, redovita studentica

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Lingvistika jezičnih dodira

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: izv. prof. dr. sc. Robert Blagoni

Pula, lipanj 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana **Mateja Kelemenić**, kandidatkinja za magistru hrvatskoga jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli 24. lipnja 2019.

Studentica

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, **Mateja Kelemenić** dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom **Etnički, kulturni i jezični stereotipi i predrasude u Našoj slogi** koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 24. lipnja 2019.

Studentica

SADRŽAJ:

1. UVOD	6
2. POVIJEST ISTRE UOČI I TIJEKOM OBJAVLJIVANJA NAŠE SLOGE	8
3. ČITAONICE I TISAK U ISTRI U 19. I 20. STOLJEĆU	11
4. NAŠA SLOGA	13
5. JEZIK U NAŠOJ SLOGI	18
6. STAVOVI	22
7. PREDRASUDE	24
8. STEREOTIPI	26
9. VRSTE STEREOTIPA	28
9.1. ETNIČKI STEREOTIPI	28
9.1.1. STEREOTIPI O EUROPSKIM NARODIMA	28
9.2. IDENTITET KAO STEREOTIP	31
9.3. STEREOTIPI O JEZIKU I U JEZIKU	32
9.4. RODNI I SOCIJALNI STEREOTIPI	35
9.5. STEREOTIPI OKO NAS	40
10. ISTRAŽIVANJE	42
10.1. PREDRASUDE I STEREOTIPI U ČASOPISU NAŠA SLOGA	42
10.2. STEREOTIPI O DRUGIMA	42
10.3. ODNOS MI – ONI	52
10.4. STEREOTIPI O SEBI	63
10.5. STEREOTIPI I RASPRAVE O JEZIKU	67
10.6. OSTALI STEREOTIPI U NAŠOJ SLOGI	75
10.7. RODNI STEREOTIPI	75
10.8. KULTURNI I SOCIJALNI STEREOTIPI	77
10.9. VIC KAO STEREOTIP	79
11. ZAKLJUČAK	82
12. SAŽETAK	84
13. SUMMARY	85
14. LITERATURA	86

1. UVOD

*Naša sloga*¹ prve su hrvatske novine u Istri koje su poticale preobrazbu tradicionalne hrvatske etničke, narodne svijesti u modernu hrvatsku nacionalnu svijest na području Istre i kvarnerskih otoka.² Prvi je broj tiskan u Trstu 1. lipnja 1870., kao dvotjednik, na četiri stranice maloga formata, gdje izlazi do 22. lipnja 1899., a zatim se od 6. srpnja iste godine do 25. svibnja 1915. objavljuje u Puli. Zamisao o pokretanju lista potekla je od biskupa Jurja Dobrile uz suradnike: pjesnika Mate Bastiana, Antuna Karabaića, Mate Ujičića i Tome Padavića. Zahvaljujući listu, preporodne su se ideje mogle širiti brže, a sve se lakše povezivalo u jednu cjelinu. Istarski i otočni Hrvati tada su uglavnom bili seljaci, većinom nepismeni i siromašni bez vlastitoga sabora, inteligencije, jezika i škola. Takvo stanje onemogućavalo je aktivno sudjelovanje građana u političkom i kulturnom životu Istre. Bečka vlada podržavala je visoki, ali manjinski sloj Talijana koji su spletom društvenih okolnosti bili nosioci vlasti. Nacionalno buđenje u Istri prenosio je jedini obrazovani sloj – svećenstvo. Stoga je cilj lista bio razvijati hrvatski nacionalni osjećaj, političku kulturu, gospodarsku i socijalnu svijest.³ *Naša sloga* izravno se obraćala seljaku s ciljem da ga poučava njegovim narodnim i ljudskim pravima.⁴ S obzirom na to da je većinski hrvatski narod bio u potlačenom položaju, uglavnom s neobrazovanim građanstvom, javila se potreba za razvojem nacionalne svijesti i kulture koja se širila preporodnim listom, stoga je osnovna namjera *Naše sloge* bila prosvjećenje istarskih Hrvata i Slovenaca. Konstruiranjem slike o drugima pokušao se objasniti neugodan položaj neobrazovanoga pučanstva, ali su se tako i razvijale predrasude i nametali stavovi o drugima, rađali su se stereotipi. Cilj je ovoga diplomskog rada istražiti tekstove odabranih brojeva *Naše sloge* iz drugačije perspektive koja dosada još nije bila proučavana.

Diplomski se rad bavi problematikom stereotipa i predrasuda u Istri 1914. i 1915. godine, promatranima kroz odabrane stranice hrvatskoga lista *Naša sloga*. Slike o drugim ljudima, prostorima, kulturama i povijesnim događajima ponavljanjem

¹ Izvorno se naslov novina pisao *Naša Sloga*. Današnji nam pravopisi nalažu da se u naslovima velikim početnim slovom piše samo prva riječ, a ostale riječi malim slovom ako se i inače tako pišu. U radu smo se vodili današnjim pravopisnim načelima.

² N. Šetić. 2007. *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama*, Zagreb. 57-71.

³ L. Pliško. 2018. *Čakavština kozerija Franina i Jurina iz Naše Sloge*. Pula.

⁴ N. Šetić. 2007. *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama*, Zagreb. 57-71.

se pretvaraju u kanon koji se teško može razbiti.⁵ Premda se predodžbe o drugima čine osobnim mišljenjem i stavom, one se oblikuju i društveno. Zajednički sustav komunikacije cirkulira kroz kulturne i društvene kodove i stereotipe koje jedno društvo stvara prema drugima. S obzirom na to da je političko i kulturno stanje Istre u to doba bilo kaotično, a prosvjeta istarskih Hrvata nužna, list *Naša sloga* plodan je izvor brojnih predrasuda i stereotipa.

Međutim stereotipne podjele, pogotovo one pozitivnih konotacija, pomažu nam u orijentaciji u svijetu. Stereotipi su nužni zbog pojednostavljivanja u komunikaciji i izvor su mnogih spoznaja. Bitno je naglasiti važnost pozitivnih stereotipa, dok bismo negativne stereotipe koji prerastaju u predrasude trebali izbjegavati.

⁵ I. Kolbas. 2013. *Vic o plavuši, stereotipi u kojima živimo*, Zagreb. 75.

2. POVIJEST ISTRE UOČI I TIJEKOM OBJAVLJIVANJA NAŠE SLOGE

Istra i Kvarnersko primorje s otocima početkom 19. stoljeća obilježeni su austrijskom vladavinom nakon koje započinje kratkotrajna vlast Napoleonova Pariza do Bečkoga kongresa 1815. godine. Odlukom habsburškoga vladara 1825. godine, Istra i dio Kvarnerskoga primorja s otocima postaje jedinstvena pokrajina, tzv. okrug, sa sjedištem u Pazinu, a zajedno s Trstom i Goricom i dalje je u okviru šire pokrajine Austrijskoga primorja sa sjedištem u Trstu. Šezdesetih je godina to područje transformirano u Pokrajinu Istru sa svojim saborom i vladom, a sjedište joj je bilo u Poreču. Na tome istarsko-kvarnersko-otočnome području živjeli su Hrvati kao apsolutno većinsko stanovništvo, zatim i Talijani i Slovenci. Hrvatski puk, kao i onaj slovenski na sjeveru Istre, bio je nastanjen uglavnom na seoskim područjima diljem pokrajine.

Vladajući, manjinski sloj Talijana živi uglavnom u gradskim sredinama. Međutim, taj je manjinski sloj zadržao svoje nekadašnje privilegije nastale u vremenu postojanja Mletačke Republike. Nakon njezine propasti 1797. godine manjinski sloj Talijana prilagodio se novim političkim okolnostima – austrijskoj vlasti, ali je uz njezinu pomoć na starome austrijskom prostoru i dalje nastavio s političkom, gospodarskom i inom hegemonijom uz pomoć i podršku hrvatskih tzv. *talijanaša* koji su popunjavali njihove malobrojne redove.⁶

Političke skupštine, tzv. *tabori*, počele su se sazivati u raznim krajevima Istre i imale su značajnu ulogu. Na njima se raspravljalo o lokalnim gospodarskim i prosvjetnim pitanjima, porezima, o uvođenju hrvatskoga jezika u škole, urede i sudove i o načinu kako bi se trebalo boriti za ravnopravnost. Hrvatsko selo, pogotovo u zapadnoj i sjeverozapadnoj Istri uvelike je ovisilo o talijanskim gradovima. One općine koje nisu imale uvjete da same upravljaju morale su se pripojiti gospodarski jačim općinama i gradovima. Ukinuto je 88 siromašnih općina, uglavnom hrvatskih i slovenskih, koje su zatim pripojene talijanskim gradićima. Iz tih se razloga talijanski utjecaj brzo širio i u hrvatskim selima koja su još uvijek bila neprosvijećena. Zbog

⁶ M. Polić. 2015. Pokretanje i djelovanje prvih preporodnih edicija kalendara Istran i lista Naša sloga u Pokrajini Istri i Kvarnerskim otocima. *Problemi sjevernog Jadrana*, (14), 31-54.

siromaštva hrvatske općine nisu mogle plaćati učitelje pa je mnogo hrvatskih sela u to doba ostalo bez škola. Posljedice takvoga stanja osjećale su se na svim izborima.

Istarski Pokrajinski sabor sastajao se u Poreču i brojio trideset članova od kojih je bilo dvadeset i sedam izbornih zastupnika i tri biskupa (porečko-pulski, tršćansko-koparski i krčki) koji su ulazili u sabor po svojoj funkciji, bili su to tzv. *virilisti*. U ožujku 1861. godine održana je prva sjednica kojoj je glavna zadaća bila izabrati dva predstavnika u Carevinskome vijeću u Beču. Po nacionalnoj pripadnosti od trideset članova bilo je dvadeset i pet Talijana, tri Hrvata i dva Slovenca. U sabor je došlo dvadeset i devet zastupnika jer se Josip Samsa, zastupnik vanjskih općina kotareva Voloskog i Podgrada, odrekao mandata (između ostalog nije očekivao ništa dobro za Slavene u Istri od sabora u kojemu je većina talijanska), tako je Hrvatima i Slovencima ostalo samo četiri predstavnika i svi su bili svećenici. Tek u rujnu, na drugoj sjednici sabora izabrana su dva zastupnika u bečko Carevinsko vijeće. Namjesnik Burger izabran je s osamnaest glasova, a biskup Juraj Dobrila s četrnaest glasova od nazočnih dvadeset i dva zastupnika što je već tada pokazivalo nacionalno suparništvo. Hrvatski zastupnici u Pokrajinskome saboru zalagali su se za narodni jezik, omogućavanje školovanja siromašnim hrvatskim učenicima i za sveopće poboljšanje gospodarskih prilika u pokrajini. Postiglo se 1875. godine da se u školi u Kopru, s talijanskim nastavnim jezikom, uvedu i hrvatski i slovenski jezik kao predmeti. *U Istri je 1880. godine bilo 77 razreda na 87 hrvatskih i slovenskih škola, prema 155 razreda na 61 talijanskoj školi.*⁷ Do 1880. godine velik je broj Hrvata i Slovenaca, naročito u zapadnoj i sjevernoj Istri, postao dvojezičan.

U Istri se početkom sedamdesetih godina 19. stoljeća počinju razvijati političke aktivnosti. Povećavaju se i učvršćuju nacionalno-integracijski procesi, pokreće se list *Naša sloga*, priređuju se političke skupštine i otvara se veći broj čitaonica. Sve to pomaže većinskome dijelu sasvim zanemarenoga hrvatskog stanovništva da iskaže svoje mišljenje.

Osamdesetih i devedesetih godina 19. stoljeća, glavna ratna luka Austrije, Pula, ima posebnu važnost u Istri. Zahvaljujući Puli, 1876. godine izgrađena je željeznička pruga koja povezuje Istru s ostalim dijelovima Austrije. Izgrađen je i vojni arsenal, a vojno i civilno stanovništvo bilo je u stalnom porastu. Mlada generacija

⁷ J. Šidak. 1968. *Povijest hrvatskog naroda 1860. – 1914.*, Zagreb. 113.

preuzima vodeću ulogu u narodnome pokretu. Matko Mandić postaje odgovorni urednik *Naše sloge* 1883. godine, Matko Laginja kao zastupnik ulazi u Zemaljski sabor, a u to vrijeme politički nastupa i Vjekoslav Spinčić. Broj hrvatskih čitaonica raste, više se ne osnivaju samo u gradićima i manjim mjestima već i selima, a 1886. godine otvara se prvi Narodni dom u Istri. Naglasak je na gospodarskom uzdizanju sela, osnivaju se prve gospodarske zadruge i štedionice koje pomažu istarskome seljaku da se oslobodi od ovisnosti o talijanskome gradu.⁸ Osniva se i Hrvatsko-slovenski klub s programom očuvanja i buđenja nacionalne svijesti i borbe za jezičnu, gospodarsku ravnopravnost s Talijanima. Cilj im je bio stvoriti bolje gospodarske uvjete za hrvatska i slovenska sela, podići hrvatske i slovenske škole te postići jezičnu ravnopravnost u saboru. Hrvatski i slovenski jezik ne ulaze u saborske zapise jer se talijanska saborska većina protivila takvim ciljevima. Devedesetih godina sve se više naglašava borba za jezik. Hrvatsko-slovenska stranka zalaže se za jednakopravnost jezika u državnim uredima, na sudovima i u cijelom javnom životu, pogotovo u saboru. Vlada 1895. godine odlučuje u skladu s jednakopravnosti jezika uvesti dvojezične pečate i izvjesiti dvojezične ploče, no talijanska javnost reagira oštro.

Od 1897. do 1900. godine osnovano je deset čitaonica i kulturnih društava, Narodni dom, izgrađene su četiri osnovne škole, povećan je broj osnovnih škola, a 1899. godine otvorena je i prva hrvatska gimnazija u Pazinu. U Puli je osnovana Narodna tiskara u kojoj se od 1899. godine tiskala *Naša sloga*.

Prikaz nacionalnoga sastava Istre od 1880. do 1910. godine⁹:

Godina	Hrvati %	Slovinci %	Talijani %
1880.	41,68	14,72	39,13
1890.	44,30	13,98	37,16
1900.	41,45	13,82	39,46
1910.	41,58	13,69	36,46

⁸ J. Šidak. 1968. *Povijest hrvatskog naroda 1860. – 1914.*, Zagreb. 113.

⁹ M. Manin, N. Šetić. 2007. Prilike u Istri uoči i tijekom objavljivanja *Naše Sloge*. *Časopis za suvremenu povijest*, 39 (3), 705-730.

3. ČITAONICE I TISAK U ISTRI U 19. I 20. STOLJEĆU

Na području Istre početkom šezdesetih godina 19. stoljeća ne izlaze nijedne novine ili časopis na hrvatskome jeziku. Nekoliko novina i časopisa izlazi u Trstu, u Rovinju izlazi tjednik *L'Istrian* (1860. – 1861.) s kulturnom i gospodarskom tematikom i koparski politički i gospodarski dvotjednik *La Provincia dell'Istria* (1867. – 1894.).¹⁰

Pokretač u širenju hrvatstva prema Istri i Kvarnerskim otocima bile su čitaonice. U Kastvu je 1866. godine osnovana prva čitaonica u pokrajini. Osim poticanja i širenja hrvatske riječi, plodno je djelovala i odigrala važnu ulogu ne samo u preporodu, već i konkretnome hrvatskom političkom pokretu Hrvata u cijeloj tadašnjoj austrijskoj pokrajini. Zanimljivo je da se nije smjela zvati „Hrvatska čitaonica“, već samo „Čitalnica“. S obzirom na to da nije bilo moguće osnivanje hrvatskih političkih stranaka, čitaonice su kao formalne kulturne ustanove odigrale veliku ulogu u buđenju svijesti hrvatskoga naroda kao ravnopravnoga prvenstveno prema austrijsko-njemačkim, mađarskim i talijanskim narodima. U to spada, ponajprije svijest o vlastitome jeziku i kulturi, o potrebi njegovanja običaja, kulturnoga nasljeđa i zajedništva i drugo. One su postale snažno organizacijsko uporište u kojima talijanska vladajuća struktura nije mogla zabraniti hrvatsku riječ. U njima niču početci kulturnoga života, kazališnoga života i scenske umjetnosti na hrvatskome jeziku. Afirmirale su pisanu riječ kao moćno političko oružje u borbi Hrvata za svoja prava. Na otoku Krku 1871. godine uz potporu nadležnih austrijskih vlasti u Trstu osnovana je prva „Hrvatska čitaonica“, slijedile su slične čitaonice u Velom Lošinju 1867. i u Puli 1869. godine.¹¹

Osim što se u to vrijeme otvaraju brojne čitaonice, postojali su i listovi *Slavjanski Rodoljub* iz 1849. i *Jadranski Slavjan* iz 1850. godine koje je izdavalo Slavjansko društvo u Trstu, a bili su namijenjeni i Istri. Čak su neki dijelovi bili objavljeni na hrvatskome jeziku, ali listovi nisu imali uspjeha u narodu. Stizali su i listovi iz Banske i južne Hrvatske u kojima su se mogli pronaći članci o Istri, ali to nije bilo dovoljno za preporodne potrebe Hrvata Istre i kvarnerskih otoka. Biskup Juraj

¹⁰ M. Manin, N. Šetić. 2007. Prilike u Istri uoči i tijekom objavljivanja Naše Sloge. *Časopis za suvremenu povijest*, 39 (3). 705-730.

¹¹ M. Polić, P. Strčić. 2015. *Kalendar „Istran“ 1869. i 1870. godine : prvo glasilo Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka*, Pazin. 42-54.

Dobrića, kasnije i glavni pokretač *Naše sloge*, raspolagao je popriličnim materijalnim sredstvima koje je prvi uvelike koristio za promicanje potreba hrvatskoga naroda. Već se 1854. istaknuo na literarnom polju objavivši u Trstu molitvenik *Otče budi volja tvoja!*. Važno je spomenuti da je molitvenik postao svojevrsan kapitalan hrvatski udžbenik, a istodobno je i povijesno važan događaj za sve istarsko-otočne Hrvate. Neposredno prije pokretanja *Naše sloge*, na Dobrićinu inicijativu, pokrenut je na hrvatskome jeziku kalendar *Istrian*. Slovenac Franjo Ravnik uz novčanu pomoć biskupa Jurja Dobrića i tršćansko-koparskoga biskupa Bartolomeja Legata, nadležnoga za kastavsku župu, 20. studenog 1868. godine tiskao je *Istrian, Narodni koledar za 1869. godinu*. Uredio je i drugo godišće za 1870. godinu.

Pojam *kalendar* dolazi od lat. *calendarium* prema *Calendae* što u prijevodu znači „prvi dan u mjesecu“. Riječ je o uobičajenoj serijskoj publikaciji, uglavnom godišnjaku, u kojem se nalaze različiti tekstovi zanimljivih i korisnih sadržaja te pregledi dana, tjedana i mjeseci u određenoj godini.¹²

Oba su kalendara tiskana u Ljubljani. Prvi, iz 1849. imao je četrdeset i sedam, a drugi četrdeset i osam stranica, pisani su hrvatskom štokavicom. U povodu stote obljetnice objavljivanja, 1969. i 1970. tiskan je pretisak u Rijeci bez kalendarskoga dijela. Izvornici se danas čuvaju u Semenišnoj knjižnici u Ljubljani i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Osim Franje Ravnika pisci članaka u prvoj knjižici bili su Juraj Dobrića, Petar Studenac i Medo Pucić. U drugoj knjižici autori su priloga Matko Laginja, Vjekoslav Spinčić, Vinko Zamlić i Ivan Lucić.¹³

Ravnik se htio približiti narodu pa je tako prvi kalendar započeo invokacijom „*Istrijani!*“ kojom je pokazao kome je edicija namijenjena. Uspoređuje ga s narodom: „*nalik tebi mili rode!*“, a o karakteru i zadatku kalendara dodaje: „*blaga namjera jest njegov jedini ures.*“ Nada se da će *Istrian* imati pozitivan učinak na narod i da će jednako tako biti prihvaćen te predviđa optimističnu budućnost za svoj list. Osim toga, kalendar je donosio narodne poslovice, obrađivao je i pragmatičnu tematiku koja tišti stanovništvo, primjerice objašnjava koja su područja pogođena groznicom i uzrocima te bolesti i sl. Raspravlja i o gospodarskim prilikama i donosi savjete. Prvo godišće kalendara završava pjesmom Mede Pucića, *O Slavjansko liepo ime*. Drugo godišće

¹² Istarska enciklopedija. 2005. Zagreb. 328.

¹³ M. Polić, P. Strčić. 2015. *Kalendar „Istrian“ 1869. i 1870. godine : prvo glasilo Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka*, Pazin. 42-54.

kalendara započinje pjesmom *Istrian* potpisanom inicijalima M. L., a u pjesmi je jasna nacionalno-politička motivacija. U ovom kalendaru, među ostalim, spominje se važnost obrazovanja istarskih seljaka i naroda općenito. Spominje se nedostatak škola i znanja, ali se potiče narod na vlastitu inicijativu za učenjem. Donose se savjeti u kojem smjeru podučavanje istarskoga puka treba ići. Prednost nad učiteljima koji su se školovali 6 – 8 godina, daje se svećenicima koji su se školovali 16 – 18 godina.

Objavljivanje kalendara *Istrian* presudno je za objavljivanje prvoga hrvatskoga lista *Naša sloga* koji je također ovisio o Dobrilinoj financijskoj pomoći. Biskup i poznati politički i javni djelatnik, Dobrila, bio je jedini čovjek u tadašnjoj Istri koji je imao toliko velik utjecaj i ugled da je mogao okupiti tada veoma raštrkane ljudske snage. Imao je novčana sredstva i da njega nije bilo vjerojatno Hrvati Istre i otoka ne bi 1890. godine ugledali svoje prve novine, a upravo ćemo se *Našom slogom* više baviti u daljnjem radu.

4. NAŠA SLOGA

Naša sloga najstariji je list na hrvatskome jeziku u Istri. Glasilo je osmišljeno kao *poučni, gospodarski i politički list*. Isprva je izlazio u Trstu (1870. – 1899.), a zatim u Puli (1899. – 1915.). Zamisao o njegovu pokretanju potekla je od biskupa Jurja Dobrile uz suradnike: pjesnika Mate Bastiana, Antuna Karabaića, Mate Ujičića i Tome Padavića. Osnovna mu je namjera bila prosvjećenje istarskih Hrvata i Slovenaca.¹⁴ Poznata je činjenica da je društvo istarskih Hrvata na početku narodnoga preporoda bilo seljačko i da se na čelu preporodnoga pokreta nalazila uglavnom jedina inteligencija – svećenstvo.¹⁵ Jedina mogućnost obrazovanja za seljačkoga sina, osobito ako je bio Hrvat ili Slovenac, bila je ona u sjemeništu ili na bogoslovlju. Svećenici su u 19. stoljeću bili gotovo jedini obrazovani u Istri i na Kvarnerskim otocima. Pod njihovim se vodstvom otvara tzv. „čitaonički pokret“ koji je organizirao otvaranje hrvatskih čitaonica. U Kastvu je 1866. godine otvorena prva hrvatska „Čitalnica“ u Istri, a u Puli je uz jaku podršku Čeha i drugih Slavena otvorena tri godine kasnije, 1869.

¹⁴ Preuzeto: Istarska enciklopedija. *Naša sloga*.

¹⁵ P. Strčić. 1971. *Pazinski memorijal 1970.*, Pazin. 22.

U posebnom izdanju *Naše sloge* iz 1895. godine govori se o pokretanju ovoga lista i o biskupu J. Dobrili kao začetniku, pokretaču i osnivaču prvoga hrvatskog lista za istarske Hrvate. Juraj Dobrila, dotadašnji župnik stolne crkve i kanonik u Trstu, postao je 1857. godine porečko-puljski biskupom i odmah počeo koristiti visoki crkveni i društveni položaj da utječe na situaciju u kojoj se nalazio narod na njegovim prostorima. Nije pomišljao na velike revolucionarne promjene, već na izdavanje kakve kalendarske edicije koja bi prosvijetlila i obrazovala narod.¹⁶

Biskup Dobrila bio je svjestan da se narod ne može prosvijetliti i podignuti bez dobrog štiva. On je već u Trstu izdao molitvenik *Otče budi volja tvoja!* 1854. godine, a kasnije je sastavio molitvenik za mlade *Mladi Bogoljub* koji je tiskan nakon njegove smrti 1889. godine. Smatrao je da će narodu najlakše pomoći izdavanjem narodnih novina, a ljubav prema narodu i osjećaj za pravdu poticali su ga da preporodi svoj narod.¹⁷

Za pokretanje lista *Naša sloga* odlučio se u Rimu gdje je krajem 1870. godine često prisustvovao Prvome vatikanskom koncilu. U Rimu je dugo bio u neposrednome kontaktu s tršćansko-koparskim biskupom Bartolomejem Legatom koji se zalagao za Dobrila još u njegovu prvome tršćanskom razdoblju, sa starim prijateljem Josipom Jurjem Strossmayerom i krčkim biskupom Ivanom Josipom Vitezićem. Dobrila je računao i na pomoć svećenika jer se s poslom nije moglo ni započeti bez dozvole Legata, poglavara te crkvene pokrajine.¹⁸ U svome pismu budućem prvom uredniku *Naše sloge*, svećeniku Antunu Karabaiću, Dobrila piše o tome kakvo bi glasilo želio pokrenuti i što njime želi postići. Vraćajući se iz Rima u Trst, biskup je posjetio Karabaića i molio ga za pomoć oko pokretanja prvoga istarskog lista. Nakon dužeg odbijanja, Karabaić je na molbu biskupa i drugih rodoljuba napokon pristao. Dobrila je znao da to nije jednostavan posao, kako je i sam spomenuo: „s početka svakako mučan bio, a i poslije toga tegotan“¹⁹, ali imajući u rukama oba kalendara bio je uvjeren da bi Ravnik bio sposoban i za znatno veći nakladnički pothvat kao što je *Naša sloga*. Iz nepoznatih razloga Ravnik je odbio

¹⁶ P. Strčić. 1971. *Pazinski memorijal 1970.*, Pazin. 73.

¹⁷ B. Milanović. 1970. *Preporoditelj Istre biskup dr. Juraj Dobrila*. Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda u Pazinu, Pazin. 5-7.

¹⁸ M. Polić. 2015. Pokretanje i djelovanje prvih preporodnih edicija kalendara Istran i lista *Naša sloga* u Pokrajini Istri i Kvarnerskim otocima. *Problemi sjevernog Jadrana*, br. 14. 31-54.

¹⁹ M. Polić, P. Strčić. 2015. *Kalendar "Istran" 1869. i 1870. godine : prvo glasilo Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka*, Pazin. 42-54.

biskupovu ponudu, no širokogrudno je prihvatio dolazak lista i angažirao se oko drugih poslova budućega glasila.

Braća Ivan i Mate Bastian, Ante Karabaić, Mate Ujčić i Toma Padavić uz Dobrilu su stvarali prve idejne osnove narodno-političkoga lista *Naša sloga*. Na taj se način okupila generacija ljudi koja je pokrenula *Našu slogu* i promijenila političko stanje u tadašnjoj Istri. Dobrila je uz potporu suradnika izložio plan novina koje bi izlazile po uzoru na slovenske listove. Osmislio je sadržaj, oblik i raspodjelu rubrika u budućem listu. Osigurao je materijalna sredstva, odredio format, oblik i sadržaj. Predložio je da se novine tiskaju dvaput mjesečno, a donosile bi poruke i vijesti iz gospodarskoga, vjerskoga, zakonskoga, književnoga, narodnoga, političkoga i ostaloga života. Predvidio je i nakladu od pet stotina primjeraka. Bila su to skromna, ali realna očekivanja u odnosu na mogući broj pretplatnika. Biskup je vjerojatno računao da će se novine posuđivati među seljacima i citirati pa je na sebe preuzeo i dio troškova oko izdavanja naklade.²⁰ Pouzdan Karabaić postao je izdavačem i odgovornim urednikom, a dobar književnik i profinjeni pjesnik Mate Bastian postao je glavnim urednikom. List se trebao zvati *Sloga*, ali kako se upravo u to vrijeme u Zagrebu pojavio list istoga imena u posljednji trenutak ime je glasila promijenjeno i počinje izlaziti kao *Naša sloga*.²¹ U javnosti se *Naša sloga. Poučni, gospodarski i politički list* pojavio u Trstu 1. lipnja 1870. godine kao dvotjednik na četiri stranice manjega formata. U podnaslovu se isticala narodna poslovice „*Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari*“.

*Rodoljubi u Istri „odahnuše iz dubine srca, kano da im je odvalio ogroman kamen sa prsiju kad ugledaše prvi broj „Naše Sloge“.*²²

Biskup Dobrila početno je odredio da list izlazi samo dvije godine jer bi se već tada vidjela njegova sudbina. Predviđanja su nadmašila sva očekivanja i tako je glasilo *Naša sloga* osmišljeno kao poučni, gospodarski i politički list djelovalo četrdeset i šest godina i predstavljao je temeljnu i stvarnu prekretnicu u životu Hrvata u Istri. Pretplata je iznosila od dva forinta godišnje do dvanaest kruna godišnje, ali seljak je uvijek plaćao polovinu toga iznosa. Zadivljujuća je bila upornost i potpora

²⁰ M. Polić. 2015. Pokretanje i djelovanje prvih preporodnih edicija kalendara Istran i lista *Naša sloga* u Pokrajini Istri i Kvarnerskim otocima. *Problemi sjevernog Jadrana*, br. 14. 31-54.

²¹ Ibid

²² N. Šetić. 2017. *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870. – 1915.*, Zagreb.

tadašnjega naroda Istre, Hrvatskoga primorja i Kvarnerskih otoka. *Naša sloga* jedan je od rijetkih listova koji je tako dugo i neprekidno izlazio. U Trstu tek s pojavom *Naše sloge* započinje višedesetljetno plodonosno razdoblje u kojemu se odvijao narodni preporod Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka. Svaki broj prvih desetljeća njenoga izlaženja bio je upućen hrvatskome seljaku Istre i Kvarnerskih otoka.

Podnaslov *Poučni, gospodarski i politički list* objašnjava programsku orijentaciju novina, a moto ispod podnaslova „*Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari*“ visoku važnost složnoga unutarhrvatskoga, ali i slavenskoga, u ovome slučaju hrvatsko-slovenskoga nastupa u samoj Istri, a protiv zajedničkih neprijatelja.²³ Do 1899. godine *Naša sloga* izlazila je u Trstu, gdje se tiskala u više tiskara: Lloyd Adriatico, Figli di C. Amati, Haulla i Dolenc. Od 1880. tiskala se u velikome formatu, do 1884. izlazila je kao dvotjednik, a od 1884. do 1900. kao tjednik. U Puli izlazi od 6. srpnja 1899. godine pod odgovornim uredništvom Stjepana Đivića i glavnoga suradnika prof. Matka Mandića. List se u Puli tiskao „U nakladi Tiskare A. Gabršček.“

Maja Polić u znanstvenome članku *Pokretanje i djelovanje prvih preporodnih edicija kalendara Istran i lista Naša sloga u pokrajini Istri i na Kvarnerskim otocima* spominje da je dva mjeseca nakon izlaženja prvoga broja lista u Kastav stiglo stotinu primjeraka toga lista što je za ono vrijeme poprilično velik broj. U lipnju 1871. godine list se tiskao u osam tisuća primjeraka i slao po Hrvatskoj da bi se narod bolje pripremio za izbore.

Naša sloga obraćala se izravno seljaku. Piscu i urednici prilagođavali su sve priloge i članke da bi bili razumljivi „istarskom hrvatskom seljačkom puku“.

Zahvaljujući listu, preporodne su se ideje mogle širiti brže, a sve se lakše povezivalo u jednu cjelinu. Sustavno je pratio situacije u monarhiji i izvan nje. U početku se pisalo oprezno i na prosvjetiteljski način. List se doticao i drugih krajeva Hrvatske, tršćansko-goričkog i drugih područja Slovenije, a uz to se trudio da se drugi krajevi Hrvatske upoznaju s problemom Istre. Kao što je sam Dobrila krenuo skromno tako su i ostali urednici skromno pristupili. U prvome broju ovoga polumjesečnika u uvodu piše: „*Ali kako je svaki početak mučan, tako se nemoj, rode, odmah od kraja Bog zna čemu nadati od ovog našeg lista. Što ti možemo već sada obećati jest to, da*

²³ M. Polić. 2015. Pokretanje i djelovanje prvih preporodnih edicija kalendara Istran i lista *Naša sloga* u Pokrajini Istri i Kvarnerskim otocima. *Problemi sjevernog Jadrana*, br. 14. 31-54.

*ćemo zdušno naslikati tvoje potrebe, pa gledati, da te poučimo u svakoj stvari, koja bi ti mogla koristna i ugodna biti.*²⁴

Za razliku od prvoga kalendara u kojem Ravnik započinje invokacijom „*Istrani!*“, u prvome broju *Naše sloge* natpis koji je potpisalo uredništvo započinje „*Mili rode!*“. Time su obuhvatili i obratili se mnogo široj skupini čitatelja kojima je i ovaj list bio namijenjen, a ujedno su jedninom prizvali prisnost i direktniji kontakt s čitateljem. *Naša sloga* jednako je promicala znanje i zalagala se za izdavanje knjiga jer narod još uvijek uči iz knjiga starih i preko sto godina. Apelira se na važnost usvajanja novih znanja i vještina i prilagođava se jeziku puka. Želeći stati tom neznanju na kraj, uredništvo se obraća čitatelju: „*odlučili smo izdavati za te ovdje u Trstu (...) pučki hrvatski list, ter ti tako pružiti priliku, da se i ti čitanja uhvatiš i čitajući živiti učiš.*“²⁵

U listu su obuhvaćene razne teme, od poljodjelskih, vinogradarskih, stočarskih, svilarskih i pčelarskih savjeta preko poznavanja općinskih, pokrajinskih i državnih ili carskih zakona, prava i dužnosti do svjetskih zbivanja, najviše vezanih uz Austro-Ugarsku Monarhiju. Rubrike od kojih se sastojala *Naša sloga* bile su različitoga karaktera, prilagođene i pristupačne narodu. Prvi broj lista sastojao se od rubrike *Pogled po svietu* koja je obavještavala narod o svjetskim događanjima, *Vinogradarstvo* donosi korisne savjete o tada jednoj od važnijih grana poljoprivrede istarskih seljaka, slijedi rubrika *Različite viesti* koja je većinom političkoga sadržaja, zatim *Svašta po nješto*, priče iz svakodnevnog života i znatan broj članaka o susjednoj Sloveniji.

Naša sloga krenuvši skromno i s oprezom, ipak je ispunila sva obećanja i nadmašila vlastita očekivanja. List donosi obrambene i ofenzivne članke sa svih područja ljudske djelatnosti, brojne vrijedne radove književnika kao i primjer usmenoga narodnog stvaralaštva. U njoj su rođeni „*Jurina i Franina*“, Istrani koji na osebujan i ironičan način prikazuju i komentiraju suvremene prilike u Istri. Tijekom četrdeset i šest godina izlaženja *Naša sloga* postala je pojam pod kojim se u Istri i na Kvarnerskim otocima podrazumijevao svaki list, a godinama je predstavljala čak i jedini povijesni izvor za povijest Istre u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća.

²⁴ *Naša Sloga*. 1870. br. 1.

²⁵ *Ibid*

U dvadesetome broju iz 1915. godine objavljuje se smrtni slučaj tadašnjega glavnog i odgovornog urednika prof. Matka Mandića. Umro je 13. svibnja 1915. godine, a njegovom smrću ugasila se i *Naša sloga*, bogata riznica puna istarske povijesti. Bilo je to vrijeme kada su Austrija i Italija zaratile, a cjelokupno civilno stanovništvo moralo je napustiti Pulu. Zbog toga prestaje izlaziti *Naša sloga*, ali i mnogi drugi listovi.

5. JEZIK U NAŠOJ SLOGI

Jezično stanje Istre na početku 19. stoljeća i odnos prema hrvatskome jeziku vidljivo je različit u odnosu na ostatak Hrvatske. Istarska jezična zbilja u to vrijeme bila je najviše pod utjecajem talijanskoga jezika. Pojavom *Naše sloge*, prvih novina na hrvatskome jeziku u Istri, osvješčuje se istarski narod i promoviraju hrvatski jezik i kultura. Glavni i odgovorni pokretač *Naše sloge*, biskup Juraj Dobrila, govorio je i pisao na nekoliko jezika: latinskome, njemačkome, talijanskome, vjerojatno i slovenskome, ali najviše na hrvatskome. Premda je Dobrila odnos prema hrvatskome jeziku prvenstveno bio odnos prema narodu i njegovoj kulturi, primjetna je njegova višejezičnost.

U starome slavenskom, a kasnije i u starome hrvatskom jeziku, riječ *jezik* označava i *narod*. Izjednačuju se dvije veličine, narod i sredstvo sporazumijevanja. Ne zna se je li ta semantička veza postajala u svijesti Jurja Dobrile, ali njegovo društveno-nacionalno djelovanje upućuje na to da je zaista osjećao bitnu pojavu ta dva pojma: *jezik* i *narod*.²⁶

Boraveći u Tinjanu, Pazinu i Karlovcu, Dobrila je uvidio razlike u govoru i mogao je spoznati koji je govor prikladniji za civilizacijski proces koji hrvatski narod tek očekuje. Naučio je i iz osobnoga iskustva osjetio što znači diskriminacija jezika. Naime, Dobrila nije znao sucu na njemačkome jeziku objasniti što se točno dogodilo prijatelju koji se utopio. S obzirom na to da je sudac govorio isključivo njemački, a Dobrila se nije znao obraniti i objasniti da je nevin, dobio je batine. Slične situacije često su se događale istarskome seljaku.²⁷ Već 1854. godine izdanjem molitvenika

²⁶ G. Labinjan. 1895. *Juraj Dobrila, istarski preporoditelj (1812. – 1882.)*. Pazin.

²⁷ Ibid

Otče, budi volja tvoja! Dobrila je pokazao zrelost jezika, skladnost rečenice i bogatu izražajnost. Fran Kurelac pohvalno je govorio o Dobrilinu jeziku.

U trećem broju *Naše sloge* iz 1872. u rubrici *Pitanja i odgovori* izišao je tekst „Što je jezik?“. Premda je autor nepoznat, tekst nosi sve odlike Dobrilina shvaćanja jezika pa se pretpostavlja da je Juraj Dobrila autor teksta. U tekstu piše:

„Jezik je prvi i najveći dar božji, najotajstveniji plod neumrle duše čovječanske, divno i čudnovato ogledalo, u kojem se duša čovječanska zrcali u svojoj ljepoti i veličini. Jezik je odsjev uma i odjeka srca čovječanskoga. Putem jezika duša se s dušom sastaje i jedna drugu bistri, vedri i rasvjetljuje; putem jezika srce se k srcu primiče i jedno s drugim il se veseli il tuguje. Bez jezika čovjek bi prestao čovjekom biti, ljudi bi se razišli jedni od drugih, te bi najedanput nestalo svega blagostanja i sve dike ljudskoga na svijetu života. Jednom riječju, jezik je čovjek, a čovjek je jezik, tako da se jedno mimo drugoga ne da ni pomisliti. Zato i jest materinski jezik mio i drag svim napredujućim narodima, jer što je od Boga je slađe od meda; a s druge strane, jer u svom jeziku gledaju i vide sami sebe i svoje čovječje dostojanstvo. U jeziku vide svoju prošlost, svoju sadašnjost i svoju budućnost. Putem jezika odgajaju svoju djecu u mudrosti, poštenju i kreposti i u svem što je istinito, lijepo i pravedno. Narod koji ne mari za svoj jezik, zanemario je sebe i svoju djecu, zaigrao je svu svoju sreću, pa nije vrijedan da ga zemlja nosi; zato i vidimo da su takvi narodi prezirani, gnjeteni i tlačeni, jer grijeh neće neg na pokoru. S druge strane, što koj narod više ljubi, njeguje i brani svoj jezik, to je srećniji, štovaniji i blagostojniji. Jezik prelazi iz naroda u knjigu, a iz knjige opet u narod noseć sobom prosvjetu, a s prosvjetom svaki blagoslov božji.“²⁸

Iz teksta je vidljiva svijest o važnosti jezika i koliki utjecaj jezik ima na narod i nacionalnost istarskih Hrvata. Jedna od središnjih tema *Naše sloge* i cjelokupnoga narodnog preporoda istarskih Hrvata bilo je pitanje jezika.²⁹

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća hrvatski je standardni jezik bio obilježen djelovanjem hrvatskih vukovaca. Škola hrvatskih vukovaca dovršila je standardizaciju hrvatskoga književnog jezika koja se izgrađivala od prijelaza iz 16. u 17. stoljeće i time stekla nedvojbene zasluge za hrvatski književni jezik. Franjo Iveković, Ivan Broz,

²⁸ Naša sloga, 1872. br. 3.

²⁹ N. Šetić. 2017. *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870. – 1915.* Zagreb.

Pero Budmani, Armin Pavić i Vatroslav Rožić najznačajniji su predstavnici hrvatskih vukovaca na čelu s Tomom Maretićem, a zastupali su „ideju o jedinstvenome jeziku jednoga naroda dvojakoga imena“. Oni su odabrali novoštokavski ijekavski dijalekt koji je zabilježio Vuk Stefanović Karadžić kao osnovicu hrvatskoga standardnog jezika i fonološko načelo u izradi pravopisa. Brozov *Hrvatski pravopis* iz 1892., Maretićeva *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika* iz 1899. te Broz-Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika* iz 1901. ključna su normativna djela koja su pridonijela konačnom oblikovanju hrvatskoga jezičnog standarda na novoštokavskoj osnovici.

Od 1892. do 1918. postoje dva pravopisa: službeni fonološki (Brozov) i neslužbeni morfonološki kojim su se obično pisale novine, knjige i časopisi, ali i privatna pisma. Što se jezika u Istri tiče, s obzirom na to da je politička situacija u to doba bila specifična, samo iz *Naše sloge*, tada jedinih novina na hrvatskome jeziku, možemo vidjeti kako je u Istri tekao proces standardizacije hrvatskoga jezika. Iz samih se članaka može vidjeti da se prate zbivanja u Hrvatskoj, a sam sadržaj novina promicao je snažan hrvatski duh.

Veličanje i hvaljenje materinskoga jezika vidljivo je već iz naslova prvoga broja *Naše sloge* iz 1914. godine – *Časti svoj jezik!*.

„U „Našoj Slogi“ i drugim novinama te na svim skupštinama upućivalo se i upućuje ljude našega roda, da se ponose i diče svojim hrvatskim govorom, jer će tako jedino častiti sami sebe i jezik, kojim ih je mati uzgojila i naučila govoriti. Po jeziku, kojim govoriš, po jeziku, kojim uzgajaš svoju djecu, po jeziku kojim obćiš u kući sa ženom i djecom, na ulici i sastancima sa prijateljima, prijateljicama, susjedima i susjedama, upoznat će te pravo drugi, častit će te pravi i čestiti ljudi, koji se ne srame svog materinskog jezika, eto poštenih narodnjaka, koji štuju i časte svoj rod i diče se najvećim darom, što ga Bog dao ljudima, materinskim jezikom, govorom svoje krvi, svoga hrvatskoga roda...“³⁰

Tekst aludira na Puljane „koji tuđinskim odgojem“ uništavaju svoju vlastitu djecu, pri čemu se misli na one koji djecu upisuju u talijanske i njemačke škole. Tekst završava porukom: „tuđje poštuj, a svojim se diči!“.

³⁰ Naša sloga. 1914. br. 1.

Nadalje, jezikom u *Našoj slogi*³¹ bave se i drugi članci, namjerno ili usputno. Osim promicanja jezika kao važnoga čimbenika nacionalne pripadnosti, zastupljeni su i primjeri iz svakodnevnoga života i same uporabe jezika. Tako često nalazimo primjere nesporazuma zbog nepoznavanja jezika. Iz teksta *Naše sloge* možemo zaključiti da su djecu slali u talijanske škole, premda djeca nisu poznavala talijanski jezik. U javnome životu talijanski je bio službeni jezik i hrvatskim se nije smjelo služiti pa je često u sudnicama bio problem objasniti sucu vlastitu nevinost ako niste poznavali jezik. Zbog sličnih situacija nerazumijevanja jezika dolazilo je do problema i nezadovoljstva naroda, što se isticalo u *Našoj slogi*:

„Uz već spomenuto zanemarivanje Tvojih narodno-jezikovnih prava, išlo je zapostavljanje Tvojih životnih interesa takodjer na svakom drugom polju javnoga života u pokrajini. Od svih zemaljskih namještenika na zemaljskom odboru... na pokrajinskoj bolnici u Puli, jedan jedini pomoćni liječnik jest hrvatske narodnosti, dočim su svi ostali Talijani, koji u ogromnoj većini ne poznaju hrvatskog ili slovenskog jezika.“³²

Osim ozbiljnih primjera, nalazimo i one komične: „Učitelj zapovjeda: „leggi tu“ (čitaj ti), a diete legne na pod. Učitelj: „Di mi tu“ (kaži mi ti), a djeca se pitaju, gdje tu dimi.“³³ Roditelji su djecu slali u talijanske škole s namjerom da oni taj jezik nauče. Premda danas izaziva smijeh kod čitatelja, u članku se nadalje izlaže problem i ukazuje na nedostatke talijanskih škola.

Što se tiče jezika i pravopisa u časopisu *Naša sloga*, iz 1914. i 1915. godine vidljivo je da se autori nisu u potpunosti pridržavali jezično propisanim rješenjima. Na početku 20. stoljeća službeno je bio propisan Brozov *Hrvatski pravopis* čija pravila ukazuju na fonološko pravopisno načelo. Prema tome se načelu isti fonemi pišu onako kako ih izgovaramo. U *Našoj slogi* nalazimo više primjera s morfonološkim načelom: *odpračeni, sladka, odtrgnuta, razžalostilo, podpomagati, žalostno, odputovali, razširila, bezkoristna, srbski, razsvjeta, odputovala, beztemeljne, odkupiti...*

³¹ Zbog tradicijskog obilježja odabrali smo inačicu *slogi*. U hrvatskom standardnom jeziku ispravan oblik je *slozi*.

³² Naša sloga. 1914. br. 4.

³³ Naša sloga. 1914. br. 15.

Postoje i primjeri pisanja fonema fonološkim načelom, ali su rjeđi. Prema Brozovom pravopisu znak za fonem *đ* tako se i pisao, no u *Našoj slogi* češće se upotrebljava dvoslov *dj*: *tudjinac, posudje madjarski, osudjen, sugradjani, odredjivati*. U korpusu se mogu pronaći i mnogi nesibilarizirani oblici: *u slogi, snagi, u banki...* Premda je pravopisna norma preporučala da se *ne* piše odvojeno od glagola, u korpusu prevladava sastavljeno pisanje: *nebi, nemože, nemaju, nedaj, neznam...*³⁴ Oblik *Spljet* Broz-Boranićev *Hrvatski pravopis* označuje kao točnu inačicu, dok za *Split* piše da se radi o dijalektalnome izrazu te da se ne bi trebao upotrebljavati u književnome govoru. U novinama iz 1914. i 1915. godine prevladava inačica: *Spljet*.

Možemo zaključiti da je korpus poprilično nedosljedan. Nedosljednost vidimo i u primjerima pisanja futura prvog pa tako ima primjera sa završnim infinitivnim *i*: *imati će, istaknuti ćemo, iskazati ćemo, prodati će...*, te krnjim infinitivnim oblikom: *bit će, nastaviti će, podijeliti će se, kaznit će se*. Na razvoj hrvatskoga jezika u Istri utjecali su i hrvatsko-talijanski jezični dodiri, no vidljiva je ustrajnost praćenja razvoja hrvatskoga jezika u Istri na početku dvadesetoga stoljeća. Jezik je jedan od glavnih tema u *Našoj slogi* iako se autori nisu u potpunosti pridržavali jezično propisanih rješenja, no to je razdoblje u kojemu se hrvatski jezik formirao i trebalo je vremena da se promjene u jeziku prihvate i stabiliziraju.

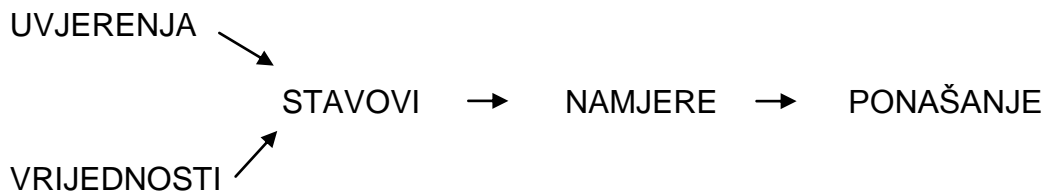
6. STAVOVI

*Stav je trajna mentalna reprezentacija neke osobe, mjesta ili stvari koja izaziva čuvstvene reakcije i djeluje na ponašanje.*³⁵ Stavovi su važni za razumijevanje predrasuda i stereotipa. Ljudi imaju velik broj stavova prema mnogim objektima i drugim ljudima. Stav je usvojen i relativno trajan, ali ga nije nemoguće promijeniti. Pozitivnim stavovima stječemo pozitivnu motivaciju, primjerice za učenje stranoga jezika, dok negativnim stavom imamo manju motivaciju za ovladavanjem toga jezika. Na određenje stava utječu društvene i/ili kulturne norme i iskustva pojedinca.

³⁴ V. Vitković Marčeta. 2015. Jezik i pravopis Naše sloge 1914. i 1915. – pogled stoljeće unatrag. *Tabula*, (13/1). 121-132.

³⁵ A. S. Rathus. 2000. *Temelji psihologije*. Zagreb. 651-657.

Socijalni psiholozi definiraju stav kroz strukturalni i funkcionalni pristup. Strukturalni pristup povezuje stavove s pojmovima kao što su uvjerenja, vrijednosti, namjere i ponašanje. Objašnjava kako uvjerenja i vrijednosti utječu na stavove³⁶:

Funkcionalni nam pristup govori zašto ljudi imaju stavove. Promatra se kroz četiri osnovne funkcije za pojedinca: funkcija prilagodbe, spoznaje, samoizražavanja i obrane ega.

S društvenoga stajališta, funkcija prilagodbe odnosi se na proces identifikacije i na mjeru u kojoj stavovi dopuštaju pojedincu da postigne željeni cilj, stoga osoba razvija stavove slične stavovima ljudi koje voli. Spoznajna funkcija omogućava da svijet postane poznatije mjesto. Stereotipi pomažu pojednostavljivanju društvene okoline jer određuju kojim će se aspektima drugih ljudi posvećivati pažnja. Ova funkcija podrazumijeva informacije koje pojedinac posjeduje o svijetu. Funkcija samoizražavanja odnosi se na potrebu da se drugima prepričavaju vlastite misli, osjećaji, želje i vrijednosti, a jednim se dijelom odnosi na identitet. Funkcija obrane ega podrazumijeva samozaštitu.

Uslijed novih informacija, saznanja, iskustava i utjecaja sredine, stavovi se ipak mijenjaju pružajući pritom veći ili manji otpor. S druge strane, stav koji služi funkciji obrane ega vjerojatno se neće promijeniti.

Stavove možemo smatrati svojstvenim oblikom prilagođavanja pojedinca sredini. Psiholog Daryl Bem rekao je: „Budući da jedem crni kruh, moram ga i voljeti“, istaknuo je da naše stvarno ponašanje određuje koje stavove posjedujemo.³⁷

³⁶ D. C. Pennington. 2001. *Osnove socijalne psihologije*. Zagreb. 85.

³⁷ O.c. 102.

7. PREDRASUDE

„Ja sam oslobođen svih predrasuda. Ja sve mrzim podjednako.“

W. C. Fields

Predrasude vjerojatno postoje otkad postoji ljudsko društvo, otkad postoje „drugi“. Predrasude možemo definirati kao *stav koji čini neku osobu sklonom da misli, osjeća, percipira i djeluje na povoljne ili nepovoljne načine prema nekoj grupi ili pojedinom članu te grupe.*³⁸ Kao što je navedeno, predrasude nisu nužno negativne konotacije, ali uglavnom uzrokuju diskriminaciju prema drugoj osobi ili grupi ljudi.

Ponašanje koje proizlazi iz predrasudnih stavova može dovesti do različitih nepravednih postupaka. Ti postupci mogu biti blagi, kao što je predrasudni razgovor i izbjegavanje nekih ljudi, ali i ekstremni, kao što su genocid ili progon. Socijalna psihologija istraživala je kako dolazi do održavanja stavova koji utječu na ponašanje pojedinca. Pokušali su prikazati posljedice i situacije takvih ponašanja kroz tri pristupa.

1. Individualnim pristupom stavlja se naglasak na osobnost pojedinca i/ili na emocionalnu osnovu predrasuda. Smatra se da uzroci predrasudnih stavova proizlaze iz emocionalne dinamike osobe. Individualni pristup također pokušava otkriti kako svakodnevni stresovi i pritisci mogu dovesti do predrasuda.
2. Međuljudski pristup usredotočuje se na procese između društvenih grupa. Ovdje je važno koliko se osoba identificira s vlastitom ili bliskom grupom, odnosno koliko stereotipi unutar jednog društva utječu na stavove i predrasude pojedinca te grupe tako da on ne vidi individualne značajke određene osobe.
3. Međugrupni pristup bavi se odnosima između društvenih grupa. Ispituje na koji način i uolikoj mjeri članstvo u grupi utječe na to kako ljudi jedne grupe postupaju prema ljudima u drugim grupama.³⁹

³⁸ D. C. Pennington. 2001. *Osnove socijalne psihologije*. Zagreb. 85.

³⁹ Ibid

Predrasude su vjerovanja da će skupina ljudi ili određena osoba imati negativne osobine zbog pretpostavljenih, rasnih, etničkih spolnih i drugih osobitosti.

Jedan oblik ponašanja koji se razvija iz predrasuda jest diskriminacija. Ona se očituje na različite načine, primjerice nemogućnost zapošljavanja, glasovanja na izborima ili stanovanje u određenim dijelovima grada i sve to zbog rasne, etničke ili vjerske različitosti. Izvori predrasuda također su brojni i različiti. Ljudi različitih stavova često su ljudi različite vjere i različitoga porijekla, a upravo u neprihvatanju različitosti i nepoznavanju drugoga stvaraju se predrasude. Djeca su sklona oponašanju pa tako uče neke stavove od roditelja. Na taj se način predrasude prenose s generacije na generaciju. Socijalni i ekonomski sukobi imaju dugu povijest između ljudi različitih religija i rasa.⁴⁰

Jedno je od kognitivnih stajališta da predrasude djeluju kao filtri kroz koje percipiramo socijalni svijet. Predrasuda je način obrade (procesiranja) socijalnih informacija. Lakše je pratiti i dosjetiti se ponašanja koja su u skladu s našim predrasudama nego promijeniti svoje mentalne kategorije.⁴¹

To bi značilo, primjerice ako imamo stav da su govornici ruralnoga kajkavskog narječja tupi, glupi i tromi, kao što spominje Ivo Žanić u svojoj knjizi *Kako govore hrvatski magarci? - O sociolingvistici animiranih filmova*, lakše ćemo se i prije dosjetiti nekog primjera u kojem je govornik kajkavskoga dijalekta doista glup ili trom.

Drugo kognitivno stajalište povezano je s ljudskom sklonošću da pozitivno ocjenjuju one koji su u njihovoj grupi, a negativno one koji nisu, koji ne pripadaju njima. Tako se *Riječanin Martin „diže iz kina i ide doma“ i kad neki lik kaže kaj, i kad čuje „glupi splitsko-dalmatinski naglasak“ koji koriste u svim sinkronizacijama.⁴²* Spencer Ratus u knjizi *Temelji psihologije* zaključuje da su zbog ponosa, osobe koje su bile žrtve predrasuda, same sklone predrasudama.

⁴⁰ A. S. Ratus. 2000. *Temelji psihologije*. Zagreb. 651-657.

⁴¹ P. G. Devine. 1989. Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1).

⁴² I. Žanić. 2009. *Kako bi trebali govoriti hrvatski magarci? O sociolingvistici animiranih filmova*. Zagreb. 48.

8. STEREOTIPI

Riječ stereotip preuzeta je iz tehničkih znanosti. U tiskarskoj tehnologiji ona je postupak otiska tiskovnih oblika nepokretnim slogom, pri čemu se kao produkt dobiva stereotip, metalna ploča odlivena s matrice. Stereotipija je neprekidno, ponavljajuće, ritualno i besmisleno kretanje u defektologiji. Stereotipima također objašnjavamo čovjekovu adaptaciju na promjene i društvenu promjenjivost.

„Drugi“ su uvijek lošiji na ovaj ili onaj način. Stereotipi postoje otkad postoje „drugi“, otkad postoji ljudsko društvo, što bi značilo da se pripadnici jedne grupe zbog želje i potrebe za pripadanjem deklariraju kao slični ili isti, a različiti od drugih grupa. Uglavnom se radi o nepoznavanju i nerazumijevanju drugih.

Američki psiholog Gregory M. Herek stereotipe definira kao predrasude o grupama koje dovode do toga da ljudi pristrano interpretiraju svoja zapažanja.

Vrlo često nismo ni svjesni da razmišljamo ili djelujemo pod utjecajem stereotipa. Stvaramo odbojnosti prema kome ili čemu jer je drugačiji ili drugačije. Zbog općenitoga straha od nepoznatog prosuđujemo ga negativnim. Negativni stereotipi u lošem značenju uvijek su predrasude, no stereotipi mogu biti i pozitivni, premda su rjeđi.⁴³

Pojam stereotipa nastao je u razdoblju rasnih, nacionalnih, etničkih i vjerskih netrpeljivosti. Prvi put imenuje ga publicist Walter Lippmann u svome djelu *Public Opinions*. On navodi da je bitan karakter stereotipa i način na koji ga mi prihvaćamo. Lippmann smatra da smo prihvatili stereotipe da bismo jasnije shvatili vlastite ideje.⁴⁴

Stereotipi se stječu od djetinjstva pod utjecajem okoline, a mogu biti *heterostereotipi* (ono što mislimo o drugima) i *autostereotipi* (ono što mislimo o sebi).

Predrasude i stereotipi mogu se stupnjevati u pet razina:

1. ocjenjivanje i ogovaranje
2. izbjegavanje tj. stvaranje socijalne distance prema drugoj grupi
3. diskriminacija tj. uskraćivanje privilegija osobama ili skupinama ljudi zbog predrasuda

⁴³ I. Kolbas. 2013. *Vic o plavuši, stereotipi u kojima živimo*. Zagreb. 12-25.

⁴⁴ W. Lippmann. 1921. *Public Opinion*. Long Island.

4. fizički napad
5. istrebljenje – najgora razina diskriminacije

Loše stereotipe i predrasude najlakše je izbjeći upoznavajući druge i ono prema čemu stvaramo stereotipe. Trebamo prihvatiti različitost i posebnost drugih. S obzirom na to da su stereotipi dosta ukorijenjeni i stabilni, različitost je potrebno usvajati i prihvaćati u djetinjstvu odgojem i obrazovanjem. S druge strane, bez stereotipa ne možemo. Nužni su kod usvajanja jezika i učenja komuniciranju, nužni su za mentalnu organizaciju svijeta oko sebe te nam pomažu objasniti neke stvari, kategorizirati u pojedinačne pojave i na taj se način lakše orijentirati.

Posljednje desetljeće u znanosti su se formirale posebne discipline koje proučavaju stereotipe.

Imagologija je kritičko-analitička grana koja se javlja u okviru znanosti o književnosti te se bavi interpretativnom analizom diskurzivnih konstrukcija i reprezentacija kolektivnih identiteta, poglavito etničkih i nacionalnih, ali i konfesionalnih, socijalnih i rodnih.⁴⁵ *Imaginativna geografija* proučava etničke stereotipe s aspekta geografije. *Historijska imagologija* bavi se stereotipima s povijesnoga aspekta, a *etnička imagologija* kao posebna disciplina učestalo se dotiče stereotipa. Fenomenom stereotipa susreću se i bave mnoge grane znanosti: kognitivistika, sociologija, socijalna psihologija, antropologija i etnologija, geografija, imagologija, povijest, politička teorija, filmologija, teorija književnosti, lingvistika i druge.⁴⁶

⁴⁵ Leksikon Marina Držića - imagologija

⁴⁶ I. Kolbas. 2013. *Vic o plavuši, stereotipi u kojima živimo*. Zagreb. 13.

9. VRSTE STEREOTIPA

9.1. ETNIČKI STEREOTIPI

U etničke stereotipe spadaju već spomenuti *autostereotipi* ili stereotipi o sebi i *heterostereotipi* ili stereotipi o drugima. Autostereotipi najčešće su pozitivni, a stereotipi o drugima uglavnom su oni negativni. Obrazloženje tomu je predodžba da sami sebe najbolje poznajemo, stoga nalazimo opravdanja vlastitih mana ili neuspjeha. Za druge je uvijek teže pronaći obrazloženje ili opravdanje. Etnički stereotipi donose pojednostavljene predodžbe najčešće o drugima. Međutim, stereotipi često imaju svoje uzroke, tako Česi i Nijemci uistinu vole pivo, Židovi su zaista spretni s novcima i sl. Prema tome stereotipi mogu pridonijeti i rješavanju pojedinih sukoba i problema jer ipak sadrže određenu količinu točnih informacija, a s vremenom se mijenjaju jer na njih utječu povijesni, politički, društveni, kulturološki i drugi konteksti koji su također u konstantnoj mijeni.

9.1.1. STEREOTIPI O EUROPSKIM NARODIMA

Slika 1. Yanko Tsvetkov, *Atlas of Prejudice: The Complete Stereotype Map Collection*⁴⁷

⁴⁷ Preuzeto: An Atlas About Prejudice. *The Complete Stereotype Map Collection*.

Bugarski umjetnik i pisac Yanko Tsvetkov autor je knjige *Atlas of Prejudice: The Complete Stereotype Map Collection*. Kako kaže, knjiga je nastala sasvim slučajno. U siječnju 2009. izradio je kartu stereotipa, satirični prikaz suvremene europske politike. Karta se virusom proširila internetom i postala *viralni hit*. Mala karta nadahnula je bugarskoga umjetnika na cijelu zbirku karata koje su objavljene u spomenutoj knjizi. Ovo je dokaz da stereotipi katkada mogu biti i zabavni, pogotovo kada sami sebe prepoznamo kao dio stereotipa zajednice kojoj pripadamo. Europa se također percipira na osnovi binarnih pozicija. Još u doba antike stari su Grci barbarima nazivali one koji nisu znali grčki jezik. U doba staroga Rima tuđinci i neobrazovani ljudi nazivali su se barbarima, prije njih Indijci su nearijske narode nazivali barbarima. Sanskrska riječ *barbarin* ili *varvarin* upućuje na starinu stereotipa o drugima.⁴⁸

Irena Kolbas u knjizi *Vic o plavuši. Stereotipi u kojima živimo* spominje prvi slikovni prikaz stereotipa europskih naroda. Riječ je o poznatoj slici *Völkertafel* koja je nastala između 1720. i 1730. godine u Štajerskoj, a prikazuje stereotipe različitih nacija. Na slici su prikazani: Španjolac, Francuz, Nizozemac, Nijemac, Englez, Šveđanin, Poljak, Mađar, Rus, Turčin i Grk. Ispod svakoga predstavnika ispisani su stereotipi.

Slika 2. *Völkertafel*⁴⁹

⁴⁸ I. Kolbas. 2013. *Vic o plavuši, stereotipi u kojima živimo*. Zagreb. 21.

⁴⁹ Preuzeto: Volkskundemuseum Wien, *Völkertafel*.

Pretpostavlja se da su sliku napravili Španjolci jer su oni opisani najboljim osobinama. Danas se većina stereotipa sa slike promijenila pa su tako pivopije Nijemci, Irci, Česi i Belgijanci. Jodlanje je alpska stereotipna slika Bavarske i Austrije. Britanci su hladni snobovi i kicoši, Talijani temperamentni i veliki ljubavnici dok su Romi primjer bezbrojnih stereotipa. Mnogo stereotipa prišiva se i Balkanu koji se doživljava kao suprotnost razvijenoj Europi.

Škrti Međimurci, pijani Zagorci, lijeni Dalmatinci samo su neki od autostereotipa o Hrvatima. U knjizi *Kako bi trebali govoriti hrvatski magarci*, Ivo Žanić sa sociolingvističke i političke perspektive objašnjava problem sinkronizacije animiranih filmova na dijalekte i slengove umjesto isključivo na standardni jezik. „Hrvatska razmišljanja o jeziku potpuno su uklopljena u opći europski trend. Svijest o jeziku više se ne reducira samo na svijest o standardnom jeziku, koji je uvijek vezan uz naciju, nego i lokalni i regionalni varijeteti stječu prestiž. Ljudi imaju sve jače regionalne identitete, pa je prirodno da taj identitet traži svoju“, komentira Žanić. Na temelju internetskih rasprava dobio je, kako sam navodi, pouzdan izvor stavova, kvalitetan presjek mišljenja i ravnomjernu regionalnu raspoređenost. Tako u knjizi možemo naići na rasprave preuzete s interneta (*Forum*) poput:

„glupo je barem toliko koliko kao kad se na HTV puštaju crtici u kojima likovi - doduše, obično negativni - govore kajkavski“⁵⁰

„skoro u svim filmovima za dicu (ili crtici) koji se sinkroniziraju na taj čudni 'hrvatski', Dalmatinci gotovo redovito negativci ili debili“, za što je, među ostalim, primjer "retardirana tičurina" u Zebri trkačici koja "bezglavo leti okolo i dezorijentirano se zabiva u stupove". Na djelu je "kulturno nasilje, i to najpodlije vrste", jer smjera na djecu koju se "bombardira" izrazima koji niti su iz njihova dijalekta niti iz "pomirujućeg" književnog jezika“⁵¹

Malimicko tvrdi da ga sinkronizacija animiranih filmova načelno „živcira“, a posebno ga „živcira šta svaki put stave dalmatinski glas nekom kretenskom liku, ko onom magarcu iz Shreka, pa ispada da su Dalmoši svi vilaši, I so Kako b i trebali govoriti hrvatski magarci? i primitivci“⁵²

⁵⁰ I. Žanić. 2009. *Kako bi trebali govoriti hrvatski magarci? O sociolingvistici animiranih filmova*. Zagreb. 67.

⁵¹ Ibid

⁵² O.c. 73.

9.2. IDENTITET KAO STEREOTIP

Stereotipi funkcioniraju kao izvor identiteta. Identitete možemo promatrati kao osobno pitanje, zatim i pitanje cijele zajednice. To je apstraktan, dinamičan i složen pojam. Identitet može biti moćan upravo zbog emocionalne naglašenosti koju evocira. Slike u glavama svakoga od nas emocionalne su definicije sebe i drugih, odnosno identiteta. Globalizacija, interkulturni brakovi i migracije čine pojam identiteta sve složenijim u 21. stoljeću. Nečiji identitet zapravo se sastoji od više raznih identiteta koji zajedno tvore cjelinu. Prema tome postoje rasni, etnički, rodni, nacionalni, regionalni, organizacijski, osobni i u današnje vrijeme kibernetički i izmišljeni identitet.

Psiholozi identitete često klasificiraju u tri razine. Svatko od nas ima tri razine identiteta koje se ponekad ističu u interakciji s drugima. Te su tri razine *osobna*, *odnosna* i *razina zajednice* odnosno *osobni*, *ljudski* i *društveni* identitet. Osobni identiteti čine nas jedinstvenima i različitima od drugih. Odnosni identiteti rezultat su odnosa s drugima i prema drugima (prema tome možemo biti student/profesor, suprug/supruga...). Identitet zajednice povezuje se s velikim zajednicama slično kao i društveni identiteti koji predstavljaju različite skupine kojima pripadamo.

Premda jezik često doživljavamo isključivo kao sredstvo komunikacije, na dubljoj razini jezik nije samo znakovni sustav namijenjen prenošenju misli već je i komponenta etičke kulture, čimbenik kulturno-ideoloških i društveno-političkih procesa.⁵³ Jezični stil i način pisanja i uporabe jezika osobnost su neke kulture jednako kao što odražavaju osobnost pojedinca pa su samim time i dio njegova identiteta. Utjecaj jezika kao snažnoga simbola nacionalnoga identiteta vidljiv je u povijesti Baska, etničke skupine koja živi na sjeveru Španjolske i jugozapadu Francuske. Španjolska je vlada 40-ih godina željela uništiti baskijsku kulturu zabranivši upotrebu jezika *euskara*. Jezik je bio izbačen iz javnoga života, nije se smio poučavati u školama, upotrebljavati u medijima, crkvenim obredima ili na javnim mjestima. Čak su knjige na tom jeziku spaljivane, a uklonjeni su i natpisi na zgradama. Baskijski osjećaj kulturnoga identiteta bio je jači od španjolske vlade. Danas više od milijun Baska govori jezikom *euskara*.⁵⁴ Stoga identitet hrvatskoga

⁵³ J. Granić. *Jezik i identitet*. 2007. Zagreb – Split. 52.

⁵⁴ L. A. Samovar, R. Porter, E. McDaniel. 2013. *Komunikacija između kultura*. Zagreb. 171.

standardnog jezika seže u povijest i čini sve ono što ga je oblikovalo u životu nacije, a ne njegova gramatika ili rječnik u bilo kojem povijesnom trenutku.

9.3. STEREOTIPI O JEZIKU I U JEZIKU

Mnogi znanstvenici smatrali su da je jezik najvažnije sredstvo koje nas razlikuje od ostalih živih bića. Još je 50-ih godina prošloga stoljeća, znanstvenik i lingvist Noam Chomsky isticao da ljudi, za razliku od svih evolucijski sličnih bića koji se koriste nekim oblikom komunikacije, uspijevaju u najranijoj mladosti stvarati mnogo novih jezičnih poruka koje prije nikada nisu čuli i povezivati ih mislima. Ljudski jezik u svakom je pogledu osebujan u odnosu na životinjski oblik komunikacije, međutim postoje univerzalna obilježja koja dijele svi ljudski jezici i zbog toga se jezici svijeta mogu razlikovati po velikom broju obilježja. Ne postoji jedinstven i ograničen način komuniciranja kao kod ostalih vrsta koje su se evolucijski jezično razvile. Jezičnu raznolikost uvjetuju različiti čimbenici poput zemljopisnih obilježja pojedinih područja, ekološki rizici s kojima se suočavaju jezične i etničke zajednice na nekom području, tipovi društvene organizacije na nekom području i drugo.

Različiti čimbenici doveli su do toga da danas na svijetu postoji oko 6000 jezika. Ne možemo znati točan broj zato što je teško popisati sve jezike, a nažalost puno jezika izumire velikom brzinom.⁵⁵ Jezik je jedno od osnovnih obilježja kulture, a različite kulture uče svoje pripadnike da na određeni način definiraju okolnosti i ljude s kojima se suočavaju. Različitost nas kategorizira u određene obrasce i to dovodi do viših i nižih stupnjeva kategorizacije, odnosno do pozitivnih i negativnih stereotipa koje stvaramo na temelju vlastitih iskustava i kulturološki osnovanih ideja.

Stereotipi postoje u svakoj znanosti i u svakome od nas. Kao što smo prethodno zaključili, postoje razne vrste stereotipa, s obzirom na to da postoje razne kulture i razni jezici često stvaramo stereotipe na temelju stranoga jezika i druge kulture. Sve ono što je nepoznato i drugačije percipiramo kroz jednu vrstu stereotipa. Tako se njemački jezik u Hrvatskoj u većini slučajeva doživljava grubim i ostrim, talijanski i španjolski pjevni su jezici, dok se francuski doživljava senzualnim i elegantnim. Jezik je puno više od pukog simbola, odiše identitetom svakoga

⁵⁵ R. Matasović. 2005. *Jezična raznolikost svijeta*. Zagreb. 111.

pojedince. Na našim „balkanskim“ prostorima podložni smo stvarati stereotipe o susjednim jezicima (srpskom, bosanskom, slovenskom), ali stereotipe stvaramo i unutar zajednice pa na metu dolaze dijalekti i varijeteti hrvatskoga jezika.

Čovjek je jezikom stvorio svijet i oblikovao kategorijalne sustave. Jezik i značenje omogućili su smisao, razumijevanje i mogućnost da vlastita shvaćanja podijelimo s drugim ljudima. Jezikom dobivamo mogućnost igranja mislima, shvaćanje humora i ironije, kreiranje vlastite stvarnosti pa tako i stvaranje stereotipa. Jezik svakoga pojedinca određuje razine razmišljanja koje su mu dostupne jer su jezik i mišljenje usko povezani. Bez jezika nema kulture i obrnuto, primjerice u engleskome jeziku riječ *cousin* odnosi se na rođaka, sestričnu, bratića, šurjaka itd., dok u hrvatskome jeziku postoji više inačica koje označuju, u ovom slučaju, različite osobe; u engleskom primjeru jezik nalaže da sve te rođake doživimo na isti način.

Time je vokabular, putem onoga što grupira pod istim nazivom i putem onoga što razlikuje pod različitim nazivima, također jedan od načina na koje jezik oblikuje naše poimanje svijeta.⁵⁶

Indijski hindijski jezik ima različite riječi za očeva starijeg brata, mlađega brata ili majčinoga starijeg ili mlađeg brata itd., za razliku od engleske riječi *uncle* koja označava strica, ujaka ili tetka i *aunt* koja označava strinu, ujnu ili tetu. Navajo Indijanci drže do ljudskih prava i autonomije pojedinaca te u svome jeziku odražavaju sve u odnosu prema prirodi i smjeru kretanja, stoga bi doslovan prijevod sintagme „odijeva se“ kod Navajo Indijanaca bio „kreće se u odjeću“. Mi bismo rekli „moram ići tamo“, govornik jezika navajo rekao bi „samo je dobro ako odem tamo“. Jedan od načina čovjekove kontrole svijeta preko procesa apstrakcije jesu generaliziranje i stereotipiziranje.⁵⁷

Čovjek ima sposobnost i mogućnost zlouporabe jezika. Kao što je već u radu spomenuto, stereotipi ne moraju nužno biti negativni, no češće se koriste u negativnome kontekstu nego u pozitivnome. Percepcija svijeta podijeljena je u kategorije i klasificirana. S obzirom na to da nam strano i nepoznato stvara odbojnost i izaziva strah, ono poznato je ugodnije i samim time percipirano ga kao pozitivno. Iz

⁵⁶ L. A. Samovar, R. Porter, E. McDaniel. 2013. *Komunikacija između kultura*. Zagreb. 172-177

⁵⁷ M. Bertosa. 1999. *Stereotipi o životinjama. Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike*. Rijeka – Zagreb. 63-76.

tog razloga stvaraju se negativni stereotipi prema drugima, drugačijima. Oni su uvijek lošiji od onoga što nam je poznato, prihvatljivo i ugodno.

U slučaju stereotipa, jezična se kompetencija može upotrijebiti na dva načina: *semantičkom* kompetencijom, konstituiranjem značenja samoga stereotipa, i *pragmatičkom* kompetencijom, poznavanjem i korištenjem stereotipnih konstrukcija određene jezične zajednice što omogućuje za tu zajednicu prihvatljivo jezično djelovanje. *Stereotipi su pragmatolingvističke činjenice i njihov pragmatički aspekt pomaže čovjeku u njegovu ponašanju prema drugim ljudima smještajući ih u puni kontekst nelingvističkih događaja.*⁵⁸ Neutralnim i pozitivnim iskazima govornik može upotrebljavati stereotipe u kontekstu komunikacije i pritom ne zloupotrebljava jezik, kada je govornikova namjera negativna i ako stereotipima želi uvrijediti sugovornika tada dolazi do zlouporabe jezika.

Prema Ferdinandu De Saussureu jezik je apstraktan sustav razlikovnih odnosa što ga oblikuje zajednica korisnika kao nesvjesno mentalno spremište svojih znakova.⁵⁹ Imenovanjem koga ili čega stvaramo mentalne slike i raspolažemo pojmom i onime što on sadrži. U jeziku ponekad imena naroda i nacija mogu nastati stereotipom jer stereotipima mentalno organiziramo i klasificiramo svijet oko sebe. Odnosi i percepcija prema drugim kulturama donose nove pojmove i oblikuju rječnik viđenjem i dogovorom jedne nacije. Nijemci su nijemi ili točnije, netko tko ih nije razumio, prema vlastitoj percepciji smatrao je da ne znaju govoriti i tako ih imenovao. Slični nazivi prisutni su i u drugim zemljama, nazivi naroda koje im dodjeljuju stranci vrlo često razlikuju se od onoga kako se taj narod sam naziva. Englezi će za Nijemce koristiti naziv *Germans*, talijanski naziv je *Tedeschi*, francuski *Allemands*, a njemački *die Deutschen*. U pojedinim dijelovima Hrvatske, pogrdan naziv za Nijemce je *Švabe* (prema: Švāpskā ž ⟨D L -ōj⟩, *njem.* schwabisch ← Schwabe: Švaba, tako su nazivani Nijemci koji su se u 18. stoljeću naseljavali u Panoniji, po imenu za stanovnike dijela Württemberga i iz bavarske Švapske).⁶⁰ Talijani su Slavene pogrdno nazivali *Schiavi*, što dolazi od talijanskog *schiaivo* u značenju rob ili sluga. U svijetu poznati pod nazivom Eskimi, izvorno Inuiti (što u prijevodu znači ljudi), smatraju taj naziv pogrdnim. Pojmovi dom i domovina jačaju autostereotipe što je vidljivo u raznim

⁵⁸ M. Bertosa. 1999. *Stereotipi o životinjama. Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike*. Rijeka – Zagreb. 63-76.

⁵⁹ V. Biti. 1997. *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb. 167.

⁶⁰ Hrvatski jezični portal – Švapska

političkim govorima, primjerice *Ovo je naša zemlja!*, suprotno onome što nije dom i domovina i što priziva heterostereotip. Frazeologija je također bogata stereotipima. U *Hrvatskom frazeološkom rječniku* pronalazimo stereotipe u nekim od sljedećih frazema: *Psovati kao kočijaš, točan kao švicarski sat, ima ih k'o Kineza, praviti se Englez* (u slovenskom Francuz, u španjolskom Šveđanin, u engleskom *to play stupid* – praviti se glup), *lijen kao Crnogorac, pušiti kao Turčin* (u značenju: mnogo i često pušiti), *otkriti Ameriku, mirna Bosna* (u značenju: stvar je završena), *briga koga što Mađarska nema more* (u značenju: posve je svejedno *komu*, ne dira ništa *koga*, ravnodušan je *tko*, baš koga briga za što).

Istraživanje je pokazalo da su u nas najrašireniji i tvorbeno najmotiviraniji stereotipi o Romima i to uglavnom u negativnom kontekstu. Leksemi Cigan(in) i Ciganka veoma se često pojavljuju kao dio frazema (imati čega kao Ciganka meda, smijati se čemu kao Ciganin bijelom kruhu, lagati kao Cigan, smrdjeti kao Cigan, biti crn kao Cigan, odnositi se prema komu kao prema crnom Ciganinu), u sintagmama idiomatskoga karaktera (*ciganska posla, ciganska godina, cigansko ponašanje, ciganska duša*), izvedenicama (*ciganiti (se), ciganija, ciganluk, cigančiti*) i poslovicama (*Svaki Cigo svoga konja hvali*).⁶¹ Uporaba etničkih stereotipa uglavnom nije dobronamjerna jer obično takvi stereotipi prikazuju etničke skupine koje se sastoje od onih konceptata za koje mislimo da su tipični za nju. Osim etničkih stereotipa mnogo se frazema u hrvatskoj frazeologiji odnosi na ljudske osobine, vanjštinu, ponašanje i navike, a s obzirom na to da te karakteristike povezujemo s različitim kulturama, vjerama i narodima, one postaju odlikama cijele skupine.

9.4. RODNI I SOCIJALNI STEREOTIPI

“Kažu da je ropstvo iščezlo iz europske civilizacije. Zabluda je to. Ono još uvijek postoji, ali sada tlači samo ženu i zove se prostitucija.”

Victor Hugo, *Les Misérables*

Žena kao biće povijesno nije mala ontologijske potpunosti. Povijesno gledano, za ženu ne postoji izlazak iz prostora privatnosti u javnost i javnu komunikaciju. Žene

⁶¹ Preuzeto: Matica Hrvatska. Vijenac. *Etnički stereotipi u hrvatskoj frazeologiji*

ne mogu aktivno sudjelovati u političkim procesima, ne mogu javno glasati, baviti se umjetnošću, znanostu, filozofijom. Ukratko, ne mogu sudjelovati u djelatnostima javnoga života i u tom smislu pridonositi zajednici. Patrijarhalna dominacija izbacila je ženu iz kulturnih, religijskih i društvenih običaja. Možda je upravo takav tijek povijesti rezultirao današnjim mnogobrojnim rodnim stereotipima. Stereotipi se naravno kreću u oba smjera, međutim brojniji su oni vezani uz ženski rod, premda je danas pitanje roda diskutabilno. Gledano s feminističke pozicije, rod je kulturalna interpretacija spola.⁶² Osnovni je stereotip da su žene inferiorne muškarcima. Iz toga proizlazi da su žene manje pametne, manje sposobne, slabije fizički i mentalno. Uz bok tome žena mora biti dobra majka, kuharica, domaćica, ljubavnica i mora slušati muža.

Slika 3. *Kućna ekonomija*, priručnik za žene iz 1955.⁶³

„Zapamtite, dobra žena zna gde joj je mesto“ rečenica je iz priručnika *Kućna ekonomija* koja donosi savjete i pravila ponašanja dobre žene. Vidljivo je da su žene doista inferiorne u odnosu na muškarce. Život jedne žene podređen je kućanstvu i obitelji, njezino ponašanje prilagođeno je potrebama muškarca. Nadalje, trinaest godina kasnije, u priručniku *Knjiga za svaku ženu* iz 1968. godine obuhvaćeni su svi

⁶² J. Butler. 2000. *Nevolje s rodom*. Zagreb. 23.

⁶³ Preuzeto: Srednja. hr. *Kućna ekonomija*, priručnik za žene iz 1955

praktični savjeti potrebni ženi u domaćinstvu. Štivo vrvi rodnim stereotipima koji su prišiveni ženama. Od popisa ponašanja do kućanskih poslova koji su namijenjeni ženama, a ne muškarcima. Takva povijesna stajališta izvor su nekih današnjih rodnih stereotipa. U knjizi pronalazimo primjerice „Tri osnovna tipa žene.“ Tako prema knjizi postoje *moderni, sportski i tradicionalni* tip žene. Modernome tipu žene *dobro pristaju visoke čizme, male torbice, modni detalji poput okova, kosa puna uvojaka, naušnice od plastičnih pločica itd...*

Tradicionalni tip žene predstavlja sredinu između dvaju tipova: mekši od sportskoga, a stroži od modernoga. Tradicionalni tip žene mora vrlo oprezno odabirati odjeću: klasičnu s nešto umjerenih modernih detalja. Njoj ne pristaju dobro ni smjele moderne kreacije kao ni izrazita strogost sportske odjeće.

Sportski tip žene određen je fizičkom građom tijela. Pod sportskim tipom podrazumijeva se visoka, vitka žena, izrazitih crta lica, čvrstih košćatih udova, odrješita držanja. (...) Sportskom tipu žene pristaje vrlo umjerena šminka, koja tek lagano potcrtava prirodnu boju lica, i kratko rezana kosa bez koketerije modernih uvojaka.⁶⁴

Znači li to, prema navedenome, da se niska žena ne može baviti sportom? Postoje li zaista samo tri osnovna tipa žena? Ovakvo generaliziranje ograničava ženu u ovom slučaju u izboru vlastita izgleda od odjeće do šminke i potiče stvaranje predrasuda i stereotipa o njezinu izgledu.

Nadalje, u knjizi se spominju pravila odijevanja visokih i niskih žena. Često se koriste konstrukcije rečenica poput: *Šta, dakle, smije visoka žena?* Samim time nameće se dobro, odnosno loše ponašanje, tj. dobar ili loš odabir odjeće. *Visoka žena smije nositi sve ono što njenu figuru proširuje, a niska žena mora više toga korigirati na svojoj figuri nego visoka.⁶⁵*

Slične primjere rodnih stereotipa pronalazimo u *Našoj slogi*.

U šestom broju iz 1870. godine u rubrici pod nazivom *Svašta po nešto*, prikazana je pjesma nepoznatoga autora naslovljena *Noćna sablazan*.

⁶⁴ *Knjiga za svaku ženu*. 1968. Zagreb.

⁶⁵ O.c. 186.

Pjesma je bogata predrasudama prema drugima što nadalje oblikuje stereotip kako su samo *Slavenke* dobre žene, sve što je tuđe, a prihvaćeno ujedno je i vrijeđanje domovine.

Istranke su Slavenke,

A ti tudje voliš;

Nespodobo, nosi se,

*Badava me moliš!*⁶⁶

Na kraju pjesme nalazi se kratak komentar pod naslovom *Kakve da budu djevojke?* U tekstu se također sugerira da djevojka mora rijetko izlaziti iz kuće i nikad ne smije biti bez posla, mora biti tiha i nedostižna i što je najvažnije ne smije se zaljubiti u drugoga ili *onoga tko se srami roda svoga*:

*Djevojke moraju biti kao' zvono na veliki petak, koje je tiho i neda od sebe glasa; kao nategnjene orgulje ili organ, koji zavrisne, čim ga tko takne; kao zrcalo koje potamni, čim tko vonj dahne; kao jutarnje nebo, na kojem su se zvijezde posakrile, a sunce još izteklo nije, pa bi rekao da nevidi i nečuje; kao puž, koji riedko kad iz kuće izlazi, a bez posla nikada. A mi ćemo još dodati, kao i ove ovdje gori u ovoj pjesmi, što vraćaju cvieće svakomu, koji se srami roda i krvi svoje!*⁶⁷

Kada govorimo o rodnim stereotipima, žene su obično meta onih negativnih stereotipa i predrasuda. Danas se mnogi stereotipi o ženama pretvaraju u viceve, kratke šaljive pripovjedne oblike. Često čujemo viceve o plavušama, Slovenkama i slične. Švedanke, Slovenke i Čehinje smatraju se raskalašenim ženama, riđokose žene prizivaju negativne asocijacije, one su oštre, zle.

S druge strane, muškarac koji je raskalašen i voli dosta popiti (*bekrija*) pozitivno se etiketira i spada u pozitivne stereotipe. Muškarac koji pomaže ženi jest papučar, slabić. Takav stereotip opet ne ide u prilog ženama. Kao što su lijepe žene manje pametne, kod muškaraca su nogometaši ti koji nisu baš najbistriji. Jedan od danas popularnih stereotipa je tumačen kao veza novca i ljepote, odnosno veza nogometaša i manekenke.

⁶⁶ Naša sloga. 1870. br. 6.

⁶⁷ Ibid

Žena se obično poistovjećuje pojmom ljepote. Lijepo žene nisu pametne, jer žene ne mogu biti pametne i lijepe. Umberto Eco u svojoj knjizi *Povijest ljepote* opisuje ljepotu kroz različita vremenska razdoblja i kulture. Upravo iz ovakvih primjera najlakše uviđamo elastičnost svijeta oko nas, uviđamo različite primjere ljepote i ujedno izvore stereotipa o ljepoti u jednom vremenskom razdoblju. Ono što se nekada smatralo lijepim i poželjnim, danas više nije toliko lijepo i atraktivno. Isto vrijedi i za različite kulture.

U suvremenoj kulturi 60-ih godina prošloga stoljeća izrazite su i brojne supkulture koje čine uglavnom grupacije mladih ljudi. Supkulturu predstavlja niz normi i obrazaca ponašanja koja su se razlikovala od kulture šire zajednice. Želja za pripadanjem određenoj grupi i potraga za identitetom motivira najčešće adolescente da se odluče pripadati pojedinoj supkulturi. Često takve kulture karakterizira određena vrsta glazbe i način odijevanja. Neke su od supkultura: *bitnici, rockeri, pankeri, metalci, darkeri, emo, histeri, hip-hoperi*. Uglavnom su to grupe vezane uz glazbene smjerove koje prate određenu modu prikladnu za vrstu glazbe koju predstavlja određena supkultura. U knjizi Benjamina Perasovića *Urbana plemena. Sociologija supkultura u Hrvatskoj* spominju se šminkeri, hašomani i štemeri kao predstavnici supkulturnih stilova sedamdesetih godina. Mladi su se međusobno razlikovali po stilu odijevanja, frizurama, glazbi koju slušaju, mjestima na koja izlaze, načinu provođenja vremena, vrijednostima itd. Dok šminkere u najvećem obujmu zahvaća važnost izgleda, supkulturni stil hašomana proizlazi iz širega određenja *rock* kulture, a štemeri su prema Perasoviću konstanta kulture mladih. Štemersko djelovanje karakterizira dominantnu kulturu s povijesnoga i civilizacijskoga stajališta sa snažnim naglaskom na ratovanje, mnoge oblike nasilja, pljačke i porobljavanja. Još jedna od rijetkih supkultura koja nema veze s glazbom su nogometni navijači.

Ako postoji generalizacija i pripadanje određenoj kulturi, postoje i stereotipi vezani za tu i drugačije kulture. Tako se za *rock* obično vežu negativne konotacije. Pripisivan je mladim problematičnim ljudima. Uz taj stereotip veže se i frazem „*Duga kosa, kratka pamet*“⁶⁸ jer su obično takvi glazbenici i pripadnici supkulture nosili dugu kosu, a duga je kosa prije bila rezervirana za žene. Pankeri se smatraju agresivnima s manjkom tjelesne higijene, nogometni su navijači agresivni, eksperimentiraju s drogom, koriste baklje na stadionima za vrijeme utakmica itd... Željko Klaić u *Velikom*

⁶⁸ I. Kolbas. 2013. *Vic o plavuši, stereotipi u kojima živimo*. Zagreb. 41.

rječniku stranih riječi, izraza i kratica uvrstio je pojam *bitlzi*, a objašnjava ga stereotipima „četiri čupava, nedovoljno očešljana mladića, sa prilično simpatičnim glasovima...”, pojam *bilder* objašnjava kao *umišljeni gizdelin, hohštapler, snob i sl.; čovjek koji posebnim vježbama razvija svoje mišiće; fizički razvijen, snažan čovjek*. Iz priloženoga je očito da Klaić nije imao previše znanja o *Beatlesima* i svojim opisima prikazuje odbojan stav prema navedenim supkulturama.

U suvremenome društvu stereotipi se mogu odnositi na razne skupine i problematizirati gotovo sve: godine, spol, rasu, vjeru, zanimanje, nacionalnost, invaliditet, spolnu orijentaciju, vanjštinu, klasnu pripadnost i drugo. S obzirom na to da je stereotip skup čvrstih uvjerenja o tipičnim osobinama pojedinih grupa ili pojedinaca oni sa sobom donose i čvrst skup odgovarajućih osjećaja, pozitivnih ili negativnih prema subjektu o kojem stvaraju stereotip. Time se postavlja podloga za razvitak afektivnoga odnosa prema drugima te se uvjetuju norme ponašanja koje u tom odnosu vrijede.

9. 5. STEREOTIPI OKO NAS

Razmatranja o jezičnim stavovima, stereotipima i predrasudama impliciraju razmatranja o čovjeku i društvu u okviru složene sociolingvističke dimenzije i teorija o biti i bitku pojedinca, o sebi i drugome/drugima, o identitetu i skupini u svim njezinim oblicima (fizičke, društvene, kulturalne sfere), o socijalizacijskim i interakcijskim manifestacijama te psihološkim i sociolingvističkim dinamikama koje se razvijaju unutar odnosa govornika/pojedinaca, pojedinaca s društvom i u prostoru između različitih skupina. Razvoj je razmatranja znakovit, poglavito kada su u pitanju mehanizmi kojima pojedinac kategorizira neposrednu društvenu okolinu s kojom se odnosi i uspoređuje.⁶⁹

Stereotipi su prisutni u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti. Zbog sažimanja i pojednostavljenja u komunikaciji, pokazalo se da su stereotipi nezaobilazni pa čak i nužni. Oni nam služe kao poprečno sredstvo uopćavanja, vrednovanja i etiketiranja. Mogu služiti kao efikasno sredstvo za uvredu ili pohvalu nekoga, ali može biti i efikasno sredstvo u oblikovanju stavova i gradnji vlastitoga identiteta. Susrećemo ih u svim oblicima umjetnosti pa su tako nezaobilazni stereotipi

⁶⁹ N. Poropat Jeletić. 2014. *Teorija i praksa dvojezičnosti u Istri*, doktorska disertacija. Zadar.

u književnosti kao i u filmu. Osim što u gotovo svakom književnom djelu možemo naići na barem jedan stereotip, svojatanje pisaca i borba između Hrvata i Srba također otvara lepezu stereotipa. Identitet Ive Andrića kao hrvatskoga ili srpskoga pisca, Meše Selimovića kao bosanskoga ili srpskoga pisca – prostor bivše Jugoslavije pun je takvih primjera. Svojatanje slavni nije neuobičajeno, a razlog je tomu isticanje nacionalnoga identiteta što pak spada u drugi koš stereotipa. Stereotipe pronalazimo i u suvenirima koji idu pod rukom turizma što na neki način banalizira nacionalni identitet. Jedan od najpoznatijih suvenira je onaj *Eiffelova tornja* realiziran u svim mogućim oblicima. Međutim, suveniri su nerijetko pogrešne slike. Do 80-ih godina prošloga stoljeća na našim su se obalama kao suveniri prodavale drvene čaplje. Čaplje nisu tipične jadranske ptice. U današnje vrijeme moguće je vidjeti plišane majmune kao suvenire u Istri što također nema poveznicu s našim krajevima. S obzirom na to da su suveniri emocionalni okidači koji turistima predstavljaju uspomene na posjećene krajeve, mogu predstavljati pogrešne slike i stereotipe o nekim narodima. Suveniri se i kao stereotipi mijenjaju i često u skladu s vremenom i nekim događajem. Stereotipizacija pogađa stanja, prilike i institucije koje često i ne doživljavamo kao stereotipe, primjerice bolesti, siromaštva, svakodnevnog život. Stereotipi i predrasude javljaju se kao jaz između grada i sela. Ljudi su sa sela zaostali, a oni iz grada uobraženi. U zadnje vrijeme postoje i suprotne stereotipne slike o idiličnom seoskom životu u prirodi i zagađenome i iskvarenome gradskom životu.

Zaključno, dokle god stereotipi nemaju negativne konotacije, čak su i poželjni i na kraju krajeva teško ih je izbjeći. One negativne stereotipe i predrasude treba razbijati obrazovanjem, putovanjem i vlastitim doživljajem ostalih kultura, jezika, umjetnosti i cijeloga svijeta koji nas okružuje izvan naše domene sigurnosti, učenjem tolerancije, širenjem spoznaja, obrazovanjem i otvorenim vidicima. Stereotipi su često meta proučavanja, a nerijetko su i zabavni. U daljnjem radu proučit ćemo stereotipe iz časopisa *Naša sloga*, najstarijega lista na hrvatskome jeziku u Istri. Zakoračimo li u 1914. i 1915. godinu *Naše sloge* primijetit ćemo stereotipe tipične za određenu povijesnu situaciju.

10. ISTRAŽIVANJE

10.1. PREDRASUDE I STEREOTIPI U ČASOPISU NAŠA SLOGA

U daljnjem radu prate se zadnje dvije godine izlaženja lista *Naša sloga*, 1914. i 1915. godina i analiziraju se izdvojeni stereotipi koji su uglavnom nastali u kontekstu političkih sukoba na nacionalnoj razini. Uporaba stereotipa često je i podsvjesna, pa prema tome ponekad nismo ni svjesni da smo u govoru ili pismu upotrijebili stereotip ili smo vlastitim stavom, razmišljanjem, djelovanjem, odnosno u ovom slučaju stavom većine stvorili nove stereotipe prema određenim subjektima. Spomenuli smo da se stereotipi stječu od djetinjstva ali isto tako mogu se razviti u kojem bitnom povijesno burnom razdoblju, a dijelimo ih na heterostereotipe i autostereotipe. Drugim riječima stereotipi o drugima i stereotipi o nama, tj. ono što mislimo o sebi samima. S obzirom na to da smo podijelili stereotipe na pozitivne i negativne, autostereotipi su oni koji su češće pozitivne konotacije jer sami sebe najbolje poznajemo pa samim time lakše pronalazimo opravdanja i razloge za određena ponašanja, dok to isto kod drugih ne vidimo.

10.2. STEREOTIPI O DRUGIMA

Stereotipe smo definirali kao skup čvrstih uvjerenja o tipičnim osobinama pojedine grupe ili pojedinca, koji zatim donose i skup snažnih osjećaja prema subjektu o kojem se stvara stereotip. S obzirom na to kakva je bila povijesna situacija u Istri navedenih godina, najviše je stereotipa o drugima i to o Talijanima. U borbi protiv talijanskih režima oblikovali smo stavove i stereotipe za obranu i izgradnju vlastitoga identiteta. U *Našoj slogi* pronalazimo sljedeće stereotipe o Talijanima:

*Dakle već kod samih izbora prije sastanka sabora, izbilo je očito na dan, da **Talijani ne misle pošteno niti najmanje držati se kompromisa...***⁷⁰

*Naši napokon promisliše i uvidiv **talijansku perfidiju i najgadniju prevaru, zaključiše pristati na talijanski zahtjev umujuć, kad Talijani mogu već u početku***

⁷⁰ Naša sloga. 1914. br. 3.

kršiti uzakonjeni kompromis i na svakom koraku činiti prevare i prevjere na naš račun, zašto ne bi i oni na takove odurne provokacije stavili Talijanima stupicu.⁷¹

U navedenim primjerima očito je da Talijani 1914. godine u *Našoj slogi* nisu smatrani velikim ljubavnicima, već velikim prevarantima i lažljivcima. Smatra ih se podmuklima, lažljivima, neiskrenima, nepoštenim prevarantima. Međutim, u ovom primjeru prikazan je međudnos autostereotipa i heterostereotipa na paradoksalan način. S jedne strane oni (Talijani) su lažljivci i prevaranti, dok s druge strane naši (Slaveni) slijede isti primjer Talijana: „...zaključiše pristati na talijanski zahtjev umujuć, kad Talijani mogu već u početku kršiti uzakonjeni kompromis i na svakom koraku činiti prevare i prevjere na naš račun, zašto ne bi i oni na takove odurne provokacije stavili Talijanima stupicu...“ Isto ponašanje ima drugačije ishode u odnosu mi – oni. Ono što radimo mi (Hrvati) pošteno je, ali kada to isto rade drugi, pokvareno je i provokativno. U ovakvom primjeru lako je objasniti pozadinu autostereotipa jer Hrvati shvaćaju vlastitu poziciju i imaju opravdanje zašto to tako rade, dok je drugu stranu teško razumjeti.

*Kad Talijani otmu kojem našem čovjeku dušu i srce lažnim obećanjima, zamamnim pijačama i gozbama kod svakih izbora, protunaravnim talijanskim školama, talijanskim psovkama, pogrđnim pjesmama, takov čovjek mora da postane **divljakom, brutalnom živinom, zločincem i razbojnikom**. Kad te poživinčane nemani pokažu svoju zločinačku, divljački ćud na grobarima svoje sreće, na glavnim uzročnicima svoje pokvarenosti i nesreće, tad se nadje zločinačko pero koje te izrode ljudske povraća narodu komu su je svojom zločinačkom politikom oteli i celom narodu prišiva njihove delikte.*⁷²

U ovom primjeru bogatom oksimoronima lako je analizirati međusoban odnos mi (Slaveni) – oni (Talijani). Talijane se ponovno smatra lopovima, kao i u prethodnim primjerima, koji „našem čovjeku“ krađu identitet lažnim obećanjima, velikim gozbama koje mi nemamo, pa bi se ovdje mogla iščitati zavist hrvatskoga naroda, iako vjerojatno to nije bio cilj prikazati u ovom ulomku. Naglašava se da su talijanske škole neprirodne, Talijani prosti, a naši ljudi koji padnu u talijanske ruke postanu divljaci, živine, zločinci i razbojnici. Paradoks je u tome što su nastojali poniziti Talijane i prikazati ih zločincima, a zapravo su blatili sami sebe.

⁷¹ Naša sloga. 1914. br. 3

⁷² Ibid

... što Talijani misle, da bi nam mogli oteti koji naš kotar, pak da pokažu vladi, kako su oni jedini u Istri za gospodarit po miloj volji s našom imovinom za svoje potepuhe i prodance proti nama. Zato se spremajmo već sada i budno pazimo na prevare Talijana.⁷³

Što i kako se uči u tim školama naš narod, pokazuju dovoljno orgije i poživinčenost odroga po Talijanima naučenim i pripravnim na svako zlo. Liena i pokvarena sinjorija talijanska RAZ--- se po nedjeljama sa svojim pijanim bandama po našim selima; huckaju proti bratu i ocu. I udri bogumrake psovke i pogrde na vlastitu krv i sreću poživinčeni do divljaštva u naručaj presita i objasna sinjorije talijanske. Takovu kulturu unosi talijanska sinjorija u puk naših sela, koja pak se izrodi u pravu brutturu, koja se eto počela osvećivati i samim Latinima.⁷⁴

Talijanska stranka nije htjela da u poštenom i pravednom sporazumu, kao medju jednakoparavnom braćom, a ne gospodarom i slugom, s nama djeluje za dobro istarskoga pučanstva.⁷⁵

Nadalje, osim što su lukavi prevaranti, Talijani se smatraju najvećim neprijateljima koji kvare kulturu u našim selima. Vidljiv je i stereotip gospode i seljaka.

... ako su oni (Talijani) običavali onako po svom nepravednom običaju procjenjivati, pokazao im je sudac jednim primjerom kako je to nepošteno. oni su tijekom godina toliko nepravda činili, a zbog ovog jednog slučaja su digli svoj glas i traže njegovo premještenje.⁷⁶

Zato treba da se naši već sada slave na rad i narodu tumače svu veliku pogibelj koja prieti od nezasitnih i pohlepnih Talijana, **tih naših stoljetnih tlačitelja i krvopija**. Već sada treba održavati javne skupštine u svim mjestima Istre i poučiti naš narod što ima činiti da dodje do glasa o po njemu do svojih pravica i prikazati Talijanske kamorraše, oderuhe, tlačitelje i prave pljavice (pijavice) našega naroda, koji žive jedino od truda i rada našega naroda, kojem Talijani na ovaj ili onaj način znadu oteti svu njegovu tešku muku.⁷⁷

⁷³ Naša sloga. 1914. br. 3.

⁷⁴ Ibid

⁷⁵ Naša sloga. 1914. br. 4.

⁷⁶ Ibid

⁷⁷ Naša sloga. 1914. br. 5.

Talijani su nezasićni, pohlepni stoljetni tlačitelji i krvopije, pijavice našega naroda, što bi značilo da krađu i crpe sve ono što pripada „nama“, dok se s druge strane pojavljuje autostereotip o vlastitome narodu koji je vrijedan, ali mu lukavi Talijani otmu svu njegovu tešku muku.

Talijani će ovoga puta svu svoju silu baciti na naš kotar grada Pule, to je u Šijani, po Koaciji, Gregovici, Busoleru i dr. a naši treba da ponovno paze na sljeparije puljskih kamoraša, koji će ovog puta kupovati ljude novcima iz Italije, te će sve poduzeti, da nam otmu treći kotar grada Pule. Nu mi moramo našom spremom, poštenjem i narodnom svješću pokazati lupeškoj, infamnoj i tatarskoj komorri i talijanskim vodjama, tim pokroviteljima lupeža, tatova i razbojnika, da je naš narod otvorio oči i ne dopušta više da ti potepuhi i dotepnici krađu i otimaju našu narodnu muku, te da smo pripravnici do zadnje kapi krvi braniti naše pravice. I narodne svetinje, našu zemlju i materinski jezik od pripuza i krnjelskih dotepenaca, koji vi htjeli našu Istru spraviti pod Italiju!⁷⁸

Ovo dakle crno stvorenje poslali su već ovih dana creski „Talijani“ među seosko pučanstvo, da muti protiv naših kandidata a krote se za „Talijane“. Pa što mislite, tko će ovog bezdušnog talijanskog agitatora platiti? Valjda – reći ćete – stranka koja ga šalje i za koju radi. Varate se. Njegovo rovanje, upereno na štetu ovoga pučanstva, morati će da plaća samo ovo pučanstvo, odnosno hrvatsko (?) podobćine. On obilazi od sela do sela svuda agitirajući, a onda se javi (...) Ako to nije bezobraznost, onda je više nema.⁷⁹

Pojam kamoraša dolazi od talijanske riječi *Kamora* (*camorra*) koja je označavala tajnu organizaciju kriminalaca u Napulju i okolici, temeljenu na teroru i ucjeni, a nastalu vjerojatno u 15. stoljeću – sinonim je za mafiju. Talijane nazivaju *pokroviteljima lupeža, tatova i razbojnika*. Dok se opet pojavljuje autostereotip za vlastiti narod: *da je naš narod otvorio oči i ne dopušta više da ti potepuhi i dotepnici krađu i otimaju našu narodnu muku, te da smo pripravnici do zadnje kapi krvi braniti naše pravice*. Za razliku od Talijana, naš je narod pošten. Često se javljaju pojmovi dom i domovina, širenje narodne svijesti i slično što jača autostereotipe. Takav primjer vidljiv je u sljedećoj rečenici: „...I narodne svetinje, našu zemlju i materinski jezik od pripuza i krnjelskih dotepenaca.“ Uz pojam Talijana uvijek idu pogrdni epiteti,

⁷⁸ Naša sloga. 1914. br. 5.

⁷⁹ Ibid

dok se vlastiti narod upozorava i potiču se autostereotipi sintagmama poput *naš čovjek, naša domovina, naša zemlja, naš jezik...*

Sa talijanske takozvane liberalne strane sa velikim će se novcem nastojati najsramotnijim demoralizatornim radom oko kupovanja glasova, te zato moramo biti na oprezu i bez ikakvog obzira odmah prijaviti dotičnog zločinca, koji bi sa novcem ili bilo kojim uplivom ili silom nastojao osjegurati si glas našega čovjeka za njegovu stranku.⁸⁰

Talijani se pripravljaju svim silama da navale na naš narod. Naravno je, da će i ovoga puta kao i do sada upotrijebiti sva nedopuštena sredstva, najveće nasilje i brutalnosti, da nam ukradu ono što je naše i božje.⁸¹

Najbolji pak odpor s naše strane proti toj talijanskoj lopovštini pokazat ćemo time, da takve lopove pošteno izlemamo i uputimo puk, da se ne pusti prodati i podmititi. Takovi lopovi talijanski obećaju, straše i mame i u izgled stavljaju svakojaka dobra i blagodati a najzda prevare...⁸²

Talijane i u gore navedenim primjerima nazivaju lopovima, nepravednima, brutalnim nasilnicima koji ne kradu samo naše već i Božje. Jer ono što je naše to je i Božje. Ovo je još jedan primjer jačanja autostereotipa. Sve što je naše (hrvatsko) jest sveto. Važno je spomenuti da je Katolička Crkva jedan od čimbenika koji je utjecao na proces integracije hrvatskoga naroda u isticanju nacionalnoga identiteta, ali i ukupnoga razvoja hrvatskoga etničkog prostora dotada, pogotovo na području Istre i Kvarnerskih otoka jer su svećenici, tada najobrazovaniji sloj društva, prvi prihvatili ilirske i nacionalne ideje.⁸³ Jasna je zlouporaba jezika nad Talijanima jer je govornikova, odnosno piščeva namjera gotovo uvijek negativna i stereotipima želi uvrijediti subjekta, odnosno uvjeriti čitatelja da su Talijani sve ono što piše da jesu.

Gospoda misle sada, da je sve ono zaboravljeno, te će opete kušati, da prirodjenom im perfidijom otmu onaj kotar, a imat će po svoj prilici i kojega pomagača, na što ćemo se vremenom još osvrnuti, te sve karte otkriti.⁸⁴

⁸⁰ Naša sloga. 1914. br. 6.

⁸¹ Ibid

⁸² Ibid

⁸³ N. Šetić. 1995. *Istra između tradicionalnog i modernog ili O procesu integracije suvremene hrvatske nacije u Istri*. Pazin.

⁸⁴ Naša sloga. 1914. br. 6.

Talijani prigovaraju uredovanju suda u Puli, jer da se pohrvaćuje sve u šesnajst. Lažu, kada to govore, znajući da lažu. Sa svakom strankom uređuje se u njenom jeziku.⁸⁵

Ovi izbori su zadnji pokus Talijana i austrijske vlade proti nama u Istri i ako se sada održimo kao do sada, onda je vlasti Talijana u Istri odzvonilo za uvijek. **U smrtnom času utopljenik se i slamke hvata**, zato će Talijanima Istre doći i pomoć iz kraljevine Italije, ali bit će uzaludna i ta, jer probudjena svijest našega naroda složna i jaka, pokazat će i ovoga puta Talijanima i prodanicima i dotepencima i ušljivcima, da u Istri žive u velikoj većini hrvatski i slovenski narod, pak si neće više dopuštati, da s našom imovinom u našoj kući zapovjedaju tuđinci, dotepenci, prodanci i gladuhi!⁸⁶

Prosti lopovi najgnjusnijeg libella ulaguju se cinički lojalnošću, dok znamo dobro svi, kakvim osjećajima su prošeti ti gadovi prema prejasnoj habsburškoj kući i habsburškoj monarhiji, da jedva čekaju čas i priliku te ove primorske zemlje prisvoje kraljevini Italiji. Roj gradit Dolje kamoraši, ti krvni dušmani ove države i prejasnog habsburškog vladalačkog doma.⁸⁷

Dok se u našem narodu budi svijest, Talijani su i dalje dotepenci, prodanci i gladuhi. Dotepenac – *pejor. reg.* onaj koji se dotepao, onaj koji je došao tko zna otkud; došljak, dođoš, dojde, dotepuh.⁸⁸ Naziva ih se cinistima, koriste se pogrdnice poput najgnjusniji, gadovi, krvni dušmani i sl. Ovakvim i sličnim pogrdnim izrazima stvaraju se negativne emocije koje su izvor brojnih predrasuda.

*U Trstu, Istri, na Rijeci tlače nas Talijani; s narodnim žuljevima podižemo škole, ali ni to nam ne dozvoljavaju barbari.*⁸⁹

Ovdje nailazimo na primjer korištenja pojma, tj. stereotipa riječi *barbar* koja upućuje na starinu stereotipa o drugima.

U staroindijskome jeziku pridjev *barbara*, što znači mucav, tepav, upotrebljava se za čovjeka koji nije starosjedilac, suplemenik, tj. za prolaznika, stranca, doseljenika. Grci isprva barbarima nazivaju ljude koji govore stranim, nerazumljivim jezikom (u Homera – *βαρβαρόφωνοι*, ljudi stranoga govora), a poslije tim nazivom

⁸⁵ Naša sloga. 1914. br. 8.

⁸⁶ Naša sloga. 1914. br. 6.

⁸⁷ Naša sloga. 1914. br. 25.

⁸⁸ Hrvatski jezični portal – dotepenac

⁸⁹ Naša sloga. 1914. br. 9.

označuju sve nehelenske narode i plemena. Usporedno s jačanjem grčke nacionalne i kulturne samosvijesti, izraz barbar dobiva sve više podcjenjivački, pogrdan prizvuk i znači približno isto što i naša riječ divljak.⁹⁰

Otkad su se Talijani prvi put pojavili na ovom našem moru, oni su se ovom našem mjestu pokazali kao njegovi najgrdniji, najkrvniji neprijatelji. Mlečići, nekadašnji ljuti gusari i bezdušni gospodari zapadno istarske obale i istočne do Plomina, više su puta pokušali, da osvoje ovaj naš kraj. Od njihova razbojničkog bijesa mnogo su stradali naši djedovi. Noću, iznenada, dojedrili bi sa svojim galerama pred grad, napali ga, oplijenili, opljačkali a napodljedku zapalili. Za to je i kroz stotina godina bilo u Lovranu, na Rijeci i po cijelom Kvarneru najomraženije ime venecijsko – ili- što je svejedno: talijansko. I staro i mlado i muško i žensko klelo je i proklinjalo talijanske napadače, gusare, razbojnike.⁹¹

Svaki pametan i nepristran dopustiti će, da treba narodu od dvie trećine celog pučanstva u Istri najprije priznati pravo porabe i mjesta u zakonodavnom tielu i uredima te pokrajine, ali samo fanatizam talijanske oligarhije toga neće da uvidi. Do čega vodi zasukanost i mržnja snižena do prostote! Na ovaj najopravdaniji i najprimitivniji zahtjev Talijani neće da pristanu, o njem neće ni da čuju a kamo li raspravljaju. Naši pristojno stoje na tom najopravdanijem zahtjevu i ne puštaju nikakve druge rasprave prije, nego li se uredi pitanje našeg jezika.⁹²

Pogrdnim epitetima i naglaskom na pojam neprijatelja podsvjesno stvaramo stereotipe o Talijanima kao narodu lopova, ljutim neuspješnim gusarima, nesposobnim, ali lukavim bijesnim razbojnicima.

Oni su se odbili od našega korijena, otkinuli od našega stabla. Sok, što im štruji žilama, ne crpe iz svoje rodjene zemlje kao mi našu zdravu, rodjenu krv. To, što su oni primili, i što danomice primaju od svojih lukavih učitelja Talijana, iz njihovih novina i domaćin narodnih izdajica, izopačilo im je narav, razvodnilo krv, otrovalo misli. Ovaj otrov udara im u glavu, napunja im mozak nekakvim ludim, budalastim tlapanjama i fantazijama, pa neprestano trabunjaju, da su oni pravi i rodjeni Talijani, a i Lovran da je onamo od starine talijanski i samo talijanski.⁹³

⁹⁰ Hrvatska enciklopedija – barbar

⁹¹ Naša sloga. 1914. br. 26.

⁹² Naša sloga. 1914. br. 3.

⁹³ Naša sloga. 1914. br. 26.

Narodni blagdan u čast naših narodnih svetitelja i apoštola sv. Braće Cirila i Metoda a u korist naše velezaslužne Družbe, te prosvjetiteljice i zaštitnice naše drobne dječice, koju hrani i štiti pred vucima talijanskim i čuva, da ta naša dječica ne postanu krvnici svoga vlastitog naroda. ⁹⁴

Oni zovu politikom sve ono, što nije talijanski i kada misle kak ovu protuzakonitu stvar učiniti, onda najprije sličan grieh predbace protivniku: to je njihov stari običaj i to treba, da si mi dobro držimo na pameti. Bezsramnost i bezobraznost to su svojstva, koja rese zidove i Talijane u Trstu i Istri. ⁹⁵

Premda smo prethodno zaključili da ponašanja koja proizlaze iz predrasudnih stavova mogu dovesti do različitih nepravednih situacija i da upravo ovakvi pogrdni epiteti i stereotipi o drugima, ponajprije Talijanima, rađaju nove, povijesna i politička situacija objašnjava takvo ponašanje. S obzirom na to da se u to vrijeme odvijao proces nacionalne integracije i da je list *Naša sloga* imao cilj da osvješčuje istarski narod, otpor prema Talijanima nije začudan. Ratna 1914. godina donijela je nove rasprave o drugima, ne samo Talijanima:

Naši stari odbili su navale lukavih Franaka, divljih Avara i Mongola te žestokih Turaka: naši pradjedovi iztjerali su iz ovih zemalja pohlepne Mlečiče i branili su svoj dom junački od njemačkog nasilja. Tudjinstvo, tuđi duh, tuđi jezik, tuđe gospodstvo nije nam donijelo ništa dobra: pod tudjinom mi smo propali i granice našega naroda postale su svedjer uže. Tomu ima biti kraj: znanost, trgovina, obrt, oblast prilagođuju se i našem biću ne manje nego li tuđemu.

U ovome primjeru spominju se Franci, odnosno današnju Francuzi, poput Talijana kao lukavog naroda, Avari su divlji, Turci žestoki, ali *naši* preci bili su jači od svih navedenih naroda i bolji od njemačkoga nasilja. Spominje se tuđinstvo u smislu razlike od drugoga po osjećajima, shvaćanjima, običajima. Navodi se u negativnome kontekstu strani jezik, gospodarstvo i duh. Tuđi duh aludira na prodiranje identiteta. Tuđe je strano, a strano je nepoželjno u bilo kojem obliku. Premda se u ovom primjeru spominju i drugi narodni, opet je naglasak na Talijanima.

Engleska eskadra na našim obalama u ovom mjesecu posjetit će englezki ratni brodovi nekoje luke na Adriji. Tako su već neki brodovi došli u ponedjeljak u Trst i

⁹⁴ Naša sloga. 1914. br. 26.

⁹⁵ Naša sloga. 1914. br. 14.

Rieku. U subotu 9. t. mj. Dolazi par engleskih brodova u Pulu gdje će se zadržati do 18. t. mj., a onda tog dana prispjeti će u Pulu drugi odio engleske eskadre, te će biti u Puli do 18. t. mj. Dalmacija, Hrvati Rieke i okolice sa Liburnijom te Slovenci Trsta i okolice spremaju se, da odličnim gostovima pokažu te se nalaze u slavenskim krajevima pak će u počast Engleza izvjesiti narodne zastave.

Radi toga ne smijemo zaostati ni mi za našom braćom, pak pozivljemo naše na puljštini i sve naše po Istri, koji stanuju uz moru ili povrh mora da okite svoje kuće osobito mjesta izložena na more našim narodnim zastavama da počastimo odlične engleske gostove u našim hrvatskim stranama, odakle da ponesu ugodni spomen i uvjerenje kako su bili gostoljubno dočekani i počašćeni u ovim slavenskim stranama.⁹⁶

*I u Americi odjeknuo je lani naš poziv na proslavu Narodnog blagdana, pače, vevrijedni predsjednik Hrvatskog Saveza u Sjedinjenim državama Amerike veleč. gosp. Niko Gršković izdao je tom prigodom krasnu „Poslanicu“, u kojoj je temeljito i zanosno obrazložio značenje narodnog blagdana i ovako završio: „ VI ste, braćo radnici, članovi „Hrvatskoga saveza“, do sada od svoje muke i znoja doprinesli dar na oltar otačbine i naroda kao članarinu i darove Hrvatskom Savezu. Neka ove prve kaplje krvavog znoja vašeg što razdijeljujemo u domovini, **da ih očuvamo od tudjinstva i odnarodjenja, donesu ploda i blagoslova**, da kad ovim mladim sokolićem krila ponarastu nas starije u borbi jačaju, krijepe i predvode, a dar odredjen bolestnoj, zapuštenoj i nevoljnoj braći našoj, radnicima, u domovini i ovdje, neka bude dokazom naše bratske ljubavi i zalogom, da se i unapred otačbini, narodu i braći našoj iznevjeriti nećemo, jer ovako radeći izvršujemop zvajet i prisegu našu, da ćemo raditi i žrtvovati za dobro naroda i slobodu otačbine naše Hrvatske! Tom prilikom poklonio je američki Savez našoj Družbi 100 dolara. Ovako Sjeverna Amerika, dok su nam za istu zgodu iz Južne Amerika Punra Arenas, stigle K 302. **Neka Bog poživi onu našu daleku braću.**⁹⁷*

Ovo su neki od rijetkih primjera pozitivnih stereotipa gdje se vidi naklonost prema Englezima pred kojima se želimo iskazati. Ovakva vrsta stereotipa s druge strane više govori o Hrvatima nego o Englezima.

⁹⁶ Naša sloga. 1914. br. 12.

⁹⁷ Naša sloga. 1914. br. 26.

U glavnom su Nijemci u Istri k(?) tirani u gradovima, a naročito u Puli, Opatiji i Lošinju. Lošinj mali već je od njih posjednut, a Čikada (Cigale) su već u svoje ruke dobili, te nekoji od njih misle već, da bi ovdje otvorili njemačku nautičku školu.⁹⁸

Ovo je bila prva veća ruska vojska, koju je Rusija u brzini spremila protiv nas,. A ta ruska vojska je sada razbita. Ali to još nisu svi jadi ruski, jer upored sa ovom našom vojskom koja je razbila rusku vojsku kod Krasoika, ide druga naša velika vojska na zapadnoj obali Visla prema Varšavi i Ivangorodu.⁹⁹

U prosvjed groznog zločina digoše se Hrvati i muslimani Sarajeva te prirediše velike demonstracije proti Srbima (...) Demonstranti su porušili i poharali sve što je srpskoga u Sarajevu.¹⁰⁰

Nijemce se naziva tiranima, ali moramo uzeti u obzir ratne godine. Prvi svjetski rat počeo je 1914. godine i punio je stranice *Naše sloge*. Problemi s Talijanima, jezikom i nacionalnosti slavenskih naroda pao je u drugi plan. Lako se primijeti da su komentari u ratnim člancima koji opisuju stanja na bojištima podosta neutralni u odnosu na vrijeme prije rata. O drugima se ne piše s emocijama niti pogrđnim epitetima. Ponekad se samo hvali hrvatski narod na uspjesima.

I dalje su prisutni tipični heterostereotipi o drugima koji izazivaju negativan kontekst, pa su tako Franci lukavi, Avari divlji, Turci žestoki. Sve tuđe ne donosi dobro i odbija se. Takvo ponašanje dovodi do stavova koji vode u predrasude.

Srbi, što su se u svom bolesnom fanalizmu podavali velikim napadima, da će doskroa uoći do oživotvorenja njihovih ideala, na kojima su do sada radili zločinačkim rovaranjem, nose već moralne konzekvence svoje preuzetnosti, kako će doskora nositi i druge, koje će diktirati topovi. Sada kada uvidjaju da se naša monarhija nije uplašila (...) – oni postaju ponizni, na posipavaju glavu pepelom još prije, no što ih hici iz naših topova, koji izvrsno gadjaju, podsjetete, da je došao dan konačne kazne.¹⁰¹

Francuska, što se vječito zabavlja i ne će da ratuje za druge.¹⁰²

⁹⁸ Naša sloga. 1914. br. 29.

⁹⁹ Naša sloga. 1914. br. 34.

¹⁰⁰ Naša sloga. 1914. br. 25.

¹⁰¹ Naša sloga. 1914. br. 30.

¹⁰² Ibid

Ovo su neki od rijetkih primjera gdje se izbacuje bijes zbog politike i rata. Srbi su ponizni zločinci, a slavenski (naši) topovi izvrsno gađaju. Iz različitih se konteksta mogu izvući primjeri stereotipa, pogotovo oni koji su proizašli iz rata i koji su se upravo u ovom razdoblju stvorili situacijom, mislima i sličnim komentarima.

S obzirom na to da se *Naša sloga* izravno obraćala seljaku, sadržaj i stil pisanja prilagođen je čitatelju. Takav način obraćanja i iznošenja informacija danas bi bio politički i pravno kažnjen. Međutim, vratimo li se u godine izlaženja *Naše sloge*, list je imao veliki utjecaj u isticanju kulturnih i političkih prava istarskih Hrvata. Danas možemo čak i na duhovit način promatrati ove tekstove, a promatranje stereotipa jedan je od duhovitih, ali i stilskih načina proučavanja *Naše sloge*. S ciljem da se ujedini nacija jednim jezikom, kulturom, sviješću o zajedničkoj povijesnoj baštini i prosvjetom naroda, dosta se negativno obrušilo na suprotnu stranu, onu neprijateljsku. Sve što nije na strani Slavena (našoj strani, gledano iz perspektive pisaca *Naše sloge*), jest nepoželjno, nepoznato i neprijateljsko. Tako su Talijani iz stereotipne perspektive lažljivi, podmukli, neiskreni, nepošteni, prevaranti, ne drže se kompromisa, divljaci, brutalna živina, zločinci i razbojnici. Francuzi su lukavi, Avari divlji, Turci žestoki, a Nijemci tirani. Namećući ovakve i slične negativne pridjeve i pogrđnice stvaraju se negativni stavovi koji zatim vode do negativnih stereotipa.

10.3. ODNOS MI – ONI

*Opažamo iz talijanskih novina, da naše protivnike najviše boli naša sloga, a uživali bi, vidjevši nas gdje se koljemo. Toga se ovih izbora neće doživiti, da bi se istarski Hrvati i Slovenci klali, kad im je braniti ono, što mora da bude svima sveto, svima milo, što sačinjava temelj svakomu dalnjemu radu, a to je kad se radi o borbi za narodnu jednakopravnost, za sveta prava hrvatskoga i slovenskoga jezika, za podpunu slobodu, da se i naš narod može (?) i u jednakoj mjeri uživati razne vladine i pokrajinske potpore, koje sada uživaju protežirani Talijani, dok se s našim narodom maćuhinski postupa.*¹⁰³

Prava i poštena narodna duša ne može se kupiti nikakvim novcima. Stoji ipak to, da naši prvaci i rodoljubi širom istre budno paze i love agente i sljepare kraljevine Italije

¹⁰³ *Naša sloga*. 1914. br. 6.

*koji budu o našim selima novcima iz Italije kupovali i mitili naš puk i takove odmah prijave oblasti ili žandarmeriji.*¹⁰⁴

Prema sljedećim je primjerima talijanski narod zavidan. Međutim, lako je iščitati da su Slaveni (odnosno autori članka *Naše sloge*) podosta kontradiktorni i u mnoštvo članaka ispali su i sami zavidni, ovdje se opet izdvaja talijanska zloba i Talijani koji se prema hrvatskome narodu odnose *maćehinski*. Slaveni sebe smatraju složnima, bore se za narodnu jednakopravnost. Ono što je Slavensko opet je sveto. Talijani su prevaranti, lopovi koji novcem mame slavenski narod. Kakav je slavenski narod koji prihvaća mito? Aludira se na to da se poštena i prava duša ne može kupiti novcem, ali svejedno slaveni imaju svoje ljude koji stražare nad talijanskim lopovima.

*Naš protivnik pomno gleda, ne bi li gdje opazio kakav trag našem nesporazumku, koji mu jako dobro dolazi, te bi on sve poduzeo, da taj nesporazumak podupre, jer razdor naš, tudje je veselje. Neka se nitko naš ne tješi time, da imade i medju našim protivnicima nesporazumke. Istina je, imade i medju njima svadja, nego kada treba proti Hrvatima i Slovencima, tada su svi složni kao jedna duš, kako su nam u zadnje vrijeme jasno pokazali občinski izbori u gorici, gdje su složno glasovali najveći bezvjerac Talijan i talijanski svećenik, što je sa velikom nasladom konstatirao i poznati talijansko-židovski list iz Trsta.*¹⁰⁵

Bezvjerni Talijani, protivnici vrebaju za našim nesporazumima i greškama. U *Našoj slogi* vidljiva je bit vjere. Krajem devetnaestoga stoljeća u Istri su svećenici bili jedini visoko obrazovani ljudi. Boga često spominju u člancima, a u ovom primjeru Talijane nazivaju nevjernicima, što je za ono vrijeme velika uvreda.

*Iza lijepih rieči dra Zanccona i dra Pederina, uzme rieč nefaljeni gnjavator – no pogodite tko? – izgubljena ovčica- iz socijalistiškog tora Jelčić, koji mora svaki put svojim blezgarijama pokvariti liepi utisak rieči naših govornika. Pa ne samo to; taj prostak ne može proći n da nisko ne vriedja naše narodno svećenstvo, te moramo zamijeriti predsjedničtvu što dopušta, da takav individuum nesmetano vriedja naše narodne borce. I mi smo za slobodn govora i pristojnu kritiku, ali proti prostačkim uvredama uvijek ćemo ustati. (...) Gnjavator Jelčić ustaje da opet govori...*¹⁰⁶

¹⁰⁴ Naša sloga. 1914. br. 6.

¹⁰⁵ Naša sloga. 1914. br. 8.

¹⁰⁶ Naša sloga. 1914. br. 14.

Oboružana talijanska rulja napala je našu malobrojnu braću, zlostavljala ih; protekla je naša krv u jugoslavenskom Trstu; naša su braća, vaši sinovi u životnoj pogibelji od noćnih napadaja talijanskih razbojnika. Pomozite im ako ste braća, ako ste ljudi!

*Trst je grad budućnosti Jugoslavena, u njemu živi 80 hiljada naše braće, Trst je naš i mora ostati naš! Talijani, ti krvni neprijatelji našeg roda nedaju nam da učimo na svom jeziku, da živimo na svojem tlu, hoće da nas ubiju, radi bi da nas nestane sa naše djedovine. Oni nam ne daju ni pučkih škola, naša su djeca prisiljena da idu u talijanske škole, ne smiju čuti materinske riječi, moraju da postanu izrodi, talijanski janjičari; to sve u ime njihove „kulture“.*¹⁰⁷

*Ni Njemci, ni Madjari, ni Talijani, nit smjedu imati prevlasti, nit se smjedu ponašati kao gospodari monarhije, jer inače odbiju od sebe druge narode, naročito slavenske, kojih je više nego li Nijemaca i Madjara zajedno s Talijanima.*¹⁰⁸

*Spominje laž talijanskih novina, koje su doniele, da su Talijani u izborima i nedjelje dobili 26.000 glasova a Slaveni 24.000. To je pak debela talijanska laž, jer mi Slaveni smo dobili 31.019. glasova, dočim su svi Talijani sa socijalistima dobili 26.000, dakle 5000 glasova. I ta talijanska laž stari je bezobrazluk, kojim Talijani u Istri podržavaju svoju moć i gospodstvo nad našim narodom.*¹⁰⁹

Vidljiv je prezir u odnosu mi – oni. Talijani su zločinci koji su počinili kazneno djelo. Slaveni se opet koriste autostereotipima u kojima naglašavaju nacionalnost, u sintagmama poput: *Pomozite im ako ste braća, ako ste ljudi! Protekla je naša krv u jugoslavenskom Trstu.* Što bi značilo ako ne želite ili ne možete pomoći onda niste ljudi. Nije potekla samo krv već se posvojnim pridjevom *naša* krv naglašava pripadnost *naše* – *vaše*, odnosno *mi* – *oni*. Takvim frazama stavovi se stupnjevaju ocjenjivanjem u kojem se prikazuje: *Mi* (Hrvati, Slaveni) smo bolji ljudi od drugih. Talijani su krvni neprijatelji koji unazađuju naš narod. Naša djeca koja pohađaju talijanske škole postat će *izrodi*. Ovako jaki epiteti zasigurno su djelovali na razmišljanja tadašnjega neobrazovanog seljaka. Danas bi slične rečenične konstrukcije bile proglašene zlostavljanjem i povredom pojedinca ili skupine ljudi.

¹⁰⁷ Naša sloga. 1914. br. 9.

¹⁰⁸ Naša sloga. 1914. br. 11.

¹⁰⁹ Naša sloga. 1914. br. 19.

*Te će tu zabavu rado pozdraviti na istoj se naći liepa kila domoljubnih srdaca, da u neprisiljenoj zabavi prodje nekoliko ugodnih časova. Preporučamo, da se što više naših nadje na okupu kod te zabave.*¹¹⁰

*Zato nam nedaju škola, da se naš narod prosvijetli i osviesti, te uvidi kako ga Talijani vode i gone kao niemu i jaku živinu po svojoj miloj volji i drže u svojoj vlasti i robstvu. Od tuda toliko renegata, koji su glavni stup Talijana i njihovih lopovština. Spominje barbarluk Talijana u Trstu proti našim gospodjama i gospodjicama, koje su prošloga tjedna prodavale cvieće za slovensku dječicu, a ti barbari su te slovenske rodoljubne dame na ulici raznim pogrđnim rječetinama proganjali i tvorno napadali.*¹¹¹

Kada se poziva na zabave, naglasak je na domoljublju i pozivaju se *naši* ljudi (Slaveni). Talijani se prema Slavenima (*nama*) odnose kao prema živini i tretiraju *nas* kao robove. Hrvate ili Slavene koji su prešli na talijansku stranu smatraju odmetnicima, otpadnicima kojima Talijani manipuliraju i uče ih lopovštini. Pojavljuje se kontradiktornost jer s ciljem da blate Talijane, blate sami sebe. Ponovno se spominje Talijan kao barbar.

*Na srce izbornicima u „talijanskim“ kotarima. Prvi, drugi i treći kotar općenite kurije nazvani su tobože kao talijanski kotari, to su i u pred nedavna raspuštenom saboru bili zastupani prvi i drugi od talijanskih liberalaca a treći od talijanskog socijaliste. U tim se kotarima nalazi veliki dio našega naroda, te smo više nego uvjereni, da kada bi svi naši ljudi, svi sinovi hrvatskoga i slovenskoga naroda bili svijesni svoje narodne dužnosti, kad nebi toliki broj naših otpadnika množio protivne vrste, više takozvanih tal. Kotara bi pali u naše ruke.*¹¹²

Slaveni Pule! Za skore izbore za zemaljski sabor Istre spremaju se proti nama svi naši protivnici, dapače i oni, kojih ima ovdje tek malena šačica, Niemci. Zato je naša sveta dužnost, da se svi Slaveni u Puli što jače saberemo, složimo i okupimo kao prava braća jednoga stabla, jer jedino tako moći ćemo uspješno odbiti navale svojih protivnika.

Braćo Slaveni ! Ako Hrvati u ovom gradu plaču, ni Vaše srce ne može biti veselo; zla počinjena našem narodu počinjena su i Vama. U ovim teškim časovima, kad se sve

¹¹⁰ Naša sloga. 1914. br. 11.

¹¹¹ Naša sloga. 1914. br. 19.

¹¹² Naša sloga. 1914. br. 14.

*slaže proti nama, ne smijemo pružiti žalostnu sliku nesloge ili rascjepkanosti, da nas protivnici tako lakše zaskoče i pobiju. U slogi je snaga, u bratstvu je moć!*¹¹³

Indikacijom: *Braćo Slaveni!* jačaju se autostereotipi, suprotno onima koji nisu braća i koji prizivaju heterostereotipe. Ovdje se cilja na suosjećanje, pripadanje. Drugo lice množine *Vaše*, pisano je velikim početnim slovom i u ovom primjeru ne znači toliko obraćanje iz poštovanja kao što naglašava ono što je naše u ovom slučaju je i vaše jer se smatramo braćom. Prema tome ako Hrvati plaču, plaču i svi Slaveni. Protivnici su i dalje Talijani.

*Porod njihov osobito je težak u gradu Puli: do sada nisu rodilji mogli pomoći ni najveći liečnici vještaci a la dr. Antichievi (...) i dr. Doveschovich (...) ispričavaju se da je porod zato težak jer da puljska rodilja nosi još petero do šestero dojenčadi. Drugi pametniji Talijani tvrde, da gornji liečnici puljske rodilje opomenutom isprikom obsjedaju samo prostotu radi toga, jer je puljska rodilja porodila već jednoga, **ali na užas tih liečnika rodila je Hrvata Korenića**, pak zatežu porodjajem samo zato, da će se možda Bog smilovati te im rodilja porodi barem dva Talijana. Jednog su već klieščima vukli van, ali kad opaziše glavu te vidješe da je i taj pun hrvatske karvi, odbaciše kliešća i ostaviše ga tako viseć, dok kamorra ne odluči o životu ili smrti toga kandidata za čovjeka ili lješinu, a dotle se jedna rodilja u operac. Dvorani Apollo muči i previja od boli. Eto tako teško radja puljska rodilja talijanske kandidate.*¹¹⁴

Iz ovoga ulomka može se vidjeti jaka međusobna netrpeljivost između Hrvatskih odnosno Slavenskih naroda i Talijana. Hrvatske su rodilje teže rađale jer su Talijani bili liječnici. Ovdje više nije riječ o verbalnome zlostavljanju, već se navode teške optužbe talijanskih liječnika koji nisu željeli porađati hrvatske žene ako bi nosile djecu „*hrvatske karvi*“. Talijane se opet naziva mafijašima koji su odlučivali o životu ili smrti djeteta, odnosno hoće li imati hrvatsko ili talijansko državljanstvo.

Osobito pak u ovom radu treba da pokažemo Talijanima i c. kr. Vlastima, da nas Hrvata ima ovdje velika većina, pak nam c. kr. vlasti veliku krivicu i nepravdu čine, kad dopuštaju i pomažu, da s nama nepravedno i nezakonito vladaju Talijani, jedna nezatna manjina. Ta anomalija treba da već prestane, a to ćemo postići jedino

¹¹³ Naša sloga. 1914. br. 13.

¹¹⁴ Ibid

*medjusobnim osvještivanjem, upoznavanjem i čvrstom slogom, stisnuvši se svi u jako redove pred devizom: jedan za sve a svi za jednoga.*¹¹⁵

*Poslije izbora klicali su oduševljeni Rakitovčani „Živio naš narodni zastupnik Dr. Ivo Milić, Živili Slovenci i Hrvati Istre.“ Te zapjevali „Hej Slovenci naša reč slovenska krije“, dočim se manjina pokunjeno odstranila.*¹¹⁶

*Nalazimo se u znamenitim danima iz bora za zem. Sabor. Još nikad se nije opazilo ovolikog zanimanja za ove izbore, kao ove godine, kad se eto ob ovim izborima bavi gotovo ciela Italija a pišu o nama i u Francuskoj – u ovoj nama Slavenima prijateljskoj zemlji, dočim u Italiji da nas mogu utopili bi nas sve do jednoga!*¹¹⁷

*Hrvatski i slovenski narod ponovno je najsvečanija ustao i prosvjedovao proti nedostojnom, protuzakonitom i nepravednom nasilju i sužanjstvu, u kojem ga još u dvadesetom vieku drži jedna prepotentna i brutalna manjina. Vlada, sistem u ovoj jednoj državi još neće da uvidi, niti uza sve bistre i jasne brojke neće da se gane iz velikoj većini hrvatskog i slovenskog naroda dade ne samo prava i pravde po zakonima, koje je taj sistem stvorio, nego da bude skandal dostojan tog sistema, tu manjinu hoće i drži podvrgnutu i izloženu brutalnoj vlasti i sili jedne pohlepne, nezasitne, bezdušne i zločinačke manjine ili klike, koja svoju vlat i gospodarstvo zlorabi jedino u svoje nečiste svrhe na zator i propast velike većine hrvatskog i slovenskog naroda u Istri.*¹¹⁸

Talijane se smatra anomalijom, zavidnicima, prepotentnom, brutalnom, pohlepnom, nezasitnom, bezdušnom i zločinačkom manjinom. Ovakvim negativnim pridjevima jača se autostereotip hrvatskoga i slavenskih naroda koji za sebe pronalaze antonime za sve navedene lekseme.

Toliko smo imali da rečemo o tom divljem braku Talijana i Njemaca u Primorju, koji postoji jedino u jednakoj protivnosti i mržnji proti nama, dok se medjusobom Talijani i Niemci gledaju i mrze još gore nego pas i mačka. Zato nek se slažu kako i koliko hoće, ali ne možemo niti smijemo dopustiti, da carinski namjesnik u Trstu takovim našim neprijateljima i elementima koji se eto združuju sa talijanskom iredentom, drži

¹¹⁵ Naša sloga. 1914. br. 17.

¹¹⁶ Ibid

¹¹⁷ Naša sloga. 1914. br. 18.

¹¹⁸ Ibid

*u Trstu tim Niemcima oduševljenu nazdravicu želeć im što sjajni napredak kliknuv im na koncu požaliti pangermanski „Gote Heil“!*¹¹⁹

Objašnjava se odnos u kojem se međusobni neprijatelji Talijani i Nijemci udružuju protiv Slavena. Zanimljiva su stilska izražajna sredstva koja se koriste u mnogim člancima, a posebno frazemi. U ovome primjeru imamo metaforu: *Divlji brak između Talijana i Njemaca*. Usporedbu koja se ujedno i odnosi na brak: *dok se međusobom Talijani i Niemci gledaju i mrze još gore nego pas i mačka*. Danas se iz tih tekstova može iščitati puno ironije i cinizma premda su ponekad i nesvjesno korišteni. Takav primjer bila bi posljednja rečenica: *Zato nek se slažu kako i koliko hoće, ali ne možemo niti smijemo dopustiti, da carinski namjesnik u Trstu takovim našim neprijateljima i elementima koji se eto združuju sa talijanskom iredentom, drži u Trstu tim Niemcima oduševljenu nazdravicu želeć im što sjajni napredak kliknuv im na koncu požaliti pangermanski „Gote Heil“!*

*Naši akademičari moraju se potucati po tudjini, zagrebačka univerza je zatvorena velikom dijelu Jugoslavena, jer se ispiti, položeni na njoj u Austriji ne priznaju, a na tršćanskoj višoj trgovačkoj školi „Revoltelli“ bije **talijanska rulja** našu djecu.*¹²⁰

*Talijnaši imadu ovdje svoj Cabineto di Coltura, proti čemu nebismo imali ništa, da se narod kultivira. Ali žalibože odkad imadmo ovdje tai slavni Kabinet, koji se nalazi u „Grand Albergo Unione“, **dogadjaju se ti nemiri i skandali** po cijele noći. Dakle može se kazati da taj Kabinet nije postavljen radi kulture nego obratno.*¹²¹

*Izborna borba bila je obje strane oštra i napeta, te smo ju mi neumorno izdržali do kraja i ovjenčali **krasnom pobjedom nad bezočnom, bezdušnom i prostačkom tal. Komorom**. (...) **Ta krasna naša pobjeda** je tim važnija, što smo ovog puta morali izdržati borbu proti trojici kandidata, a proti dvim jakim i moćnim faktorima, **koji imadu oproti nama na razpolaganje i bogatstvo i škole i urede i inteligenciju... ako uztreba i bajunete!** Poznata talijanska korupcija i zastrašivanje, sljeparije i grožnje, ovog puta nisu ništa pomogle; naš narod je sve to neuništivo svladao i pobjedio.*¹²²

¹¹⁹ Naša sloga. 1914. br. 13.

¹²⁰ Naša sloga. 1914. br. 9.

¹²¹ Naša sloga. 1914. br. 14.

¹²² Naša sloga. 1914. br. 26.

U navedenim primjerima koji su izdvojeni kao stereotipi u odnosu, ponovno su negativni stereotipi prišiveni Talijanima. Uz njih se vežu skandali i nemiri. Oni su zločinci, razbojnici i prevaranti. Nadalje, zadnji ulomak ponovno prikazuje odnos autostereotipa i heterostereotipa. Krasna pobjeda je ona koju su osvojili Slaveni (tj. mi Hrvati), gomilaju se pozitivni epiteti, a posvojnim pridjevom jača se autostereotip – *Naša pobjeda i krasna pobjeda*. Zanimljiva je sada već učestala kontradiktornost kojom se lošim riječima želi naštetiti Talijanima, a istovremeno loše se govori o sebi samima. Vidi se zavist naroda jer „nemamo“ *bogatstvo i škole i inteligenciju* što više nisu pozitivni autostereotipi.

Uza sve sljeparije i prevare kupčiju, i podmićivanje, grožnje i zastrašivanje izbornika sa strane komorre koji se skrivaju iza imena „Il Giornallete di Pola“ nazivajuć svakoga izdajicom tko daje svoj glas „srbskom“ kandidatu, blateć u svom gnjusnom kalu, u kojem (..) libelisti gmižu svetu uspomenu svakome Hrvatru tragično u Sarajevu poginulih Visokih pokojnika. Uza svu podporu Niemaca i nekih pripadnika c. i k. ratne mornarice koji pod pomogoše onu veleizdajničku talijansku bandu (...).¹²³

Tom zapuštenosti lovranskog seljaka okoristili su se već do sada Talijani, koji još sada pašuju na Lovranskoj općini. Njihovo je nastojanje išlo zatim, da onaj nevoljni puk zaslijepe, da ga zadoje mržnjom protiv Hrvata, protiv hrvatskoga imena, što više i protiv hrvatskoga jezika. Privukli su ga u svoju talijansku školu, a odbili od njegove rodjene-hrvatske škole. Odnaroditi ga još nisu mogli, ali su zato već mnoge otudjili našoj misli. Ne usudju se krstiti ih Talijanima, za sada ih nazivlju tek Istrijanima, a i naši zavedeni momci zovu sebe tako. Mnogi između njih nose na prsima nekakve znakove, u kojima je urezana Danteova slika. Pitate ih: tko je bio Dante? Oni Vam na to neće znati odgovoriti. Uz Danteovu sliku nose crno-žutu vrpcu, te su uvjereni da je Dante bio neki veliki junak, koji je obranio austrougarskoga cesara od Hrvata i Rusije. Tako eto zaglupljuju Talijani naš nesvjesni narod na Lovranštini. Opasno je to. U novije vrijeme počeli su se useljavati u Lovran i Nijemci, koji su se već združili s Talijanima, da nam zauvijek

¹²³ Naša sloga. 1914. br. 26.

*otmu svaku nadu, da bi Lovran mogao postati hrvatski. Da to postignu nastavljaju se pri tom lokalnim prilikama i razmiricama, a naročito neznanjem našega čovjeka.*¹²⁴

*Službeno se javlja danas: Obći položaj u Poljskoj i zapadnoj Galiciji je nepromenjen. Borbe na Karpatima traju. Bukovina od Suczawe očišćena je od neprijatelja, koji mjestimice uzmiče bježeći. Neopisivim veseljem pučanstvo pozdravlja naše napredujuće čete.*¹²⁵

Članak iz 1915. godine pod naslovom *Uspjesi naše vojske* opisuje stanja na bojištima. U 1915. godini *Naša sloga* imala je 21 broj. Članci su uglavnom bili posvećeni ratnim temama u kojima se izvještavalo o stanju na bojištima. S obzirom na to da je situacija bila okupirana ratom, tako se i orijentirao sadržaj *Naše sloge*. Više nisu toliko prisutni stereotipi o Talijanima, i o drugim se narodima obično piše u neutralnome tonu, dok se Hrvatski narod ipak bodri i podupire pohvalama i lijepim riječima. U navedenom primjeru isječka iz članka vidi se određena neutralnost, ali se ne bira rječnik kojim se opisuju neprijatelji. *Bukovina od Suczawe očišćena je od neprijatelja*. Ljude se poistovjećuje sa smećem, ali *naše* (hrvatske) čete su napredujuće i to je ono što veseli narod.

*Prije Božića nitko nije imao ni prebijene pare, nu, hvala Bogu, te su austrijski državljani, u Japanu nastanjeni, upriličili sabiranje novca i odiela za nas i za one jadnike naše, koji se nalaze u Rusiji, koji trpe zimu i glad, koji su zaposleni u velikoj radnji, a nemaju čime da se odjeu; pomisli, kako ovi jadnici mora da stradaju! (...) Japan pak takodjer nam je poslao slatkiša, k tome jedno japansko jelo, nešto izvanredna, učinjeno od riža, ribe, teletine, krumpira na salati; još je svaki dobio po jednu flašu pive, te opet slatkiša. Na Badnju večer naši vojnici priredili su medju sobom predstavu. Pozvali smo častnike naše i japanske, kojima se naša predstava vrlo svidjela.*¹²⁶

U još jednom članku iz 1915. godine naslovljenom *Sličice iz rata* opisuje se Božić Hrvata u Japanu. Ovdje je primjer pozitivnih stereotipa koje uočavamo u opisu japanske hrane. Opisuje se austrijska i japanska velikodušnost. No, lako je primijetiti da su općenito bogatije opisani negativni stereotipi o drugima, a kada je riječ o pozitivnim stereotipima opisuju se površno.

¹²⁴ Naša sloga. 1914. br. 26.

¹²⁵ Naša sloga. 1915. br. 7.

¹²⁶ Naša sloga. 1915. br. 9.

U mimo doba, kada se uvozi u našu monarkiju žito iz Rusije, Rumunjske, pa čak iz Amerike (kukuruz iz Argentine) nitko i ne misli kod nas da mijesi kruh iz drugog čega osim brašna žitarica. Sada ne dolazi k nama žito iz inozemstva, zalihe žitarica i brašna smanjuju se, a novi prirod još je daleko. Zato će ove godine trebati kruh peći od krumpira. Pekari po gradovima i selima i onako su dobili odredbu da moraju kruh peći od 20 % pšeničnog ili raženog brašna, dok 80 % mora biti kukuruznog, ječmenog brašna ili krumpira.¹²⁷

U ovome članku stoji naputak kako napraviti kruh od krumpira. Donose se i gospodarski savjeti objašnjeni trenutnom situacijom u rubrici *Gospodarske viesti*. Iz priloženoga se vidi inozemna suradnja s uvozom namirnica koje su nestale zbog rata, ali spominje se i nedostatak namirnica i savjetuje se kako ih zamijeniti. U rubrikama iz 1915. godine nailazimo mnoštvo korisnih i štednih rješenja koja su pomagala lokalnom stanovništvu da preživi ratno razdoblje. Takvo izvanredno stanje pojedinci su iskoristili u vlastitu korist pa nailazimo na naslove slične ovomu: *Čuvajte se varalica*. U članku se upozorava: *Nepoštene osobe, koje se obično iskazuju kao bjegunci, iskrorišćuju neznanje nenaobraženih osoba i pučanstva, govoreć, da je blizu vrijeme, kada će oblasti rekvirirati bilo bez odštete, bilo uz malenu otplatu pojedine živeže te kušaju, da im se prodade u bezcijenu hrana, domaće životinje, kovine, itd.*¹²⁸

Stereotipno gledano, ističe se naivnost hrvatskog naroda, upozorava na nepoštene pojedince i neobrazovan narod. Što je kontradiktorno nekim prijašnjim autostereotipima o Hrvatima.

*Vračajući se u velikom broju istim putem kući, odlučili smo da prodjemo pokraj „kozjeg“ društva a da ga niti ne pogledamo. Ali ta mala šačica puljskih Talijana i njihovih prodrepnjaka, usudila se, da taj tren iz svog krovništva izadje i sve nas raznim povicima izazivlje.*¹²⁹

*Talijani neće da priznaju nikakvih prava Slavenima u Trstu, ali će ih opametiti drugi zajednički neprijatelj jednima i drugima- Niemac, samo ako ne bude prekasno!*¹³⁰

¹²⁷ Naša sloga. 1915. br. 14.

¹²⁸ Naša sloga. 1915. br. 17.

¹²⁹ Naša sloga. 1914. br. 25.

¹³⁰ Naša sloga. 1914. br. 28.

Stereotipima ljudi pojednostavljaju mnoštvo vanjskih podražaja i čine okolinu jednostavnijom za vlastito razumijevanje, a situacije čine dosljednima i predvidljivima. Kada je razina svijesti o stereotipima visoka, doživljavamo ih kao pozitivne pa čak i šaljive dosjetke, no veliki je broj stereotipa negativne prirode i vodi predrasudama, u nekim slučajevima i diskriminaciji. U odnosima Slavena i Talijana izvučeno je dosta negativnih stereotipa, ali i predrasuda koje su posljedica političke i društvene situacije toga vremena. *Naša sloga* prvenstveno je pisana u skladu s nacionalno-preporodnom zadaćom, a najveću pozornost posvećivala je hrvatskim školama, izborima za općinska vijeća i izborima za Istarski sabor.¹³¹ S ciljem da uči narod i podigne nacionalnu svijest, *Naša sloga* potaknula je mnoge stereotipe među Talijanima i Slavenima tj. Hrvatima. Prirodna svrha stereotipa orijentirana je na pojednostavljenje, pretjerivanje ili u ovome slučaju iskrivljavanje i generalizaciju. S obzirom na to da čovjek teži pripadanju i traži odobravanje određene grupe, prirodno usmjerava i prilagođava stereotipe grupe kojoj pripada što dovodi do predrasuda, generalizacije i sličnog. Stvaraju se predrasude prema članovima grupe kao cjelini, zanemarujući obilježja po kojima se ti ljudi razlikuju. Primjer predrasuda između Hrvata i Talijana vidljiv je iz ulomka u kojem je objašnjeno da Hrvatske rodilje teže rađaju jer su Talijani liječnici. Navodno talijanski liječnici nisu željeli porađati hrvatske žene koje su nosile djecu *hrvatske karvi*. Talijane se naziva mafijašima koji su odlučivali o životu ili smrti djeteta. U stereotipnom se odnosu pojavljuje učestala kontradiktornost kojom se lošim riječima želi naštetiti Talijanima, a istovremeno se loše govori o sebi samima. Prema tome slavenski narod ispada zavidan, nema škole i inteligenciju pa je prema tome neobrazovan dok su Talijani i dalje smatrani lopovima koji zaglupljuju slavenski narod, zločincima, razbojnicima i prevarantima.

¹³¹ Istrapedia – Naša sloga

10.4. STEREOTIPI O SEBI

Spomenuli smo kompleksan pojam identiteta. Identitet možemo promatrati kao osobno pitanje, ali i kao pitanje cijele zajednice. Stvaramo ga u okruženju s drugim ljudima, a stereotipi funkcioniraju kao izvori svačijega identiteta. Svi imamo predrasude o nečemu ili nekome, veliki utjecaj na stvaranje predrasuda i stereotipa ima socijalno okruženje u kojemu trenutno živimo, politička, obiteljska situacija. Socijalne identitete stvaramo identificiranjem grupi kojoj pripadamo pa time prihvaćamo pravila i kriterije te grupe. Stoga stereotipi i predrasude mogu biti nesvjesno nametnuti samo zato što mislimo da su društveno prihvatljivi. Stereotipi su nužni za organizaciju svijeta i čak su poželjni, naročito kada su pozitivni. Stereotipi o sebi ili autostereotipi najčešće i jesu pozitivni. Izdvojili smo primjere autostereotipa o slavenskim narodima i Hrvatima iz *Naše sloge*.

*Svaki naš istomišljenik mora biti vatren agitator. Zato dovedite na pogovor barem još kojeg Vašeg znanca a našeg čovjeka.*¹³²

Vidljiva je sugestija da je dobro misliti onako kako *mi* mislimo jer svaki je istomišljenik *naš* čovjek. Vrlo često nismo ni svjesni da djelujemo pod utjecajem stereotipa i upravo je ovo primjer koji takvim riječima nesvjesno privlači neobrazovanoga seljaka i objašnjava kako treba razmišljati. Posvojnim pridjevom *našeg* dodjeljuje se pripadanje određenoj skupini, ono čemu ljudi teže. Radi se razlika *naših* ljudi i svih ostalih.

*... za izbora u carevinsko vieće g. 1911. Dobio od puljske komorre za agitaciju tri tisuće kruna, pak se kašnje hvalio, kako je s tim novcem poslie izbora liepo išao frajat u Grac, Beč, Peštu, Zagreb. Tako rade i drugi prodani gladuhi i propalice talijanske komorre. Zato svaki od naših, koji se proda Talijanu za par kruna, zaslužuje ne samo 25 poštenih palica, nego da ga se i kamenuje, jer nije pravo i pošteno, da na stotine njih radi takove izdajice i prodane mjesine sa svojim obiteljima na na godine i godine trpe i plaćaju što ti ptotuhe na lahku ruku dobiju i u svinjariju potroše.*¹³³

U ovome primjeru ponovno se javlja kontradiktornost u kojoj se želi ocrniti Talijane, a govore o sebi samima. *Gladuhi i propalice talijanske komorre* zapravo su

¹³² Naša sloga. 1914. br. 6.

¹³³ Ibid

Hrvati koji su se prodali za *par kruna* Talijanima. Iz ovakvog primjera prikazan je nesvjestan autostereotip koji je zapravo negativne konotacije.

*Ali naš pastier znade biti i kavalir pariških trottoira, seoski mladić i gradski zeleniš! Da vam ga je vidjeti, kako se svija i sagiba, klapa i priklanja kao britva, kad imade „alla destra“ koju ljepuškastu gradsku sinjorinu; a kako je tek šaljiv i „ugodno“ zabavan kad se igra s nježnim spolom; pravi kavalir, a ma francuz (da ne misli koji: lički „vrancuz“) najnovije mode. A nije ni čudo! On je tako vaspitan, da svoju mudrost, inteligenciju, kulturu, skladnonsti ne nosi u glavi; nego znate gdje?- U podplatu!*¹³⁴

Prikaz usporedbe Slavena s Francuzima. Naglašen je stereotip o Francuzima koji se i u ono vrijeme smatraju modno osviještenim zavodnicima. Autostereotipi su pozitivni, hrvatski mladići nisu samo veliki zavodnici kao Francuzi, već su mudri i inteligentni, ali i radišni.

*Istarski kmet i obćenito cieli naš narod jest jedan veli Jože, koji ne poznaje svoje snage, jakosti; zadaća svih nas neka bude da probudimo u našem narodu sviest, spoznaju vlastite snage i tada će tek nastati bolja vremena, stresti će se vlasti i dvadesetog vieka i dati hrvatskom i slovenskom narodu prava i slobode, koja mu po svojoj snagi i položaju pripadaju!*¹³⁵

*Suci hrvatske narodnosti su dapače prečesto plašljivi te u bojazni, da nebi pala niti iz daleka na njih kakova sumnja, da naginju na hrvatsku stranu, govore, raspravljaju i pišu njemački i talijanski i kada nema nikakova opravdanog razloga za to.*¹³⁶

(...) Ovih 240 što fali do Talijana su još neosvješteni naši ljudi u Puli, kojih ima i mnogo više. Ali i po mrtvom računu morati će priznati, da smo barem nekako pola i pola! Drugi put još bolje i sve „lijepo po našu“!

U gore navedenim primjerima promiče se narodna svijest, a ustaljenim sintagmama poput *našem narodu* jačaju se autostereotipi. Premda su rečenice poučne naravi iskazuju neobrazovanost i nesigurnost Slavenkog naroda.

„Naše jedinstvo“ donosi: „Izmedju tolikih priznanja Hrvatima najveće i najljepše od Njegova Veličanstva cara i kralja, o čemu se znade u višim bečkim krugovima, da se je u nekoliko prigoda izrazio: „Moji najvjerniji Hrvati izvršili su u ovome ratu djela

¹³⁴ Naša sloga. 1914. br. 6.

¹³⁵ Naša sloga. 1914. br. 7.

¹³⁶ Naša sloga. 1914. br. 8.

velika i slavna. A kada je ovih dana govorio s ministrom Burijanom odlični prvak slovenski, ministar mu se laskavo izrazio o držanju vojske sviju naroda monarhije u ovome radu, ali je tekstualno započeo: Velike i teške zadatke su najslavnije izvršili i izvršavaju hrvatske regimente. Ovo nam je kazao sam odlični Slovenac. A visoki vojnički dostojanstvenik reče vašemu dopisniku, da se je razgovarao s prvim doglavnikom ugar. Ministra a latere, da će s Hrvatima, koji su zadivili Njeg. Veličanstvo i svu monarhiju, postupati kako su dužni prema narodu viteza i junaka.“¹³⁷

Gore navedeni tekst naslovljen je „I opet priznanje Hrvatima“ što se opet može gledati sa stereotipne strane: „najvjerniji Hrvati izvršili su u ovome ratu djela velika i slavna.“ Hrvati su junaci koji su zadivili Monarhiju. Hvalisanjem vlastitoga naroda stvaraju se autostereotipi o junačkome i vjernom narodu i ne štedi se na pozitivnim, ponegdje i nepotrebnim, epitetima.

*Nema tjedna, da premanturci ne idu na sud, a uvijek radi popa. On sjegurno i tu svoju sramotnu rabotu smatra dobrim djelom, pa će se jednog dana uzvikati i reći, da nema u premanturi čovjeka, kome nije dobra učinio ali izim onih koje nije tužio ili inako de nuncirao Udri Bože pravoga, jer tada don Matticha nećeš pogoditi.*¹³⁸

*Ako su se i urotili ovog puta proti nama svi, do jednoga, naši narodni neprijatelji, proti narodu, koji jest i od uvijek bio najjači stup habsburške dinastije, taj narod je odolio svima i nad svim složnim i jakima, odnio veliku slavu i častnu pobjedu. Ova naša pobjeda neka bude sada našem narodu liepom i nezaboravljivom poukom, gdje ima tražiti prijatelje a gdje neprijatelje. Ovim izborom pokazalo se sada očito, da **sve što nije slavenske krvi, ljuti je neprijatelj naš, koji radi o propasti, i uništenju, o sužanjstvu našem.***¹³⁹

Ovo naše naglo i pobjedonosno prodiranje u Rusiju, omogućit će Njemačkoj, da ona medjutim do kraja obračuna sa Francuzima i Englezima na kopnu. **Naš junački saveznik** može se tomu poslu mirne duše posvetiti, jer može biti uvjeren, da će medjutim naše čete sa jednakim oduševljenjem i hrabrošću braniti Njemačku protiv Rusije, kao svoju vlastitu domovinu. Bitke kod Krasnika, (...) dokazuju, da će **naša**

¹³⁷ Naša sloga. 1915. br. 3.

¹³⁸ Naša sloga. 1914. br. 8.

¹³⁹ Naša sloga. 1914. br. 26.

*hrabra vojska onako obračunati s Rsimu u Rusiji, kao što su **naši junački saveznici** obračunali sa Francuzima u Francuskoj i Belgiji.*¹⁴⁰

*Put naš kroz šume i močvare tanevske gubernije bio je težak i naporan. No i to smo svladali, hvala našoj energiji i uzdržljivosti, A Rusi su se jedva usudili da nas na našem putu uznemiruju.*¹⁴¹

*Čim se je predavač pojavio na pozornici, bio je pozdravljen na burnim pljeskanjem. Mnogobrojnoj publici predstavio se vrlo liepom slovenštinom kao sin jednoga jedinoga naroda, sin, govorite Štajerake, profesore, ljubljanski, koji zahaja u Zagreb, to središte i metu svega, našega naroda i u jezičnom pogledu, započeo je predavanje hrvatskim jezikom i prije svega na velikoj zemljovidnoj karti zorno pokazao mjesta i krajeve.*¹⁴²

*Kad se kaže: budi svoji ne valja da svaki pojedinac poteže na svoju stranu, da svaka grana svojim cvijetom cvati; pojedinac koji ne dovadja svoje djelovanje u sklad sa ciljem skupine, nije svoj. On je sličan perju, što ga vjetar baca tamo amo, neima opredjeljenje svrhe, a napokon se gubi u moru tuđinstva.*¹⁴³

Posvojnim pridjevima *naš junački saveznik, naša hrabra vojska, naši junački saveznici, neprijatelj naš, naše čete* i drugima, naglašava se pripadnost uz koju se često vežu pozitivni epiteti: *vrlo liepom slovenštinom **kao sin jednoga jedinoga naroda, sin, govorite Štajerake, profesore, ljubljanski, koji zahaja u Zagreb, to središte i metu svega, našega naroda i u jezičnom pogledu, započeo je predavanje hrvatskim jezikom.*** Ljudi imaju veliki broj stavova prema mnogim objektima i drugim ljudima, ali isto tako i sebi samima. Kada govorimo o stavovima koje imamo zajedno u određenoj grupi kojoj pripadamo tada možemo govoriti o konformizmu, pa čak i socijalnom utjecaju koji dovodi do promjene prosudbi, mišljenja i stavova pojedinca kao rezultat njegove izloženosti stajalištima drugih ili jednostavno prilagodbi pojedinaca većini. U ovome slučaju velik su utjecaj imali autori članaka u *Našoj slogi* koji su iznosili vlastito viđenje situacije i time do određene granice upravljali stavovima većine. Treba naglasiti da stereotipi nisu uvijek negativni i upravo pozitivne stereotipe najčešće vežemo za sebe same ili za grupu kojoj pripadamo jer sami sebe

¹⁴⁰ Naša sloga. 1914. br. 34.

¹⁴¹ Naša sloga. 1914. br. 37.

¹⁴² Naša sloga. 1914. br. 7.

¹⁴³ Naša sloga. 1914. br. 1.

najbolje razumijemo i najlakše pronađemo razloge koji opravdavaju određene postupke. U ovoj situaciji cilj *Naše sloge* bio je prosvijetliti neobrazovan narod i širiti narodnu svijest pa je ovakav ishod, pun hvale i veličanja vlastitoga naroda, bio logičan. Međutim zanimljive su sintagme, usporedbe i stereotipi kojima se prikazuje sebe, a kakvi se stereotipi koriste da se prikažu ostali narodi, pogotovo oni koji Slavenima stvaraju prijetnju.

10.5. STEREOTIPI I RASPRAVE O JEZIKU

Naša sloga donosila je često razne vijesti iz kulture i članke namijenjene jeziku. S obzirom na to da obrazovni sustav općenito utječe na odgoj nacije, a u to doba prevladavale su talijanske škole u kojima se učio isključivo talijanski jezik, vidljiva je potreba za hrvatskim školama i boljim obrazovnim sustavom. Na početku 20. stoljeća u Istri bile su i hrvatske i talijanske škole, no nekad roditelji nisu imali izbora jer u mjestu u kojem su živjeli nije bilo hrvatskih škola, pa su djeca pohađala talijanske škole. Hrvatski i slovenski jezik bili su potlačeni i u političkom smislu jer je u sudnicama i javnim službama prevladavao talijanski jezik. Jezik je jedan od glavnih značajki identiteta jer strukturira načine na koje percipiramo svijet, a obilježava i kulturu kojoj pripadamo. Iz tih razloga nisu začudni brojni članci koji se bave odnosom hrvatskoga jezika na ostale i naglasak za potrebom da se u Istri govori jezik većine. Promatrajući ulomke lista iz stilske i sociolingvističke perspektive, oni su bogati stereotipima. U sljedećim primjerima nailazimo na razne vrste stereotipa koji su prvenstveno namijenjeni jeziku i govoru.

*U Našoj slogi i drugim novinama te na svim skupštinama upućivalo se i upućuje ljude našega roda, da se ponose i diče svojim hrvatskim govorom, jer će tako jedino častiti sami sebe i jezik, **kojim ih je mati uzgojila i naučila govoriti**. Po jeziku, kojim govoriš, po jeziku, kojim uzgajaš svoju djecu, po jeziku kojim obćiš u kući sa ženom i djecom, na ulici i sastancima sa prijateljima, prijateljicama, susjedima i susjedama, upoznat će te pravo drugi, častit će te **pravi i čestiti ljudi, koji se ne srame svog materinskog jezika, eto poštenih narodnjaka, koji štuju i časte svoj rod i diče se najvećim darom, što ga Bog dao ljudima, materinskim jezikom, govorom svoje krvi, svoga hrvatskoga roda**. Tad je to i Bogu pravo i drago jer nam je baš zato dao dar govora, narodni jezik, da se s njime svuda i svagdje služimo, a ne da ga*

*zatajujemo i zabacujemo ili što je najgore da svoj narodni materinski jezik zasramujemo.*¹⁴⁴

U ovom primjeru ponovo je naglasak na ustaljenim sintagmama kojima se jačaju autostereotipi poput: *našega roda, govorom svoje krvi, svoga hrvatskoga roda*. Ponavlja se jezična konstrukcija *po jeziku* čime se emocionalno naglašava bit jezika. Spominju se pridjevi *pravi i čestiti ljudi* koji se ne srame materinskog jezika. Iz navedenoga se može zaključiti da su poštjeni i dobri ljudi samo oni koji govore *materinskim jezikom, odnosno hrvatskim govorom*. I u ovom primjeru spominje se *Bog* koji ima emocionalnu svrhu za čitatelja seljaka kojemu je *Naša sloga* bila namijenjena. Na ovom primjeru mogu se iščitati i rodni stereotipi jer ispada da se urednik ovoga članka obraća samo muškome rodu, *Po jeziku, kojim govoriš, po jeziku kojim občiš u kući sa ženom i djecom*.

*Nije gore, niti sramotnije stvari nego kada čovjek zataji mlijeko materino i pogazi jezik, s kojim ga je ona uzgojila. Takvomu se beznačajniku kaže da je renegat, da je izrod, da je poturica. Ako ćemo, da u našem narodu nebude takovih izroda, moramo i svi skupa i svako za se uzljubiti naš mili jezik čim živilje, čim tvornije. A to može biti samo onda, ako svaki od nas, svagdje i u svakoj prilici rabi svoj jezik bez obzira na protivnost s budi koje strane i da se samo na silu služi drugim kojim, tuđim jezikom.*¹⁴⁵

I vjerujte mi, braćo: ništa Vam ne može niti neće učiniti dan današnji poštanski ili porezni činovnik, sudac ili vojnički poglavica, ako uporno zahtijevate od njega porabu svoga jezika. Ako li se takav čovjek ispričava, da naš jezik nepozna, tad mu daleko od nas mjesto.

*Nu vidi se općenito, da čim naš narod ne smije u crkvi čuti svog jezika, on pušta nek se u njoj bane ti latinski spasitelji bez njega.*¹⁴⁶

Beznačajnicima, renegatima i izrodima nazivaju sve one koji govore tuđinskim jezikom, odnosno talijanskim. Zanimljive su usporedbe i stilska izražajna sredstva koje urednici *Naše sloge* koriste kako bi uvrijedili protivnike. Ulazi se često u osobnu domenu što izaziva određene emocije kod čitatelja.

¹⁴⁴ Naša sloga. 1914. br. 1.

¹⁴⁵ Naša sloga. 1914. br. 1.

¹⁴⁶ Ibid

*Nestati će tada i onaj ružni i neoprostivi običaj nas Hrvata, da u državnim i pokrajinskim uredima govorimo jezikom talijanskog ili njemačkog činovnika...*¹⁴⁷

Događa se na žalost i sramotu našega naroda ne često nego redovito i uvijek, da ona djeca, koju roditelji odgoje u tuđem jeziku, ne samo odpadnu od svoga roda nego, a to je najgore i najsramotnije što se pomisliti može, izgube svako poštovanje prema svojim roditeljima, kojih se ne samo stide i izbjegavaju, nego im se rugaju u sramote svagdje javno i otvoreno. Takva djeca krivnjom vlastitih roditelja postanu pravi jadnici i beskućnici, te kad dodju u odraslu dobu, dobu spoznaje i osvješćenja, u borbu života, upoznav nehaj i griješni nemar, krivnju svojih roditelja, izgubljeni u tuđem svijetu i silom priklopljeni tuđem narodu, proklinju vlastite roditelje, krv svoje krvi, što su radi grieha oca i majke prezreni i žigom odroda za sve viece označeni na svakom koraku svog života, nazivani izdajicama roda svoga! Ščavo, rob, sluga, hlapac, to su rieči, koje im prišiva svaki najgori bitanga i propalica tuđega roda! Samo ove grozne posljedice svoje djece imali bi imati pred očima oni roditelji, koji sa svojom djecom govore tuđim jezikom i u tuđe škole šalju svoj pomladak.

Najgorim i najsramotnijim smatra se govoriti tuđim jezikom. Tuđi je jezik ovdje prvenstveno smatran talijanski, ali nerijetko i njemački. Ovdje se javlja stereotip da će se hrvatska djeca koja govore talijanskim jezikom ponašati kao Talijani odnosno postat će *pravi jadnici i beskućnici*. Ovakvim se pretpostavkama zapravo stvaraju opasne predrasude koje dovode do diskriminacije pojedine grupe ljudi. *Izgubit će poštovanje prema svojim roditeljim krv svoje krvi, što su radi grieha oca i majke prezreni i žigom odroda za sve viece označeni na svakom koraku svog života, nazivani izdajicama roda svoga a samo zato što govore drugim jezikom.* Jasna je povijesna i politička situacija toga vremena i potreba da se izbore za stvaranje hrvatskih škola, ali riječi i fraze kojima se optužuju pojedinci velik su izvor predrasuda i stvaranje loših stereotipa prema drugima. Jezik je ogledalo identiteta.

Pa ne samo to. Mi otvoreno kažemo, a i svaki pravi i poštenu čovjek kazati će, da roditelji, koji ne govore sa svojom djecom u svom narodnom, materinskom jeziku i ne šalju svoju djecu u narodne škole, ti roditelji nemaju ni malo ljubavi prema svojoj djeci, nemaju ni duše ni srca, ni čuvstva da im djeca postanu

¹⁴⁷ Ibid

*plemenita i dobra a kad odrastu i podju u borbu života trbuhom za kruhom i postanu čestiti i vriedni gradjani u tudjem svijetu i u novom vlastitom narodu. **To su najveći i najteži griesi, koje nose i čute takva djeca, a jedino krivnjom nemarnih i bezdušnih roditelja.***

*Ove redke napisali smo da potaknemo **naše ljude osobito u Puli** na razmišljanje, kakovu krivicu čine svojoj djeci oni roditelji, **koji tudjinskim odgojem prouzrokuju svojoj krvi sve one posljedice što smo ih gore istaknuli.** Isprike onih ili umirenje savjesti, koji u kući govore s djecom talijanski, a kasnije upišu istu u hrvatsku školu, ili onih, koji tobože umire narodnu sviest, da u kući govore hrvatski a djecu upišu u talijansku ili njemačku školu, veliki je ne samo **narodni grieh, nego počinjaju na vlastitoj djeci narodno ubojstvo, tim groznije, što se počinja na nježnom, neodgovornom stvoru, na biću kojem treba da pravi i odušni roditelji posvete svu svoju očinsku i materinsku ljubav i njegu.** A ta ljubav i njega je najsvetija, prirodna i brižno čuvana dodar kod nerazumnih i najdivljih životinja.¹⁴⁸*

U ovom primjeru čak se optužuje roditelje da ne vole svoju djecu ako ih šalju u talijanske škole. To je opet jedan od emocionalnih trikova i čin očaja da se ukaže na važnost i potrebu za hrvatskim jezikom, ali ujedno se stvara niz stereotipa prema talijanima i drugim jezicima, a u ovome slučaju i prema roditeljima.

*Po tome dakle, naš Slavenski narod osobito u Puli, radi kojeg ponajviše, napisasmno ova razmatranja, treba da u kući uzgaja djecu u materinskom jeziku, a kad odrastu za školu, da svoju djecu upišu u narodnu školu a ne u tudju, talijansku ili njemačku, jer iz **tudjih škola osobito početnih, slavenska djeca nikad neće izaći pravi ljudi, poštteni rodoljubi, čestiti sinovi ni oduševljeni ljubitelji svoje domovine, ni roda ni jezika.** A što takvih mnogo ne imamo, **krive su jedino tudjinske škole, u kojima se odgojilo mnogo naših sada izgubljenih sinova: rod naš dobio je njima (...)** neprijatelja samo mlitavca i puzavca, koji su nam pred tudjim narodima samo na sramotu, jer tudjinci te jadnike samo izrabljuju da čim više sunarodnjake pribave u vrtlog služništva koje nije ništa gore od narodnog otpadništva. Sa svime ovime još nismo dosta prikazali strahotu i veliku štetu, što ju nanosi tudjinski odgoj djece samim roditeljima, hrvatskom rodu i jeziku.*

¹⁴⁸ Naša sloga. 1914. br. 1.

I iz ovih primjera vidimo prezir i predrasude prema Talijanima i talijanskim školama jer: *krive su jedino tuđinske škole, u kojima se odgojilo mnogo naših sada izgubljenih sinova: rod naš dobio je njima neprijatelja samo mlitavca i puzavca, koji su nam pred tuđim narodima samo na sramotu, jer tuđinci te jadnike samo izrabljuju da čim više sunarodnjake pribave u vrtlog služništva koje nije ništa gore od narodnog otpadništva.*

Prema tome, hrvatska djeca koja pohađaju talijanske škole postat će neprijatelji.

*Što je ljepše nego da očuvamo i u svakoj prigodi pokažemo naš narodni značaj? Zašto da rabimo primjerice, u poslovnim odnošajima **tudji jezik**? Čemu da podupiremo **tudja** poduzeća i dižemo **tudju** doborbit, a sami sebi jamu kopamo.*

Reduplikacijom pojma tuđinstva naglašava se njegova negativna konstrukcija. Kako se određenim sintagmama i epitetima jačaju autostereotipi, tako se nizanjem negativnih epiteta ili ponavljanjem riječi dolazi do negativnih stavova i heterostereotipa.

*U Vodnjanu imamo od neko doba madju suci jednoga, koji je našeg roda i jezika, te vrši svoju dužnost pravedno sudeć i pišući našem puku u našem jeziku to jest hrvatski i govoreći s njim tako. To talijanskoj komori nije pravo, pak su (...) podigli svoj glas proti onomu sucu, našem čestitomu Hrvatcu dalmatincu Emilu Markoviću, da tobože buni narod proti mirnim Talijanima. **To je znate ovako, kao kad je vuk bio na izvoru potoka otkuda je voda tekla, a niže njega bilo je janje, pak se vuk tužio da mu janje muti vodu. Kao da voda teče gori, a ne doli.**¹⁴⁹*

... ne hoteć dati mjesta takodjer Slavenima u zemaljskom zavodu za osiguranje goveda, - ignoravanjem njihove narodnosti i jezika-, pustilo se, da aj zavod zakržljavi i konačno propade. Isto tako je ekskluzivistična talijanska politika dovela do ruba propasti, do nemoći i nerada zemaljsko gospodarsko vijeće.¹⁵⁰

Pitanje jezika, je pitanje našeg narodnog opstanka. Kad pitamo pravo svoga jezika, ne pitamo od nikoga ništa, već pitamo ono, što je naše i tu moramo stati svi jedan uz drugoga složno kao jedan.

¹⁴⁹ Naša sloga. 1914. br. 3.

¹⁵⁰ Naša sloga. 1914. br. 4.

Predlažu rezoluciju: Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri, sakupljeno na glavnoj skupštini u Pazinu danas dne 5. marča 1914. izjavlja da se prigodom predstojećih izbora za zemaljski sabor Istre društvena uprava ima zauzeti za to, da hrvatski-slovenski narod naše zemlje bude izabrao samo takove zastupnike, koji budu nepokolebivo stajali na načelu, da se u pogledu porabi našeg jezika u saboru, zamaljskom odboru i u svim autonomnim uredima i ustanovama Talijanima nikako ne smije popuštati.¹⁵¹

Jedna od središnjih tema *Naše sloge* i narodnoga preporoda jest svijest o važnosti jezika i koliko jezik utječe na identitet jednoga naroda. Stoga veličanje i hvaljenje materinskoga jezika nije začudno. Zanimljivi su frazemi kojima se objašnjava trenutna pozicija hrvatskoga jezika u odnosu na talijanski.

*Kazalo bi im se možda, da ima Istra, još malo svojih domaćih ljudi, te da je vlada prisiljena poslati ovamo tuđince, koji nisu vješti hrvatskom jeziku. Kad bi to i bilo tako, što znamo da nije, pitamo mi, zašto se taj gospodin ne potruži toliko, da nauči hrvatski barem toliko, koliko to obćenje s narodom zahtijeva. Il misli da su ljudi ovdje radi njega ili on radi njih. Čujte samo što kaže: ne znam hrvatski, jer se u našoj kući govori talijanski, pa mi napokon hrvatski niti ne treba, jer se u svakom mjestu na otoku nadje po koji koji znade i talijanski, a meni je to dosta. Još hoću da progovorim o njegovom postupku s ljudima, jer me je to pravo za pravo i potaklo, da ovu stvar iznesem na javu. Nedavno, kad je veterinar bio u Vrbniku, zamolilo ga se, da bi pregledao krmke, na kojima se je bila pojavila neka pošast, da se zaraza ne bi dalje širila. Na to im odgovori, da neće doći, već neka ga opet brzojavno pozove iz Krka. Molim vas liepo, jeli to smjeo da učini prvo kao veterinar, koji je dužan da priskoči blagu u pomoć, kad se to od njega traži, drugo pak kao čovjek, koji bi već iz same samilosti do siromašnog seljaka morao odmah pomoći i učiniti sve, da se bolest čim prije sprieči. **Ovime je pokazao ne samo da nema srca za narod, već i to, da ne pozna svoje dužnosti, koja od njega iziskuje, da bude narodu na ruku i od pomoći, a ne da radi njegova komoditeta narod trpi štetu.** Ako je i sam nezadovoljan ovdje, jer on ne razumije narod ni narod njega, neka to dojadi predpostavljenoj oblasti da ga makne, premda je to već morao učiniti g. kotarski poglavar, koji je sam na sebi već oćutio, kako je teško služiti narodu, kog se ne*

¹⁵¹ Ibid

razumije, pak je bezdušno od političke oblasti krivo izvješćivati vladu o pravom obilježju naroda ovoga kotara.¹⁵²

Puljskim Talijanima nije pravo, što su naši ljudi na Puljštini prestali govoreći hrvatski rabiti rieči „peticion“, „prove“, „šior giudice“, „sekucion“ itd. te su prihvatili hrvatske izraze, kojih opet, sirote Talijani ne razumiju. Zato govore oni, da to nije jezik hrvatski našeg istarskog seljaka, već importovani jezik iz Hrvatske – iz inozemstva. U kratko: mi hoćemo, da se s nama Hrvatima hrvatski uređuje usmeno i pismeno. Tko ne znade našeg jezika, nek se makne. To neka zapamte razni Covazi, Colombisi, Breznigi et similes. To neka znadu Jacopig i Hochenburger.

*Mementote: Justilia est honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere.*¹⁵³

No ova ironija dotičnoga gospodina je razumljiva, jer valjda on smatra, da gospoda savjetnici i suci znadu već po tome hrvatski, kada znadu dvie, tri rieči hrvatski progovoriti, te da onda posve odgovaraju svojoj zadaći, ili kad naime već može biti imenovan sucem istražiteljem na naš hrvatski narod jedan Niemac- Korscher, koji ne znade niti rieči hrvatski i koji će do koji dan suditi i našem narodu. Na kojem su pako temelju mogli stanoviti faktori dotičnoga suca predložiti i postaviti na mjesto gdje absolutno mora da znade hrvatski. Drugi sudac istražitelj na ovom okruženom sudu ne znade hrvatski, te tako cijeli njihov posao sa našim narodom moraju da obavljaju naši prislušnici. Rado bismo znali, koliko bi naš sudac stajao na takovom mjestu **i što sve ne bi poduzeli Talijani protiv njega**, kad ne bi znao talijanski, dok se **eto gospodi Niemcima i Talijanima ništa ne dogadja**; ali zato s druge strane sačuvaj Bože, ako naš prislušnik zaboravi slučajno napisati gdje dva l ili t kod talijan. zapisnika, to je već dosta, da je proglašen nesposobnim.¹⁵⁴

Samo da čovjek jedanput dodje na raspravu na okružnom sudu u Rovinju, morao bi bježati iz raspravne dvorane, da ne sluša ono mrcvarenje sa našim jezikom.¹⁵⁵

Stanovita gospoda savjetnici misle, da je naš narod sve dobro i da za njega nema pravice. U jezikovnom pogledu ti suci ne poznavaju ni zakona ni naredbe, po kojem

¹⁵² Naša sloga. 1914. br. 5.

¹⁵³ Naša sloga. 1914. br. 8.

¹⁵⁴ Naša sloga. 1914. br. 9.

¹⁵⁵ Ibid

*bi morali, da li stranka zahtjeva ili ne, ili barem tada, kada stranka ne razumije talijanski – uređivati s njime u hrv. jeziku.*¹⁵⁶

Većina članaka koja se tiče rasprava o hrvatskome jeziku opisuju situacije iz sudnica u kojima se nije govorio hrvatski jezik pa je nerijetko došlo do nesporazuma upravo zbog komunikacije. Naglašava se, ali ironično, da su Nijemci i Talijani gospoda koja slobodno koristi vlastiti jezik, dok je hrvatski potlačen.

*Tužiteljica je putem hrvatskog odvjetnika prikazala u hrvatskom jeziku tužbu protiv dvojice optuženika, koji su također bili zastupani od odvjetnika Hrvata, koji je u sporu u hrvatskom jeziku zastupao svoje štićenike. Sva je dakle pravda bila vođena u hrvatskom jeziku. (...) Na financijskom odvjetništvu u Trstu ima netko, koji izaziva hrvatski jezik koji **ga sigurno prezire** i koji ne će, da mu prizna u pokrajini ono pravo koje mu pripada. Sa tog sigurnog stanovišta polazeć, financijalno je odvjetništvo pristupilo u onoj pravdi na stranu tužiteljne stranke (?) sa spisom sastavljenim na njemačkom jeziku. Posjedujemo najenergičnije proti tako **bezobraznom zapostavljanju i ignoriranju hrvatskog jezika**, a (...) odvjetništvu poručujemo, da se u našim zemljama ne može i ne smije služiti, ako se ne pozna jezika hrvatskoga koji je jezik većine pučanstva.*¹⁵⁷

S obzirom na to da je list *Naša sloga* imao prosvjetiteljski i poučni cilj u razdoblju preporoda i buđenja nacionalne svijesti u Istri, shvatljiv je stav urednika prema pripadnicima drugih narodnosti i tuđega jezika. Razdoblje je obilježeno stalnim borbama među Slavenima i Hrvatima što se odrazilo i na školstvo i jezik koje su jedne od brojnih tema u listu. Ogorčeni situacijom, Slaveni su stvorili negativne stavove prema talijanskim školama i Talijanima ali i Talijani nisu ostali dužni. Prema tome, Slaveni Talijane nazivaju *šarenašima*, a Talijani Slavene *ščavima*, što u prijevodu znači robovi. Jezik odiše identitetom svakoga pojedinca i može se razumjeti potreba za širenjem vlastitoga jezika u mjestu gdje je većina stanovništva bila slavenska, ali iz te potrebe dolazi do nametanja predrasuda gdje je govornikova odnosno urednikova namjera negativna i stereotipima svjesno ili nesvjesno želi uvrijediti govornika, tada dolazi do zlouporabe jezika.

¹⁵⁶ Ibid

¹⁵⁷ Naša sloga. 1914. br. 25.

10.6. OSTALI STEREOTIPI U NAŠOJ SLOGI

Stereotipi su prisutni u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti i mogu služiti kao sredstvo oblikovanja stavova i u gradnji vlastitoga identiteta, ali i razvoju identiteta jedne nacije. Premda u *Našoj slogi* prevladavaju autostereotipi i heterostereotipi, odnosno stereotipi o drugim narodima, poglavito o Talijanima ali i stereotipi o jeziku i u jeziku (s obzirom na to da se veliki broj rasprava u listu odnosio na pitanje hrvatskoga jezika), prisutna je generalizacija u svim oblicima. Kako stereotipizacija, kao što je već spomenuto u radu, pogađa stanja, prilike, institucije i dr., tako je i u *Našoj slogi* obuhvatila stereotipe oblikovane vremenom, političkom i socijalnom situacijom 1914. i 1915. godine koje su i proučavane. S obzirom na to da je *Naša sloga* nastojala odgojno djelovati i širiti zamisao ostvarenja hrvatske nacionalne slobode, naravno da je zagovarala i hvalila hrvatski i slavenski narod što je dovelo do generalizacije u odnosima mi – oni. Jezik kao čimbenik kulturno-ideoloških i društveno-političkih procesa nositelj je osobnosti jedne kulture i nacije, nedostatak uporabe hrvatskoga jezika u školama i potreba za istim rezultirala je mrzovoljnim izjavama prema drugim narodima i jezicima. Osim identiteta i društvenoga identiteta kao stereotipa koji obuhvaća stereotipe o jeziku, u listu se susrećemo s rodnim, kulturnim, socijalnim i političkim stereotipima, ali pronalazimo i stereotipe u obliku vica.

10.7. RODNI STEREOTIPI

Traži se sluga za našu tiskaru. Nastup odmah. Prednost imadu oni, koji su već radili u kojoj tiskari. Nadalje se traži jedna djevojka za stroj.

Kako žene dugo godina nisu mogle aktivno sudjelovati u društvenoj i političkoj adaptaciji zajednice, tako je došlo do razvoja mnogih rodni stereotipa u kojima su žene bile potlačene. Međutim, iz *Naše sloge* to nije toliko očito. Osnovni stereotip koji je i danas privržen jest da su žene inferiornije u odnosu na muškarce, no ponekad se iz članaka može iščitati sasvim suprotno.

Znamenita je ta oznaka: materinski jezik! Kad čovjek dodje na svijet, to znamo svi, obično ostaje u njezi i odgoju matere, a ne oca.

*Prve glase dijete prima, da tako rečem, s mlijekom iz materinih prsi, prve riječi nauči uz šapat i romon majčinog milovanja.*¹⁵⁸

*Ako je istina, da na mlađima svijet ostaje, a istina jest, onda svijet ostaje na ženama, jer su mlađi u rukama njima. Poznato je da su one u srednjem vijeku vitezove-pjesnike upravo prisilile, da pjevaju narodnim jezikom, pa su prema tome u neku ruku pokretačice narodne lijepe književnosti kod Franceza, Nijemaca i nekih drugih naroda.*¹⁵⁹

Uzmemo li u obzir razdoblje u kojem je pisana *Naša sloga*, činjenica je da su djeca ipak više vremena provodila s majkom, pa prema tome ako se na ovo gleda kao na stereotip žene koja sama odgaja djecu, svakako bi se naglasak trebao staviti na važnosti odgoja i jezika koji se opet uspoređuje s *majčinim mlijekom, milovanjem* itd. čime se izazivaju pozitivne emocije. U svakom pogledu ovo su primjeri pozitivnih stereotipa.

*...pošto g. Bog nije dao svakome muškarcu potrebite pameti, to se njezin muž s ostalima rado podvrgavaju njezinoj. Pa i jest, žena je još jaka, u najboljim godinama, dobro načitana „picola“ i sličnoga te je sasvim naravno, da općinske stvari u domaćem krugu, nakako familijarno, pošto se po adamu i Evi smatraju svi članovi jedne obitelji. **Kažu stari, da valjana žena, drži u kući tri „kantuna“ a muž jedva četvrtog, ali ta drži ne samo tri već sva četiri naše općine...***¹⁶⁰

Pozitivan stereotip prema ženama prikazan je i u ovom primjeru, a potkrijepljen i zanimljivom frazom: *Kažu stari, da valjana žena, drži u kući tri „kantuna“ a muž jedva četvrtog.*

*Red je dakle muški zasuci rukave, pa što Bog dade i sreća junačka.*¹⁶¹

Premda kada se govori o rodnim stereotipima, žene su obično te koje su meta negativnih stereotipa, no u *Našoj slogi* to nije izraženo. Ovo je jedan od rijetkih primjera gdje se može iščitati da su žene inferiorne muškarcima. Taj frazem prisutan je i u današnjoj komunikaciji.

¹⁵⁸ Naša sloga. 1914. br. 1.

¹⁵⁹ Ibid

¹⁶⁰ Naša sloga. 1914. br. 2.

¹⁶¹ Naša sloga. 1914. br. 6.

... kako su jednom išli Kastavci kući iz polja a žene da su govorele **tovari gredu a ne muži**.¹⁶²

Javljamu zato svima, da ne slušaju **jekakove babske** govornice ili čakule, jer svačiji novac je najbolje u svakoj posujilnici siguran, jer u taj novac nesmiye nitko dirati.¹⁶³

U ovim primjerima stereotipi su motivirani frazeologijom.

Slaveni kad dodju u Opatiju, da se svagdje služe svojim materinskim jezikom, jer je zaista žalosno čuti, kako se baš Hrvati i Slovenci ovdje služe njemačkim jezikom. Hrvatice i Slovenkinje misle, **da nisu pametne i naobražene**, ako ne govore njemački.¹⁶⁴

Čovjek na temelju vlastitoga iskustva stvara podsvjesne slike i generalizacijom ih razvrstava u stereotipe. Kao što su stereotipi dio raspoznavanja jedne kulture, tako sličnu funkciju u jeziku imaju frazemi jer odaju dostatnu količinu informacija o narodu, kulturi, načinu razmišljanja i generaliziranja svijeta oko sebe. Stereotipi nerijetko motiviraju frazeme i međusobno su usko povezani, pa se upravo u primjerima rodnih stereotipa javlja međusobna motivacija stereotipa i frazeologije.

10.8. KULTURNI I SOCIJALNI STEREOTIPI

Stereotipe je teško odvojiti od znanosti, pa tako i u sociologiji kao znanosti koja sadrži socijalne podjele i kategorije. I u ovom slučaju možemo stereotipe podijeliti na heterostereotipe i autostereotipe jer se u sociologiji često govori o stavovima grupa prema sebi i prema drugima. Svaka od tih grupa posjeduje niz karakterističnih, zajedničkih obilježja po kojima se međusobno prepoznaju i razlikuju od ostalih grupa. Svaka manja ili veća grupa posjeduje vlastitu kulturu. Svijet gledan iz različitih kultura jest različit. Svaka kultura polazi od podjele svijeta na unutrašnji i vanjski prostor. Blizak prostor je onaj koji je *naš*, a stran je izvan *našeg*, *njihov*. Prostor s unutarnje strane granica označuje se kao *naš*, kulturno siguran, organiziran. Njemu se suprotstavlja strani prostor, neprijateljski, opasan, kaotičan. Tako se općenito gledajući kulturne stereotipe stanovnici balkanskih zemalja (osim Grčke) doživljavaju kao zaostali, primitivni, barbarski, nepismeni, divlji, neškolorani, glupi, sumnjiva

¹⁶² Ibid

¹⁶³ Naša sloga. 1914. br. 29.

¹⁶⁴ Naša sloga. 1914. br. 28.

morala, nekulturni, nedruželjubivi, zadržti i netolerantni, tj. neprilagođeni liberalnoj, efikasnoj Europi u kojoj vlada red i širok spektar mogućnosti. U *Našoj slogi* nailazimo na neke socijalne i kulturne stereotipe koji se uglavnom tiču Slavena, tj. Hrvata i Talijana. Tipični pozitivni autostereotipi ovdje ruše svoju konstantnost, pa su čak negativne konotacije s ciljem da se upozori na unaprjeđenje vlastite kulture.

*Najveća rana na našem narodnom tijelu bila je uvijek i jest danas: **mlitavost**. To je onaj **nedostatak narodne svijesti i narodnog ponosa**, ono zatajivanje i puzanje pred tudjincima, što ga svakom prilikom vidimo u svim razredima našega roda. Prostomu, što kažu, čovjeku to se može još donekle oprostiti: on obično živi u svojoj kućici, svojoj slobodici, daleko od tudjinskih natruha...*¹⁶⁵

*Usred sve višeg prodiranja raznih naših neprijatelja, prisiljeni smo mi Hrvati, a napose u Istri, da posvetimo veliku pažnju narodnoj statistici i obrani, da nam nebi tudjinac svojom nasrtljivošću ugrabio narodno tlo, ili pak **nam kulturnom svojom premoći raznarodio našu djecu**. Stoga želimo osvrnuti na ovo pitanje, da tim pokažemo, kako se država za nas brine i kako naši neprijatelji obavljaju taj rad prema stanovitom planu i uz veliku pažnju i ozbiljnost, a ne kao što je kod nas, da ovakav rad u obće ne postoji, ili ako postoji, to je djelomičan i bez čvrste organizacije.*¹⁶⁶

Kada je riječ o socijalnim stereotipima, gledaju se iz perspektive Hrvati – Talijani. Hrvati su u potlačenom socijalnom položaju i iz stereotipa vidimo sažaljenje nad njima samim, dok su Talijani prema mišljenju Hrvata nepravedno u zavidnijem položaju.

Drugačija je stvar sa naobraženim članovima naroda, sa onim osobama, koje se ili znanjem ili imetkom ili položajem razlikuju, ili bar hoće da razlikuju od prostoga čovjeka.

*.... ti bi ljudi morali prednjačiti u svemu dobru, pa i u visokom držanju narodne svijesti. Žalibože tomu nije uvijek tako: ima naših Slavena, koji su više na sramotu nego li na čast narodu.*¹⁶⁷

Dakle učitelji spadaju u kategoriju c). Ali u Istri imadu plaću manju, nego oni kategorije e). Reći će se da one plaća država, koja je bogatija, a ove, naime učitelje,

¹⁶⁵ Naša sloga. 1914. br. 1.

¹⁶⁶ Naša sloga. 1914. br. 28.

¹⁶⁷ Naša sloga. 1914. br. 1.

*pokrajina, a ta je siromašna. To govore oni veći, sići, a mi gladni pravde a i kruha, mi tražimo istinu. A ta baš nije njima u prilog već učiteljima. I mi smo potrebni kao i činovnici, i mi smo dio narode, dakle imademo pravo na dolični život.*¹⁶⁸

10.9. VIC KAO STEREOTIP

Milivoj Solar u knjizi *Ideja i priča* uspoređuje stvaralaštvo vica s bilo kojom drugim književnom vrstom, što znači da prividna nestvarnost i ozbiljnost viceva može zapravo biti izraz zbiljskoga života. Poanta je, dakle, u krajnjoj poruci o onome što se priča, ali predstavlja se i onaj tko priča. Lako je uočiti da je u kontekstu navedenih struktura vic jedan od najvećih izvora stereotipa. Gledajući (i) jezično vic je oblik prenošenja stereotipa u kojem svatko može postati „žrtvom” stereotipizacije. Iako nisu svi stereotipi o narodima nužno negativni, bit je u tome što se jednom takvom stereotipnom značajkom nikada ne može „okititi” svaki predstavnik skupine koja se stereotipizira. U *Našoj slogi* na kraju lista iznijeta je rubrika pod naslovom *Šala i satira* u kojoj su prikazani kratki tekstovi u obliku vica.

Između dva „pametnjakovića“

- *Zašto su američanski crnci nagi?*
- *Jer ih je Kolumbo otkrio!...*

Turska pravda.

Pošto je u jednom selu turske carevine bio osuđen na kolac jedini bravar u mjestu, stanovnici __ da ne ostanu bez njega, usprotiviše se i zamoliše sud, da se na kolac postavi jedan postolar, od kojih bijahu dva u selu. – I tako bi učinjeno.

Osim toga, sličan prizvuk smijeha donosili su dijalozi dvaju seljaka, Franine i Jurine, u kojima se iznosi svakodnevnica istarskoga seljaka. Sama imena navedena u uvećanicama simboliziraju veličinu seljaka, a prisutan komični prizvuk ponekad je bio bogat stereotipima iz perspektive pučanstva. Kozerija Jurina i Franina javlja se prvi put u drugome godištu *Naše sloge* (1871.) u 16. broju. Nakon gašenja *Naše sloge*, 1915, Franina i Jurina javljaju se u *Istarskoj Riječi*.

¹⁶⁸ Naša sloga. 1914. br. 9.

Franina i Jurina

Fr. Oja nina nena?

Jur. A ča si tako vesea Frane?

Fr. Tolič sam bia na zabavi u Banjolam.

Jur. A kako tamo naši?

Fr. Lipo brate, ma samo slušaj, da ti ništo kažem, ča sam vidia

Jur. Ala šu kaži mi

Fr. Doša je već kasno večeromu čitaonicu oni nesmatreni Jadričina, paraje, da će doć u „unione Istriana“ ma da ti ga je bilo vidit kako je biža, kad ga je prisednik zatira.

Jur. Čua sam, da su bili na zabavi svi čisti gaiopini, pače niki Ambrožio, koga oni držiju za presidenta.

Fr. A bili su svi, jer kamo će neg medju braću, di im je uba najliepše i bili su lipo dočekani, ma Jadričina bi maša stila pit „mla maka“, ko će bit u Čitaonici.

Jur. Dokle kad je tako, dobro mu stoji, da ga ne puštu među poštenu čeljad.

Fr. I dicu da je opet vrga u onu prognatu „legu“.

Jur. A pušti ga svragu, kad je tako nesrićan.

Fr. Bome je i on i njegova dica.¹⁶⁹

*

Fr. Ma kamo si se odpravija Jurino, da tako brzo greš? Forši greš doli na Livade u Bepetovu lišijeru potabakat, ako je još kaka treska bakalara ostala?

Jur. A kaj Ti je na glavo prišlo, kaj peraš, da sam bil ja u oni socijeladi?

Fr. Ti ja, perke si se džal za trbuh kad si šu doma, ki je bakalaj bija plešnjiv, pak vas je svim prišlo za rigat.

Jur. Kako si to doznao?

¹⁶⁹ Naša sloga. 1914. br. 12.

Fr. Lipe, perke mi sve doznamo, ča vaši šijori zabrikavaju pak smo anka to.

*Jur. Veri mi Frane, da je zadnji bot da sam ja to napravil. Sada vidim sam, da imate ružan vi Slaviaci- Hrvati, pa ću anke ja svoju **bendiricu** prebiti na vaš kraj.*

Fr. Tako mora svaka pršopa biti, a ne ritat svoj materinski jezik pod noge. Još ću ti jednu povidat, kad si jušto tu i to kako se rugaju Talijani u Oprtlju onim našim pročancima, ki su votali za njihov partit.

Jur. Na povidaj kako?

Fr. Ovako: na zvodniku u Oprtlju su na (?): Noi taliani abbiamo votato per nostro deputato e lo gavemo, Croati votarono per i sui deputati e i li ga, e que croati che i ga vendu la sua madre lingua, che i se fa (?).

Jur: Prav imaju, da im se rugaju! Ja peran, da će sada svi pregledati, ako imaju samo malo soli u cuki i prehititi banderu kako ja.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Naša sloga. 1914. br. 27.

11. ZAKLJUČAK

Možemo zaključiti i utvrditi da su stereotipi, zbog sažimanja i pojednostavljenja u komunikaciji, gotovo neizbježni. Pronalazimo ih u svim područjima ljudske djelatnosti, a na njih djeluju i povijesni događaji. Predrasude i stereotipi mijenjaju se i prilagođavaju kulturi određene grupe ljudi koji stvaraju vlastite stereotipe i na taj način kategoriziraju svijet oko sebe, ali i postavljaju sebe u određenu pripadajuću skupinu. Kao što je već spomenuto, stereotipi mogu služiti kao efikasno sredstvo za uvredu ili pohvalu nekoga, ali mogu biti i efikasno sredstvo u oblikovanju stavova i gradnji vlastitoga identiteta. Proučavanjem *Naše sloge* iz 1914. i 1915. godine, može se konstatirati da se nesvjesnim i svjesnim stereotipima stvarao identitet pojedinaca i cijele nacije. Zadaća *Naše sloge* prvenstveno je bila usmjerena na odgoj i obrazovanje hrvatskoga puka i širenju nacionalne svijesti. Pisana je razumljivim jezikom i izravno se obraćala seljaku. Uzmemo li u obzir da su list čitali uglavnom neobrazovani ljudi, možemo pretpostaviti utjecaj *Naše sloge* na odgoj i razvoj identiteta čitatelja, a samim time i poticaj na stvaranje stereotipa kako negativnih tako i onih pozitivnih. Iz današnje perspektive, analiziranjem stereotipa u *Našoj slogi* možemo iznijeti nekoliko bitnih zapažanja. Razloženi su stereotipi o drugima, odnosno heterostereotipi, o sebi samima ili autostereotipi i proučen je odnos stereotipa i predrasuda o sebi i o drugima. Kada se govori o stereotipima o sebi, referira se na slavenske narode, odnosno prvenstveno na Hrvate i Istrane kojima je list bio namijenjen. Heterostereotipi ili stereotipi o drugima, obično su negativne prirode.

Nerijetko nailazimo i na pogrdne nazive prema drugima, predrasude, pa čak uočavamo diskriminaciju pojedinih naroda. S obzirom na to da su se Hrvati borili protiv talijanskih režima ali uzmemo li u obzir cjelokupnu povijesnu situaciju, objašnjiv je prezir i srdžba Hrvata prema Talijanima. Kako stereotipi nastaju kao skup snažnih osjećaja, upravo tako su prema Talijanima upućeni najbrojniji stereotipi pa čak i predrasude. Talijani su u *Našoj slogi* nazivani prevarantima, lažljivcima, divljacima, živinama, zločincima i razbojnicima. Nadalje, oni su nezasitni, pohlepni stoljetni tlačitelji i krvopije, pijavice hrvatskog naroda. Nazivani su barbarima i neprijateljima. U odnosima Slavena i Talijana izvučeno je dosta negativnih stereotipa ali i predrasuda koje su posljedica političke i društvene situacije toga vremena. Osim prema Talijanima, stereotipne rečenice upućene su prema Nijemcima tiranima,

lukavim Francuzima, žestokim Turcima, divljim Avarima i Englezima pred kojima se jedino treba iskazati. Jedan od rijetkih pozitivnih stereotipa prema drugim narodima su upravo oni prema Englezima.

Okruženje u kojemu živimo, obiteljski utjecaji, politička situacija pa i sam utisak tadašnjih novina stvarali su utjecaj za razvoj predrasuda i stereotipa u kojima svi živimo. Takvom klasifikacijom identificiramo se određenoj skupini, ali i stvaramo stereotipe o sebi samima odnosno o grupi kojoj pripadamo. Takve stereotipe nazivamo autostereotipima. U *Našoj slogi* nailazimo na popriličan broj autostereotipa koji veličaju hrvatski i slavenski narod. Prema analiziranim člancima, hrvatski su mladići mudri, inteligentni, radišni, a hrvatski je narod pošten. U ratnim se godinama najviše opisuje hrvatska vojska kao hrabra i junačka. Prema ostalim narodima u ratnom razdoblju, najviše 1915. godine, piše se u neutralnome tonu, a srdžba prema Talijanima nije toliko izražena jer su članci najviše posvećeni stanju na bojištima te pravilima i odredbama kojih su se građani morali pridržavati zbog rata. Dosta stereotipa pronalazimo o jeziku, odnosno o tuđem jeziku kao otrovu za hrvatski narod i o hrvatskome jeziku kao potrebi. Najgorim i najsramotnijim smatra se govoriti tuđim jezikom, a tuđim se jezikom prvenstveno smatrao talijanski, nerijetko i njemački. Naglašeno je da će hrvatska djeca koja govore talijanski postati *pravi jadnici i beskućnici*. Ovakva promišljanja mogu dovesti do diskriminacije pojedinaca jer su više govor mržnje nego bezazlene kategorizacije.

Povijesna je situacija nezahvalna za Hrvate i stvaratelji *Naše sloge* koji se žele približiti seljaku i čitatelju na njima poznatom rječniku, ne birajući uvrede prema neprijatelju. Osim toga, u manjem broju prisutni su rodni, kulturni i socijalni stereotipi. Šaljivi dijalozi Franine i Jurine u kojima se iznosi svakodnevica istarskoga seljaka nerijetko su ispunjeni bezazlenim stereotipima o drugim narodima i o svakodnevnome životu. Stereotipi nisu nužno negativni, čak su poželjni i neizbježni u ljudskoj naravi. Međutim, potrebno je izbjegavati one s negativnim konotacijama jer reaktiviraju negativne slike o drugim ljudima, kulturama, jezicima i njihovim ponavljanjem stvaraju trajnu sliku koju je teško izbjeći. Negativne stereotipe i predrasude treba razbijati obrazovanjem, putovanjem i vlastitim doživljajem ostalih kultura, jezika, umjetnosti i cijeloga svijeta koji nas okružuje izvan naše domene sigurnosti, učenjem tolerancije, širenjem spoznaja, obrazovanjem i otvorenim vidicima.

12. SAŽETAK

Ovaj se diplomski rad bavi problematikom etničkih, kulturnih i jezičnih stereotipa i predrasuda 1914. i 1915. godine promatranima kroz odabrane stranice najstarijega lista na hrvatskome jeziku u Istri, *Našoj slogi*. Slike o drugim ljudima, prostorima, kulturama i povijesnim događajima ponavljanjem se pretvaraju u trajnu vrijednost koju se teško može razbiti.

Premda se predodžbe o drugima čine osobnim mišljenjem i stavom, one se oblikuju i društveno. Zajednički sustav komunikacije cirkulira kroz kulturne i društvene kodove i stereotipe koje jedno društvo stvara prema drugima. S obzirom na to da je političko i kulturno stanje Istre u to doba bilo kaotično, a prosvjeta istarskih Hrvata nužna, list *Naša sloga* plodan je izvor brojnih predrasuda i stereotipa.

Ključne riječi: Naša sloga, stereotipi, predrasude, jezik, kultura, Istra

13. SUMMARY

This graduate thesis deals with issues of ethnic, cultural and linguistic stereotypes and prejudices in 1914 and 1915, observed through the selected pages of the oldest newspaper in the Croatian language in Istria, *Naša sloga*. Perception of other people, spaces, cultures, history by repetition are transformed into enduring value that cannot be easily broken.

The communication system circulates through the cultural and social laws and stereotypes that one society creates towards others. The political and cultural situation of Istria at this time was chaotic, and the education of Istrian Croats was necessary. For these reasons the newspapers *Naša sloga* were a good example of many prejudices and stereotypes.

Key words: Naša sloga, stereotypes, prejudices, language, culture, Istria

14. LITERATURA

- Bertoša, Mislava. 1999. *Stereotipi o životinjama. Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*, ur. L. Badurina; N. Ivanetić; B. Pritchard; D. Stolac. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Rijeka – Zagreb.
- Bičanić, Ante; A. Frančić; L. Hudeček; M. Mihaljević. 2013. Pregled povijesti, gramatike i pravopisa. *Croatica*, Zagreb.
- Biti, Vladimir. 1997. *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Matica hrvatska, Zagreb
- Blažeković, Tatjana. 1971. Bibliografski podaci o „Našoj slogi“. *Pazinski memorijal 1970*. Čakavski sabor Žminj, Pazin.
- Blažević, Branka; M. Rončević; T. Šepić. 2007. Etnicitet, identitet i jezik kao čimbenici očuvanja kulturnog naslijeđa naroda. *Jezik i identitet*, ur. J. Granić. HDPL, Zagreb – Split.
- Butler, Judith. 2000. *Nevolje s rodom*. Zagreb.
- Dobrić, Bruno. 2003. *Kultura čitanja i nacionalni pokret. Čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća*. C.A.S.H. Pula.
- Istarska enciklopedija*. 2005. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- Klaić, Bratoljub. 2007. *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*. Školska knjiga, Zagreb.
- Kolbas, Irena. 2013. *Vic o plavuši, stereotipi u kojima živimo*. Etnografski muzej Zagreb, Zagreb
- Labinjan, Galiano. 1895. *Juraj Dobrila, istarski preporoditelj (1812. – 1882.)*. Pazin
- Lippmann, Walter. 1921. *Public Opinion*. Wading River, Long Island.
- Matasović, Ranko. 2005. *Jezična raznolikost svijeta*. Algoritam, Zagreb.
- Menac, Antica; Ž. Fink-Asirovski; R. Venturin. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak, Zagreb.
- Milanović, Božo. 1970. *Preporoditelj Istre biskup dr. Juraj Dobrila*. Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda u Pazinu. Pazin.

- Miloš, Irena. 2014. Stereotip u malome: U tome i jest vic!. *Hrvatski jezik* 2, str. 11-12.
- Moguš, Milan. 1993. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Globus, Zagreb.
- Pasini, Dinka. 2015. Nema identiteta bez jezika. *Hrvatski jezik*, 2(3), str. 15-16.
- Pavlić, Goran; A. Peti-Stantić; V. Erdeljac. 2007. Nacionalni identitet kao jezični identitet. *Jezik i identitet*, ur. J. Granić, Jagoda. HDPL, Zagreb – Split.
- Polić, Maja; P. Strčić. 2015. Kalendar "Istran" 1869. i 1870. godine. Matica Hrvatska, Kastav
- Pennington, Donald C. 2001. *Osnove socijalne psihologije*. Naklada slap, Zagreb.
- Perasović, Benjamin. 2001. *Urbana plemena. Sociologija supkultura u Hrvatskoj*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- Pliško, Lina. 2018. Čakavština kozerija "Franina i Jurina" iz "Naše Sloge". Tragovi tradicije, znakovi kulture: Zbornik u čast Stipi Botici, ur. E. Rudan. Sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb. str. 671-685. Dostupno: <https://www.bib.irb.hr/pregled/znanstvenici/222076>, (5. travnja 2019.)
- Rathus, A. Spancer. 2000. *Temelji psihologije*. Naklada Slap, Zagreb.
- Samovar A. Larry; Porter E. Richard; McDaniel R., Edwin. 2013. *Komunikacija između kultura*. Naklada Slap, Zagreb.
- Solar, Milivoj. 2004. *Ideja i Priča*. Golden marketing - Tehnička knjiga. Zagreb.
- Strčić, Petar. 1971. *Okolo Pokretanja „Naše sloge“*. Pazinski memorijal 1970. Čakavski sabor Žminj. Pazin.
- Šetić, Nevio. 2007. *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama*. Profil. Zagreb
- Šidak, Jaroslav; M. Gross; I. Karaman; D. Šepić. 1968. *Povijest hrvatskog naroda 1860-1914*. Školaska knjiga, Zagreb.
- Žanić, Ivo. 2009. *Kako bi trebali govoriti hrvatski magarci? O sociolingvistici animiranih filmova*. Algoritam, Zagreb.
- Knjiga za svaku ženu. dvanaesto prošireno i dopunjeno izdanje. 1968. Znanje. Zagreb.

Poropat Jeletić, Nada. 2014. *Teorija i praksa dvojezičnosti u Istri*. doktorska disertacija. Poslijediplomski doktorski studij Humanističke znanosti. Zadar

E-izvori:

Devine, P. G. *Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components*. <http://web.comhem.se/u52239948/08/devine89.pdf>, 15. srpnja 2017.

Etnički stereotipi u hrvatskoj frazeologiji

<http://www.matica.hr/vijenac/359/lma%20ih%20kao%20Kineza/>

Hrvatski jezični portal. <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, 12. svibnja 2018.

Istarska enciklopedija. *Naša sloga*. Preuzeto:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43068>

Leksikon Marina Držića. <https://leksikon.muzej-marindrzcic.eu/imagologija/>, 30. srpnja 2017.

Manin, M. i N. Šetić, N. 2007. Prilike u Istri uoči i tijekom objavljivanja Naše Sloge. *Časopis za suvremenu povijest*, 39 (3), 705-730. <https://hrcak.srce.hr/19064>, 12. lipnja 2018.

Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb 2006.

http://idiprints.knjiznica.idi.hr/484/1/Rodno_spolno%20obilje%C5%BEavanje%20prostora%20i%20vremena%20u%20Hrvatskoj.pdf

Polić, Maja. Pokretanje i djelovanje prvih preporodnih edicija kalendara Istran i lista Naša sloga u Pokrajini Istri i Kvarnerskim otocima. *Problemi sjevernog Jadrana* (14), 31-54. <https://hrcak.srce.hr/153271>, 4. travnja 2018.

Srednja. hr. *Kućna ekonomija*, priručnik za žene iz 1955. Preuzeto: <https://www.srednja.hr/jeste-li-znali/na-rubu-pameti-pogledajte-prirucnik-za-zene-iz-1955-godine/>, 7. Svibnja, 2018.

Tsvetkov, Y. *Atlas of Prejudice: The Complete Stereotype Map Collection An Atlas About Prejudice.*

<https://atlasofprejudice.com/about-118cdc905692>, 14. travnja 2018.

Vijenac 359. *Etnički stereotipi u hrvatskoj frazeologiji.* Dostupno na:

<http://www.matica.hr/vijenac/359/Ima%20ih%20kao%20Kineza/>, 10. rujna 2018.

Vitković Marčeta, V. 2015. *Jezik i pravopis Naše sloge 1914. i 1915. - pogled stoljeće unatrag. Tabula*, (13/1), 121-132. <https://doi.org/10.32728/tab.13.1.2015.07>, 20. srpnja, 2018.

Volkskundemuseum Wien, *Völkertafel.* Dostupno na:

https://www.volkskundemuseum.at/aktionstag_schule_schaut_museum_1 , 18. travnja, 2018.

Korpus:

Novine *Naša sloga*, 1914. i 1915. Dostupno: http://www.ino.com.hr/digitalizirana-gradja/info/nasa_sloga